

Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelses og overgrep

Ungdommers oppfatning av barn som legitime mål
for seksuelle handlinger

SVEIN MOSSIGE

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 16/01

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2001
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-125-4
ISSN 0808-5013

Forsidefoto: Morten Andersen / Samfoto
Desktop: *Torhild Sager*
Trykk: GCS

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Denne rapporten er resultatet av et prosjekt finansiert av Barne- og familie-departementet. Jeg vil rette en takk til Skolesjefens kontor i Oslo, som hjalp til med å rekruttere informantene til undersøkelsen. Arbeidet med prosjektet og rapporten har involvert forskere på tvers av faggruppene ved NOVA. I arbeidet med prosjektet har flere medarbeidere med tilknytning til instituttet ytt viktige bidrag. Britt Slagsvold deltok i utviklingen av spørreskjemaet, Willy Pedersen og Lars Wichstrøm kom med nyttige kommentarer underveis. Morten Blekesaune hadde, som leseansvarlig, mange konstruktive forslag til forbedringer. Psykolog Espen Arnevik har vært behjelpelig med gjennomføringen av de statistiske analysene. I den siste fasen av arbeidet med rapporten har Christin Knudsen vært en viktig støttespiller og bl.a. oversatt sammendraget til engelsk. Og Torhild Sager har igjen sørget for at en NOVA-rapport har fått en utmerket design.

Kristinn Hegna har vært en viktig medarbeider i prosjektet. Sammen skrev vi et utkast til en artikkel på grunnlag av materialet fra prosjektet: «Older adolescents with a sexual interest in children – prevalence and correlates». Kristinn Hegna la ned et betydelig arbeid i utformingen av artikkelen og i de statistiske analysene som ble presentert i dette artikkelutkastet. Hun har kommet med nyttige kommentarer til rapporten, og hennes bidrag under arbeidet med artikkelen har også hatt betydning for mitt arbeid med denne rapporten.

Oslo, desember 2001

Svein Mossige

Innhold

SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	13
2 RESULTATER FRA UNDERSØKELSER AV UNGE MENNESKER SOM HAR UTFØRT SEKSUELT KRENKENDE ELLER OVERGRIPENDE HANDLINGER	19
Hvor mange overgripere er det i befolkningen?	19
Egenskaper og erfaringer som er blitt målt hos ungdom som har handlet på seksuelt overgripende måter.....	20
Utviklingsforløp hos ungdom som begår seksuelle krenkelser og overgrep	21
Betydningen av jevnaldrende.....	22
Seksuell historie og tilpasning.....	22
Motiver hos unge som begår voldtekter.....	23
Bruk av pornografi.....	26
Alkohol og andre rusmidler	27
Psykologiske problemer blant dem som begår seksuelle overgrep	27
Familieforhold.....	30
Egen victimisering.....	30
Atferdsproblemer	32
Nevrologiske og kognitive problemer.....	32
Tilbakefall eller gjentatte overgrep	33
Tilslutning til tradisjonelle maskuline og feminine egenskaper	34
Holdninger blant ungdom som har handlet seksuelt krenkende eller overgripende	34
Holdninger til kjønnsroller	34
Holdninger til sex i parforhold	35
Holdninger til voldtekt.....	36
Holdninger til sex med barn	37
Hypotetisk sannsynlighet for sex med barn.....	38
Om holdningsbegrepet i denne undersøkelsen.....	39
Holdninger er normative.....	39
Er det noen sammenheng mellom holdninger og handlinger?	40
Oppsummering.....	41
3 RESULTATER	43
Utvalg	43
Asosial atferd og rus	44
Asosial atferd og problematferd.....	44
Bruk av rusmidler	45
Ungdommenes seksuelle erfaringer	47
Seksuell debutalder	47
Opplevelse av seksuell lyst.....	48
Seksuell lavalder	49

Tiltrekning til personer av motsatt og av samme kjønn	51
Erfaringer med å bli utsatt for ufrivillige seksuelle handlinger.....	52
Holdninger	56
Hypotetisk sannsynlighet for sex med barn	56
Holdninger til sex med barn	61
Måling av holdninger til seksuelle overgrep mot barn	63
Guttene og jentene svarer forskjellig	64
Kjønnsrollestereotyper	66
Holdninger til sex i parforhold	68
Holdninger til voldtekt.....	69
Tilslutning til tradisjonelle maskuline og feminine egenskaper	72
Holdninger til å utnytte andre ungdommer seksuelt	75
Vurdering av en vignett – et hypotetisk hendelsesforløp som kan innebære et overgrep	77
Ungdommens erfaringer med pornografi.....	78
Hyppighet og omfang av bruk av pornografi.....	78
Internett og pornografi.....	80
4 SAMMENHENGER OG MØNSTRE I MATERIALET	82
Forskjeller mellom jenter og gutter.....	82
Gutter som antyder en sannsynlighet for sex med barn.....	84
Egenskaper ved noen gutter som indikerer interesse for sex med barn	85
Holdninger hos gutter med og uten indikasjon av sannsynlighet for sex med barn ..	86
Er det sammenheng mellom holdninger?	88
Redegjørelse for analyse av faktorstruktur	89
Sammenhenger mellom tilslutning til holdninger i hele utvalget.....	90
Sammenheng mellom holdninger hos gutter som antydte en hypotetisk sannsynlighet for sex med barn	91
5 DISKUSJON	94
SUMMARY	101
LITTERATUR	107
VEDLEGG 1.....	111
VEDLEGG 2.....	112
VEDLEGG 3.....	113

Sammendrag

Undersøkelsen belyser noen holdninger og erfaringer knyttet til seksualitet blant ungdom. Spørsmålene vi stiller er disse: Hva slags holdninger har vanlig ungdom til seksualitet, til seksuelle grensekrenkelser og til seksuelle overgrep? Hvordan skal vi forstå disse holdningene? Rapporterer vanlig ungdom om seksuelle erfaringer som kan ha sammenheng med slike holdninger?

Ved å stille disse spørsmålene beveger vi oss inn på et komplisert felt. Begrepene barn, ungdom og seksuelle overgrep kan i seg selv være vanskelige å avgrense. Hva er et barn i forhold til en ungdom? Når er seksuelle handlinger mellom individer som befinner seg i grenselandet mellom barn og ungdom et seksuelt overgrep? Hva slags sammenhenger er det mellom holdninger og handlinger i forhold til seksuelt krenkende handlinger? Har ungdommens holdninger på dette området betydning for hvordan de handler?

For å finne svar på problemstillingene ble det utviklet et spørreskjema for å måle holdninger, erfaringer og egenskaper. Undersøkelsen omfattet 710 ungdommer i alderen 18 til 20 år. 68 prosent var mellom 18 og 19 år, 29 prosent mellom 19 og 20 år, og 3 prosent var fylt 20 år. Ungdommene ble rekruttert til undersøkelsen via Skolesjefens kontor i Oslo, som ga oss anledning til å dele ut spørreskjemaet ved sju videregående skoler i Oslo. Alle elevene som deltok gikk i avgangsklasser på allmennfaglig linje.

Bakgrunnen for undersøkelsen var studier fra USA og til dels også Norge som viser at ungdom er ansvarlig for forholdsvis mange seksuelle krenkelser og overgrep mot barn og mot andre ungdommer. Dette er ofte blitt forstått som uttrykk for egenskaper og tilbøyeligheter ved disse ungdommene. I denne undersøkelsen ønsket vi å se på om tilbøyeligheter til å akseptere seksuelle overgrep mot barn kunne være knyttet til holdninger og forestillinger om seksualitet og om forhold mellom gutter og jenter. Holdninger er noe den enkelte slutter seg til, og i den forstand noe som knytter seg til det enkelte individet. Men samtidig er holdninger uttrykk for forestillinger og måter å forstå fenomener på som foreligger i kulturen. De inngår i kulturens forståelsestilbud av et fenomen. Det dreier seg om relativt vedvarende måter å tenke, føle og handle på i forhold til et fenomen. Samtidig dreier det seg om forestillinger som overskrider det enkelte individ, og er en del av kulturen og dens forståelsestilbud av disse fenomenene.

Det har etter hvert utviklet seg en forståelse for at de som begår og de som ikke begår seksuelt krenkende og overgripende handlinger til dels

overlapper med hverandre i forhold til ulike mål. Blant annet har enkelte amerikanske studier vist at det blant unge gutter og menn finnes en del individer som kan føle seg seksuelt tiltrukket av barn, og at noen av disse under bestemte betingelser kunne tenke seg å ha sex med barn. Tilsvarende finnes også studier som viser at holdninger som aksepterer bruk av makt i seksuelle relasjoner, er utbredt blant unge menn. Amerikanske studier har vist at slike holdninger er til stede hos unge menn som begår voldtekt mot kvinner. Det finnes altså noen holdninger som ut fra resultater i empiriske studier og ut fra teoretiske vurderinger, kan ha betydning for at ungdom begår seksuelt krenkende og overgripende handlinger mot barn og mot andre ungdommer. Vi ønsket å se om slike holdninger har noen utbredelse blant vanlig ungdom. Vi ønsket også å se om slike holdninger var forbundet med det å begå seksuelt krenkende handlinger og med en seksuell interesse for barn.

Ungdommene ble stilt spørsmål om seksuelle erfaringer. Mange av jentene (31 prosent) hadde erfaringer med å bli presset til seksuelle handlinger de ikke ønsket. Flere fortalte at slike hendelser bar preg av at den som presset, benyttet sterkt press, fysisk makt eller utøvde voldtekt mot dem. Svært få av guttene (7 prosent) rapporterer om tilsvarende hendelser. De som rapporterer forteller om hendelser som i større grad enn blant jentene er karakterisert av mildere former for press. Noen gutter forteller at de selv har presset noen til å delta i seksuelle handlinger som de hadde grunn til å tro at disse ikke ønsket. Undersøkelsen bekrefter det som var noe av utgangspunktet for studien, nemlig at mange av disse hendelsene foregår mens jentene er i alderen 15 til 19 år og at den som presser dem, svært ofte er en gutt/ung mann, i alderen 15 til 24 år.

De holdningsskalaene vi tok i bruk omfattet holdninger til sex med barn, holdninger til stereotype kjønnsroller, holdninger til voldtekt og holdninger til romantiske kjærlighetskrav. Vi spurte ungdommene om deres oppfatning av skyld/ansvar ved å presentere en historie (vignett) hvor et hendelsesforløp med en 19 år gammel gutt som gjør seksuelle tilnærmelser til en 14 år gammel jente, kan oppfattes som et overgrep. Vi spurte også informantene om hvilke av 20 oppgitte egenskaper de mente passet for dem. Senere plasserte vi disse egenskapene i to kategorier, én kategori vi kalt maskulinitet og én kategori vi kalte feminitet. Endelig ble de spurt om hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn.

Det store flertallet av gutter og jenter gir uttrykk for holdninger som ikke aksepterer at det er greit at voksne har sex med barn, som ikke aksepterer voldtekt eller bruk av makt i seksuelle relasjoner, som ikke er i

tråd med kjønnsrollestereotyper og som vektlegger at seksualitet bør finne sted innenfor en kjærlighetsrelasjon. I forhold til historien vi presenterte tillegger det store flertallet av gutter og jenter ansvaret for det som skjer til gutten som er eldst, og som tar initiativ til de seksuelle handlingene som finner sted.

Samtidig finner vi klare forskjeller mellom gruppegjennomsnittene for gutter og jenter på alle disse holdningsskalaene. I skalaen som måler holdninger til voksnes sex med barn, har vi trukket ut fire forskjellige dimensjoner: At sex med barn ikke er kriminelt, at barn er autonome seksuelle individer, at det er grunn til å mistro barns troverdighet i overgrepssaker og en tendens til å neglisjere skadevirkninger av voksnes sex med barn. På alle disse holdningsdimensjonene fant vi klare forskjeller mellom gruppegjennomsnittene, for gutter og jenter. Guttene er mindre uenige i disse holdningene enn jentene. Videre tilegner de i mindre grad enn jentene ansvar til «overgriper» i historien. På spørsmål om hvilke av de 20 oppgitte egenskapene våre informanter mener passer for seg, er det ingen forskjeller mellom gutter og jenter med hensyn til i hvilken grad de mener at maskuline egenskaper passer, et resultat som kan virke noe overraskende. Derimot er det som forventet, forskjeller ved at jentene i større grad enn guttene tillegger seg selv feminine egenskaper.

På spørsmålet om hypotetisk sannsynlighet for sex med barn, svarer en større gruppe av guttene (59) og en liten gruppe av jentene (12) at de ikke utelukker en sannsynlighet for at de kan komme til å ha sex med barn, når barnet er inntil 14 år eller yngre. Vi valgte å se nærmere på hvordan denne gruppen av gutter, til sammen 59, svarte på holdningsskalaene i forhold til guttene for øvrig.

Det var forskjeller mellom de to gruppene av gutter på flere av holdningsmålene. Guttene som indikerte en sannsynlighet for sex med barn, var i mindre grad enn de øvrige guttene uenige i holdninger som teoretisk kan ha sammenheng med det å begå seksuelt krenkende handlinger. De var mindre tilbøyelige til å betrakte sex med barn som kriminelt, mindre tilbøyelige til å se skadevirkninger på barnet, og mer tilbøyelige til å betrakte barn som autonome seksuelle individer som selv kan gi et kvalifisert samtykke til sex med voksne, enn guttene forøvrig. Samtidig var de samme guttene litt mer tilbøyelige til å legge ansvaret på offeret i en voldtektssituasjon.

Var det slik at det å slutte seg til én av de målte holdningene også innebar en sannsynlighet for å slutte seg til de andre? Korrelasjonsanalyser som tok for seg hele utvalget, viste sammenhenger mellom noen av holdningene. Det var en positiv sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med

barn og aksepterende holdninger til voldtekt og aksept av stereotype kjønnsroller. Det å ha aksepterende holdninger til sex med barn øker altså sannsynligheten for at ungdommer med denne holdningen også vil ha aksepterende holdninger til voldtekt og til stereotype kjønnsroller. Samtidig var det en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og tilslutning til feminine egenskaper, og mellom aksepterende holdninger til sex med barn og det å frita offeret for ansvar i en overgrepssituasjon (historien). Dersom en mener at feminine egenskaper passer for en, øker sannsynligheten for ikke å slutte seg til aksepterende holdninger til sex med barn.

Endelig var det en positiv sammenheng mellom aksepterende holdninger til voldtekt og til stereotype kjønnsroller, og en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til voldtekt og det å tilslutte seg feminine egenskaper samt mellom aksepterende holdninger til voldtekt og å frita offeret for skyld i en overgrepssituasjon (historien). Disse sammenhengene betyr at unge som uttrykker aksepterende holdninger til voldtekt også vil slutte seg til stereotype kjønnsroller, og at de vil være tilbøyelige til å klandre offeret i en overgrepssituasjon.

Når vi undersøkte de tilsvarende sammenhengene mellom holdninger i gruppen bestående av de 59 guttene som indikerte en sannsynlighet for sex med barn, fant vi også her en positiv sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og aksepterende holdninger til voldtekt. Vi fant videre en negativ sammenheng mellom akseptering av sex med barn og tilslutning til feminine egenskaper og til det å frita offeret for ansvar i en overgrepssituasjon (historien). En positiv sammenheng mellom aksepterende holdninger til voldtekt og stereotype kjønnsroller og en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til voldtekt og det å frita offeret for skyld i en overgrepssituasjon (historien), gjorde seg også gjeldende i denne gruppen av gutter.

Det å indikere en sannsynlighet for sex med barn ser altså ut til å være forbundet med holdninger hvor en i større grad enn de som ikke oppgir en slik sannsynlighet, slutter seg til holdninger som uttrykker aksept av seksuelt krenkende handlinger. Samtidig kan vi se sammenhenger mellom noen av disse holdningene. Å innta en aksepterende holdning på ett av disse områdene synes å innebære at en aksepterer noen av de andre holdningene. Resultatene indikerer at det blant en del gutter finnes holdninger som kan innebære at noen av disse kan begå seksuelt krenkende handlinger mot barn eller mot andre ungdommer.

To implikasjoner av resultatene i denne undersøkelsen i forhold til forebygging av overgrep utført av ungdom kan være: 1) Aksept av holdninger til sex med barn og til voldtekt var forbundet med en forholdsvis liten tilslutning til egenskaper som handler om omsorg, vennlighet, ømhet og forståelse for andre. Å bringe unge gutter og menn inn i funksjoner i samfunnet hvor det å handle i overensstemmelse med disse begrepene blir viktig, kan på lang sikt ha betydning for at menn/gutter gjerne tillegger seg selv slike egenskaper eller væremåter, og at færre unge menn kan komme til å begå seksuelt krenkende handlinger. 2) Noen gutter uttrykker i mindre grad uenighet med holdninger som impliserer at ansvaret for å kontrollere guttens seksualitet legges på den kvinnelige partneren, og at seksualitet i liten grad er preget av gjensidighet. Dette viser at det er viktig at gutter involveres i samtaler om hva som er ønskelige former for gjensidige, seksuelle handlinger mellom ungdom. Dette kan ikke skje uten at samtalen preges av noen normative føringer. For eksempel at seksualitet er noe som utvikles i relasjoner og situasjoner ut fra deltakernes forventninger, at seksualitet er noe som må konstrueres i et gjensidig og likeverdig forhold mellom de involverte – og, ikke minst, at seksualitet blant barn og blant voksne er to forskjellige fenomener.

1 Innledning og problemstilling

Denne undersøkelsen vil belyse noen holdninger og erfaringer blant 710 ungdommer knyttet til seksualitet. Spørsmålene vi stiller er disse: Hva slags holdninger har vanlig ungdom til seksualitet, til seksuelle grensekrenkelser og til seksuelle overgrep? Hvordan skal vi forstå disse holdningene? Rapporterer ungdom om seksuelle erfaringer som kan ha sammenheng med slike holdninger?

Ved å stille disse spørsmålene beveger vi oss inn på et svært komplisert felt. Begrepene barn, ungdom og seksuelle overgrep kan i seg selv være vanskelige å avgrense. Hva er et barn i forhold til en ungdom? Når er seksuelle handlinger mellom individer som befinner seg i grenselandet mellom barn og ungdom et seksuelt overgrep? Hva slags sammenhenger er det mellom holdninger og handlinger i forhold til seksuelt krenkende handlinger? Har ungdommens holdninger på dette området betydning for hvordan de handler?

For å finne svar på spørsmålene har vi utviklet et spørreskjema hvor vi forsøker å måle både holdninger, erfaringer og egenskaper. Den gruppen ungdom som vi undersøker befinner seg i alderen mellom 18 og 20 år. 68 prosent var mellom 18 og 19 år, 29 prosent mellom 19 og 20 år og 3 prosent var fylt 20 år. Når vi refererer fra andre undersøkelser hvor begrepet ungdom blir anvendt, er det svært forskjellig hvilken aldersgruppe man snakker om, alt fra 13–14 år og opp til 25 år. Forestillinger, erfaringer og holdninger til seksualitet kan være ganske forskjellige avhengig av hvilken aldersgruppe av ungdom man snakker om.

Seksuelle krenkelser dekker et vidt spekter av handlinger – fra handlinger som det er rimelig å forstå som noe en ung person selv valgte å delta i, men angret på etterpå (Krange & Pedersen, 1999), til handlinger som mer entydig dreier seg om seksuelle overgrep ved at handlingene bærer preg av tvang og ufrivillighet. Noen av de handlingene vi snakker om er med andre ord av en slik karakter at de for én og samme person kan oppleves forskjellig, avhengig av på hvilket tidspunkt man snakker om dem. Andre av disse handlingene vil av de aller fleste bli forstått som klare seksuelle overgrep relativt uavhengig av tid og sted. Seksuelle krenkelser er et noe videre og kanskje mer upresist begrep enn seksuelle overgrep. I noen sammenhenger, hvor det kan være uklart hvordan det er rimelig å oppfatte de seksuelle handlingene som det snakkes om, kan det være en fordel å bruke det mer upresise begrepet seksuelle krenkelser. I andre sammenhenger vil seksuelle

overgrep være det mest dekkende begrepet for hva det snakkes om. I denne rapporten vil vi derfor i ulike sammenhenger anvende begge begrepene.

Temaet seksuelle krenkelser kompliseres ytterligere når aktørene som krenker, eller som blir gjenstand for krenkelser, er barn og ungdom. I de tilfeller hvor vi står overfor handlinger som de aller fleste av oss vil betegne som seksuelle overgrep, vil vi også kunne enes om at vi har å gjøre med et handlende subjekt, en overgriper, som gjennom sine overgripende handlinger gjør den andre til objekt eller til gjenstand for sine handlinger. Det er nettopp det at et individ gjøres til gjenstand for en annens seksuelle handlinger, uavhengig av om dette individet gir et kvalifisert samtykke, som definerer handlingen som et seksuelt overgrep: Seksuelle overgrep defineres som involvering av avhengige og utviklingsmessig umodne barn og ungdom i seksuelle aktiviteter som de ikke fullt ut forstår, som de ikke er i stand til å gi et informert samtykke til, eller som bryter med sosiale tabuer og familieroller (Kempe & Kempe, 1984).

Denne definisjonen er den mest vanlige og aksepterte innen psykologisk orientert litteratur. Problemet med den er at det kan være vanskelig å avgjøre når et individ slutter å være avhengig og utviklingsmessig umoden. I det seksuelle møtet mellom to individer kan den ene, ut fra en juridisk definisjon av seksuell lavalder, være et barn, mens den andre er en ungdom (voksen). Men en slik konstellasjon sier nødvendigvis ingenting om hvorvidt de seksuelle handlingene mellom dem bærer preg av å være gjensidige og valgt av to individer som det er grunn til å oppfatte som utviklingsmessig modne.

I de aller fleste tilfeller er det grunn til å regne med at seksuelle handlinger mellom ungdommer som befinner seg like under og over den seksuelle lavalder vil være preget av frivillighet og gjensidighet. Slike konstellasjoner av unge som har sex sammen er forholdsvis vanlige. I et utvalg av norske ungdommer mellom 17 og 19 år vil den gjennomsnittlige rapporterte seksuelle debutalder (alder ved første samleie) for jenter sannsynligvis være litt i overkant av 16 år, mens den for gutter vil ligge noen måneder høyere (Træen, 1992). Det betyr at det vil være en del jenter som har hatt seksuelle erfaringer i 15-årsalderen eller kanskje tidligere og at den gutten de var sammen med var 16 år eller eldre. I en undersøkelse fra 1990 av et representativt utvalg av 3000 norske ungdommer i alderen 17 til 19 år (Kraft, 1990), hadde nærmere fem prosent av ungdommene hatt sin seksuelle debut ved fylte fjorten år. Ved fylte nitten år hadde fire av fem jenter og om lag to av tre gutter debutert seksuelt. Særlig i tilfeller hvor begge aktører kan betegnes som ungdommer, men hvor de befinner seg på hver sin side av det

som defineres som seksuell lavalder, kan det i de aller fleste tilfeller være problematisk å basere seg på rene juridiske vurderinger av om de seksuelle handlingene som finner sted kan defineres som seksuelle krenkelser eller overgrep.

Uklarhetene med hensyn til når man er barn og/eller ungdom kan bidra til at ungdommene selv blir ekstra sårbare for krenkelser – enten ved at den unge involverer seg i handlinger uten å være sikker på om vedkommende vil dette eller overskuer konsekvensene av handlingene, eller ved at den unge involverer seg i sex med en annen ungdom som han/hun trodde var med på det.

En viss grad av prøving og feiling hører med når ungdom involverer seg i seksuelle handlinger med hverandre (Jacobsen 1998). Ved en slik prøving og feiling vil det kunne skje krenkelser. Når ungdom begir seg inn på et felt hvor de i utgangspunktet har få eller ingen erfaringer, kan noen av dem komme til å trå forkjært. Man begir seg inn i noe som man ikke så lett kan vurdere før etter at det har skjedd. Det er mange grunner til å regne med at unge mennesker opplever spenninger og konflikter i forhold til den seksuelle utvikling som de er inne i (Moore 1999, s. 65). Dette er en sårbar fase i de unges liv. En tidlig seksuell debutalder settes i noen studier i sammenheng med problemer på andre livsområder, som brudd på sosiale normer, kriminelle handlinger, alkohol- eller stoffmisbruk (Costa, Jessor, Donovan og Fortenberry, 1995). I denne fasen av livet med usikkerhet rundt utformingen av egen seksualitet, kan de unge være sårbare for holdninger og forestillinger som innebærer aksept av krenkende seksuelle handlinger. Konvensjonelle forestillinger og bilder av seksualitet slik dette for eksempel kommer til uttrykk i massemedia som film, dreier seg om at gutter eller menn gjerne tar seg til rette i forhold til jenter. Dette bildet er velkjent i vanlige, kommersielle media som amerikansk action-film og ikke minst i pornografisk film.

Når gutter og jenter angres på sex, kan vi også skimte noe av det samme bildet: Jentenes anger er en anger på at de lot seg bli lurt med på noe. Gutten angres på egne handlinger, men først i det øyeblikk det blir klart for gutten at jenta føler seg lurt (Krange og Pedersen, 1999, s. 59). Satt på spissen: Guttenes seksuelle atferd er ok for guttene så lenge det ikke kommer klare signaler fra jenta om at den ikke er det. I den grad seksualitet mellom unge mennesker arter seg på denne måten, kan dette betraktes som en diskurs, en måte å snakke og forholde seg til seksualitet på, som informerer unge jenter og gutter om hva seksualitet kan dreie seg om og med betydning for hvordan seksualitet utformes.

Utformingen av seksualiteten skjer i skjæringspunkter mellom kroppslige lyster, opplevde forventninger og forestillinger til seksualitet blant jevnaldrende, forestillinger i kulturen om hvordan seksualitet skal arte seg formidlet til ungdom gjennom ulike media, og samfunnets normer. I dette skjæringspunktene skal den enkelte ungdom utvikle og komme frem til hva som er en riktig form for seksualitet for han eller henne. Det er et komplisert prosjekt. Informert av en rekke og til dels motstridende diskurser om hva seksualitet er, er det ikke rart at ting skjer på forkjært vis og at den ene, som regel gutten, kan krenke den andre.

Hos noen ungdommer går utformingen av egen seksualitet i retning av at de gir seg i kast med krenkende seksuelle handlinger. De mørke sidene ved seksualiteten trer noen ganger tydelig frem i noen unges seksuelle handlinger. Det at det er slik er en grunn for hvorfor det kan være interessant å utforske disse sider ved ungdommens forhold til egen seksualitet. Forskning tyder på at ungdommer er ansvarlig for en betydelig andel av de overgrep som forekommer. Davis og Leitenberg (1987) hevder for eksempel på grunnlag av flere studier at om lag 20 prosent av alle voldtekter og mellom 30 og 50 prosent av alle tilfeller av seksuelle overgrep mot barn, begås av ungdommer. En stor del av de unge som begår seksuelle overgrep mot barn, fortsetter med dette som voksne. Flere amerikanske studier indikerer at omlag 50 prosent av voksne overgripere gjorde sine første seksuelle overgrep mot barn i løpet av ungdomstiden (Abel et. al., 1985). I 1981 registrerte FBI i USA 98 415 arrestasjoner for seksuelle overgrepshandlinger. 19 907, eller 20 prosent, av dem som begikk slike handlinger dreide seg om personer som var 18 år eller yngre.

Blant forhold som kan indikere at en person vil komme til å begå nye overgrep er denne personens alder. Å befinne seg i aldersgruppen 18 til 24 år øker den statistiske sannsynligheten for at en slik person som allerede har begått et overgrep vil bli registrert for nye overgrep (Hanson & Thornton, 2000). Det finnes også norske undersøkelser som tyder på at særlig unge gutter er ansvarlige for en del krenkende, seksuelle handlinger. I en omfattende studie av norsk ungdom (Pedersen & Aas, 1995) finner man at 10 prosent av de spurte tenåringsjentene har vært utsatt for uønsket sex fra jevnaldrende gutter.

Der hvor det er snakk om anmeldelser, arrestasjoner og domfellelser vil de påståtte seksuelle krenkelsene gjerne dreie seg om forholdsvis alvorlige seksuelle overgrep. Flertallet av seksuelle krenkelser blir imidlertid aldri anmeldt eller registrert offentlig. Disse handlingene utgjør sannsynligvis et bredt spekter av handlinger, fra alvorlige seksuelle overgrep til mindre

alvorlige seksuelle krenkelser. Noen av de hendelsene som ble registrert i undersøkelsen til Pedersen og Aas (1995) hører hjemme i denne gruppen av seksuelle krenkelser som aldri havner i noe offentlig helse- eller straffe-register. Utøverne av disse handlingene vil i de fleste tilfeller være ungdom.

Fra nordamerikanske studier (Stermac, Zindel, Segal og Gillis, 1990) kjenner vi til at aggresjon og tvang er et forholdsvis vanlig fenomen i seksuell samhandling i den vanlige befolkningen. Utøverne av denne aggresjonen og tvangen er vanligvis menn, uten at disse blir registrert som seksuelle overgrepere i noen form for statistikk. Kanin (1985) fant for eksempel at 13 prosent av mannlige studenter ved et amerikansk universitet rapporterte at de hadde benyttet seg av tvang eller trusler for å kunne ha samleie med en kvinnelig partner.

Hvis det er slik at forholdsvis mange seksuelle krenkelser og overgrep begås av ungdom, kan flere forklaringer være mulige. Man kan tenke seg at disse handlingene ofte er knyttet til en liten avgrenset gruppe av ungdommer som avviker fra andre ungdommer i forhold til flere dimensjoner, som holdninger, erfaringer og egenskaper. I den lille gruppen av overgrepene ungdommer vil noen ganske få ungdommer være ansvarlige for relativt mange overgrepshandlinger. En alternativ forklaring er at gruppen av ungdom som begår seksuelt overgrepene handlinger ikke er så klart avgrenset, at slike handlinger er ganske lavfrekvente hos de fleste unge som utfører dem, og at denne gruppen av ungdommer ikke skiller seg så veldig klart fra annen ungdom. Forskjellen kan fremstilles som gradforskjeller med hensyn til tilstedeværelse av holdninger, egenskaper og erfaringer. Dette passer med funn fra minst to av de refererte undersøkelsene (Kanin, 1985 og Pedersen og Aas, 1995). En tredje forklaring kan være en kombinasjon av de to foregående, altså at vi både har å gjøre med en liten og spesiell gruppe ungdommer som begår hyppige overgrepshandlinger, samtidig som vi også har å gjøre med en mindre avgrensbar ungdomsgruppe som viser en lavfrekvent, seksuelt grenseoverskridende atferd. Ved en slik forklaring kan vi også tenke oss at den sistnevnte ungdomsgruppen kan fungere som en rekrutteringsbase for gruppen av ungdommer som begår hyppige overgrepshandlinger.

Hvis de to siste forklaringene har noe for seg, er det rimelig å forvente at det blant vanlig ungdom finnes en del individer med holdninger, erfaringer og egenskaper som kan ha betydning for at noen av disse begår overgrepene seksuelle handlinger. Vi tror ikke at ungdom som besitter slike holdninger, erfaringer og egenskaper nødvendigvis vil komme til å begå handlinger av seksuelt overgrepene karakter. De sammenhenger det kan være tale om

mellom karakteristika ved personen og dennes handlinger, vil være komplekse. Det dreier seg ikke om tilstrekkelige betingelser, men heller om betingelser som kan utgjøre noe av bakgrunnen for at ungdom engasjerer seg i seksuelt overgripende handlinger. Ut fra generell psykologisk teori om person–situasjon-interaksjon (Magnusson & Stattin, 1998), er det grunn til å regne med at disse sammenhengene ytterligere kompliseres av at det sannsynligvis ikke bare er snakk om karakteristika ved personen, men også ved situasjonen, som har betydning for at et individ handler på seksuelt krenkende eller overgripende måter overfor en annen.

2 Resultater fra undersøkelser av unge mennesker som har utført seksuelt krenkende eller overgripende handlinger

I vår undersøkelse vil vi belyse forhold ved vanlige ungdom som kan ha betydning for at noen av disse ungdommene kan komme til å begå seksuelle krenkende handlinger. Vi har utviklet et spørreskjema. Noen av målene her er hentet fra undersøkelser av ungdom som vi vet har utført seksuelle overgrep. Det gjelder mål på holdninger, erfaringer og egenskaper. I dette kapitlet vil vi beskrive disse målene og noen av resultatene som er fremkommet når man har undersøkt ungdommer som har begått seksuelle overgrep. I noen av undersøkelsene som vi refererer til, har man brukt mål som vi ikke kommer til å benytte i vårt spørreskjema. Når vi likevel presenterer resultater fra slike undersøkelser, er det for å frem et mer helhetlig bilde av de undersøkelsene som er gjort og de resultatene som er fremkommet. Kapitlet avsluttes med en oppsummering av hva som vil bli målt gjennom spørreskjemaet.

Hvor mange overgripere er det i befolkningen?

Det foreligger få undersøkelser som har basert seg på utvalg av normalbefolkningen for å studere personer som begår seksuelle overgrep. Lewis (1988) fant, på bakgrunn av en telefonsurvey, at 10 prosent av voksne menn innrømmet å ha seksuelt misbrukt et barn. Det knytter seg stor usikkerhet til slike tall, både på grunn av spørsmålenes art, som ber folk om å svare på om de har gjort noe som både kan være straffbart og er sterkt tabubelagt, og på grunn av validitetsproblemene knyttet til metoden. Fromuth, Burkhart og Jones (1991) benyttet seg av et spørreskjema som ble besvart av 582 amerikanske psykologistudenter med en gjennomsnittsalder på 20, m.a.o. et noe spesielt utvalg. Tre prosent av disse fortalte om at de hadde begått seksuelle overgrep mot personer definert som barn. Utvalgets beskaffenhet skaper problemer for hvordan dette tallet skal tolkes. Særlig det at informantene var psykologistudenter gir grunn til å spørre om disse studentene var særlig motiverte for å holde tilbake opplysninger om eventuelle overgrep – eller har vi grunn til å anta at de vil være særlig ærlige?

I studien av psykologistudenter fremstod de som fortalte om at de hadde begått overgrep som en svært liten og avgrenset gruppe ungdommer. Å begå overgrep synes å være en temmelig diskret atferd som ikke kan settes i

forbindelse med store og påfallende former for psykopatologi eller med generelle bakgrunnsvariabler (Fromuth et al., 1991, s. 382). Det var bare to forhold som ved siden av selve overgrepshandlingene skilte ungdom som innrømmet å ha begått overgrep fra de andre ungdommene. Forskjellene var riktignok ikke veldig klare. Det ene var en tendens til at flere i overgrepsgruppen rapporterte om at de selv hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep. Denne sammenhengen går igjen i mange studier av overgripere. En bakgrunn som utsatt selv, enten for seksuelle overgrep eller for fysiske og eller emosjonelle overgrep, er det fenomenet som oftest nevnes som forklaring på at en person selv begår overgrep mot andre (Mossige, 1997). Det andre var en tendens til at overgriperne i høyere grad sluttet seg til bestemte holdninger til voldtekt – dvs. at de uttrykte enighet med ulike utsagn der voldtektsofferet klandres for det som har skjedd. Vi vet at slike holdninger er til stede i «normal»-befolkningen, uten at det betyr at de som slutter seg til holdningene begår overgrep i form av voldtekt. Hvis slike holdninger har betydning for at ungdom begår seksuelle overgrep, vil det være viktig å få tak i hvilke holdninger dette dreier seg om, og hva slags sammenhenger vi har mellom holdninger på den ene siden og handlinger på den andre siden. Dette vil vi komme tilbake til.

En del av tallmaterialet i den nevnte undersøkelsen er beheftet med usikkerhet. Vi kjenner ikke til at det finnes andre tilsvarende undersøkelser. Vår kunnskap om unge personer som begår seksuelle overgrep mot barn basert på ikke-kliniske populasjoner, er derfor svært begrenset. Samtidig er studier basert på utvalg fra normalbefolkningen nødvendige for å kunne si noe om hvorvidt studier av unge, identifiserte overgripere også sier oss noe om andre ungdommer.

Egenskaper og erfaringer som er blitt målt hos ungdom som har handlet på seksuelt overgripende måter

I dette avsnittet vil vi gå nærmere inn på den forskningen som er gjort når det gjelder undersøkelser av egenskaper hos unge overgripere. Vi vil trekke frem hvilke egenskaper ved unge overgripere som det har vært vanlig å måle og hva dette forteller oss om hvilket eller hvilke bilder som man etter hvert har dannet seg av unge overgripere.

I undersøkelser av ungdommer som er blitt identifisert på grunn av sine overgripende handlinger, har man gjerne benyttet noen av de samme kategorier og dimensjoner som i fremstillinger av voksne overgripere (se for eksempel Zgourides, Monto & Harris, 1997). Dette kan være problematisk.

Så lenge man måler bestemte kategorier velger man å se på noen fenomener og ekskluderer andre. Hvis disse kategoriene er hentet fra undersøkelser av voksne overgripere, risikerer man å ende opp med et bilde av de unge som blir ganske likt det bildet man har av voksne overgripere. Ikke fordi de behøver å være like, men fordi man unngår å undersøke fenomener som kan være sentrale hos unge overgripere, og som ikke har vært registrert eller målt hos voksne. Man leter etter fenomener der hvor andre har lett før, og ikke nødvendigvis fordi det er der det er mest relevant å lete. De aller fleste av disse studiene har vært basert på spørreskjema og/eller ulike former for såkalte «behavior check-lists». Ved anvendelse av slike ferdig formulerte spørsmål vil det bildet som fremkommer av de man undersøker til dels bestemmes av hvilke spørsmål man stiller (og hvilke man ikke stiller).

Utviklingsforløp hos ungdom som begår seksuelle krenkelser og overgrep

I undersøkelser av unge overgripere blir det viktig å trekke veksler på dimensjoner og kategorier knyttet til utvikling. Seksuelle ytringsformer vil fremdeles være preget av at de befinner seg i et utviklingsforløp (Jakobsen 1998). Antakelig er det slik at et flertall av ungdommer som på et tidspunkt begår seksuelle overgrep mot barn, ikke fortsetter med dette som voksne, selv om det er slik som tidligere påpekt at mange voksne overgripere, kanskje 50 prosent, startet sin karriere som overgripere før de fylte 18 år. Det kan hende at det å beskrive disse ungdommene ved hjelp av kategorier hentet fra undersøkelser av voksne overgripere, konstruerer et bilde av dem som utelater eller nedtoner viktige fenomener ved deres måter å fungere på også i sammenhenger hvor de begår overgrep.

Becker, Harris & Sales (1990) peker på tre forskjellige forløp som (logisk sett) kan finne sted etter at en ungdom har begått et seksuelt overgrep mot et barn. For det første behøver ikke ungdommen begå flere overgrep, men stanse ved dette ene. I den andre typen forløp kan den unge fortsette, ikke bare med seksuelle overgrep, men også med andre typer av kriminelle handlinger. I det tredje forløpet fortsetter den unge med sine seksuelle overgrep og utvikler et mønster med seksuell opphisselse og påfølgende seksuelle overgrep overfor barn.

De to sistnevnte forløpene som omtales av Becker, Harris & Sales (1990) faller sammen med et mønster som også gjelder for en relativt liten andel av alle ungdommer som har begått andre typer kriminelle handlinger, nemlig at de fortsetter med den kriminelle atferden inn i voksen alder. I engelske undersøkelser utgjør gruppen som fortsetter med sin kriminelle

atferd ca. 5 prosent av mannlige ungdommer. Gruppen er ansvarlig for om lag halvparten av alle begåtte forbrytelser (Farrington, Ohlin & Wilson, 1986). Sannsynligvis vil vi finne et tilsvarende mønster blant norsk mannlig ungdom: En forholdsvis stor del av dem begår én eller noen kriminelle handlinger i ungdomstiden, mens bare en ganske liten del av dem fortsetter med dette i voksen alder. Disse begår til gjengjeld svært mange kriminelle handlinger. Vi vet ikke så mye om hva som gjør at en del ungdommer som begår seksuelle overgrep i ungdomsalderen ikke fortsetter med dette i voksen alder. Svaret på spørsmålet vil sannsynligvis være komplekst. Trolig vil ungdommens nettverk av jevnaldrende ha betydning for om overgrepshandlinger i ungdomsfasen blir innledningen til et mer fasttømret overgrepsmønster senere i livet. Vår kunnskap på dette området er usikker. Et forskningsbasert svar på spørsmålet kan være longitudinelle studier hvor man forsøker å måle effekter av ulike variabler over tid. Slike studier er imidlertid fraværende på dette området.

Betydningen av jevnaldrende

Vi kan tenke oss at de samme betingelsene kan ha betydning både for om en person begår seksuelle overgrep og for at den samme personen fortsetter med dette ut over ungdomstiden. Dette kan dreie seg om betingelser knyttet til person, handling, situasjon, til hans familiebakgrunn og til jevnaldrende. Vi vet ikke hvilke betingelser som vil ha betydning i det enkelte tilfellet. Men gruppen av jevnaldrende trekkes i noen studier frem som en viktig betingelse for utformingen av ungdommens holdninger og motiver for å vise asosial og kriminell atferd (Barbaree, Marshall & McCormick, 1998, s. 10). Har han først utført en slik handling, kan det hende at forestillinger og meninger som finnes i kulturen får betydning ved at han trekker veksler på disse for å rettferdiggjøre sine handlinger. Forestillingen om hva som er vanlig blant hans jevnaldrende, vil i en slik sammenheng kunne ha betydning som en del av en rettferdiggjørende begrunnelse for overgripende handlinger.

Seksuell historie og tilpasning

Becker (1988) har foreslått en distinksjon mellom ungdom med tilbakevendende fantasier og en preferanse for avvikende seksuell aktivitet på den ene siden, og ungdom hvor den overgripende seksuelle aktiviteten er en del av et impulsivt mønster, på den andre. Den første gruppen ville man forvente viste mer voldtektsatferd. Becker (1988) peker på at flertallet av ungdommer som begår seksuelle overgrep forteller om at de tidligere har vært involvert i samtykkende, genital sex. For å kunne snakke om gjensidig samtykkende sex

er det en forutsetning at også den andre parten oppfatter de seksuelle handlingene i samsvar med dette. Hvis det er tilfellet, så betyr det at en del ungdommer kan begå seksuelle overgrepshandlinger i noen situasjoner og vise en mer akseptabel seksuell atferd i andre. Problemet dreier seg i så fall ikke om et fravær av den atferden som er ønskelig, men for mye av den atferden som er uønsket. Dette kan også innebære, som vi har antydnet i innledningen til denne rapporten, at denne gruppen av ungdommer ikke skiller seg så veldig klart fra annen ungdom

Hvis vi skal forklare deres overgriperatferd, må våre forklaringer være av en slik art at de kan forklare at de samme personene faktisk også er i stand til å praktisere gjensidig samtykkende sex i noen situasjoner. Forklaringer som baserer seg på egenskaper hos den som begår de overgripende handlingene, kan i en slik sammenheng skape flere problemer enn de løser. Noen ungdommer kan i noen situasjoner begå seksuelle overgrep og i andre vise en seksuell atferd som er mer preget av gjensidighet. Våre forklaringer må være av en slik karakter at de ikke bare forklarer en tilstand, men hjelper oss til å forstå hvordan det er mulig for et ungt individ å vise betydelige variasjoner i hvordan seksualitet kommer til uttrykk.

Jo mer avvikende atferden vi skal forklare er, jo større er vår tilbøyelighet til å attribuere den til bestemte egenskaper ved personen (Fiske og Taylor, 1991, s. 67), og gjerne til sykelige eller patologiske egenskaper innenfor tilgjengelige forståelsesmåter. Denne tilbøyeligheten kommer ikke minst til uttrykk når vi skal forklare seksuelle overgrep og sadistisk motivert atferd. Men også her må vi være åpne for at aktørene kan vise andre egenskaper enn dem som forklarer en sadistisk atferd. Å fremvise en type egenskap behøver altså ikke utelukke at samme person også kan vise andre egenskaper som vil kunne oppfattes som motsatte av den første typen egenskaper. Derved blir en «ren» egenskapsbasert forklaring utilstrekkelig, og det blir viktig også å kunne anvende situasjonsbaserte forklaringer.

Motiver hos unge som begår voldtekter

I en del av litteraturen har det vært vanlig å skille mellom ungdom som begår voldtekt mot andre unge og voksne og ungdom som begår seksuelle overgrep mot barn. Det er imidlertid ikke dokumentert at det er noen grunnleggende forskjeller mellom disse to gruppene av overgripere. I en studie av overgripere (både yngre og eldre) hvor noen var ansvarlig for voldtekter mens andre hadde forgrepet seg seksuelt på barn, fant Sattam, Savells og Murray (1984) ingen signifikante forskjeller mellom de to gruppene med

hensyn til hvilke holdninger de ga uttrykk for overfor kvinner og i forhold til stereotype kjønnsroller.

I de tilfellene hvor en har studert unge som begår voldtekter, har en forsøkt å klassifisere disse ut fra deres forskjellige motivasjoner for voldtekten. I noen tilfeller kan det se ut som om handlingen er ganske opportunistisk motivert. Overgrepet skjer på grunn av dårlig impuls kontroll, og overgrepene er bare ett av flere tilfeller av asosial atferd. Overgrepet omfatter ikke sinne eller mer vold enn det som er nødvendig for å gjennomføre overgrepet, men overgriper er likegyldig, eller forholder seg ikke, til den smerte eller skade som påføres offeret. Dette behøver ikke skyldes en generelt sviktende evne til empati eller medfølelse hos den som utøver overgrepene. Det kan like gjerne forklares med en evne hos overgriperen til å stenge av for tanker om og innlevelse i hvordan denne bestemte andre har det i den konkrete overgrepssituasjonen. I andre sammenhenger, og i forhold til andre personer, kan det tenkes at den unge overgriperen kan vise en evne til empati. Det at en person ikke viser en evne eller atferd i noen situasjoner, for eksempel empati, behøver ikke innebære at personen er uten denne evnen i andre situasjoner. Dette er en forståelse vi for eksempel finner hos en fremtredende forsker som Marshall (1999). Han hevder at overgriperens manglende empati er et situasjonsspesifikt fenomen, og ikke et generalisert personlighetstrekk. Fraværet av empatisk innlevelse er situasjonsspesifikk. Det vil si offerspesifikk. Overgriperens holdningsmessige og emosjonelle mangler forekommer i hovedsak overfor eget offer og ikke i forhold til andre mennesker. Situasjon og kontekst kan virke motiverende i forhold til å vise eller la være å vise en atferd eller evne som en er i besittelse av.

I andre tilfeller kan motivet for at en ungdom tyr til tvang eller vold i seksuelle relasjoner, dreie seg overveiende om å uttrykke en fiendtlighet eller et sinne overfor unge kvinner. Stille, Malamuth og Schallow (1987) fant i en undersøkelse av studenter som var i starten av sine studier, at sannsynligheten for å bruke tvang i et seksuelt forhold, var motivert av en følelse av fiendtlighet eller sinne mot kvinner og av en tro på at kvinner fortjener eller ønsker å bli utsatt for voldtekt.

I mange tilfeller vil handlingene være motivert av en sammenveving av det seksuelle og det voldelige (Darke, 1990). Overgriperne er opptatt av seksuelle fantasier og kan videre grupperes i kategoriene sadistiske og ikke-sadistiske. Disse to begrepene viser til hva slags typer av seksuelle og voldelige handlinger disse overgriperne kan tenke seg å begå. For den sadistiske er den seksuelle og aggressive motivasjonen ikke bare udifferensiert, men påvirker hverandre gjensidig: sinne øker den seksuelle opp-

hisselsen og seksuell opphisselse øker sinne og aggresjon. Volden blir her en viktig del av de seksuelle fantasiene. Den ikke-sadistiske overgriperen opplever ikke-samtykkende sex som en form for seksuell tilfredsstillelse, men benytter ikke vold for å gjennomføre handlingen. Ønsker om eller akseptering av ikke-samtykkende seksualitet kan komme til uttrykk gjennom hvordan informanter svarer på en skala som måler anvendelse av makt og vold i seksuelle forhold. Denne holdningsskalaen vil bli presentert senere i dette kapitlet, i avsnittet om holdninger. Noen av påstandene som informantene blir bedt om å ta stilling til i denne holdningsskalaen, handler om at ikke-samtykkende seksualitet kan virke motiverende for den som ønsker å ha sex.

Kategoriseringene av unge mennesker som begår voldtekt baserer seg på hva som er den enkeltes motivasjon. Grunnlaget for kategoriseringene ligger også her i hvilke egenskaper som tilskrives det enkelte individet. Kanskje særlig for voldtekt, som hyppig fremstilles i ulike media som TV, film, internett og aviser, vil det være interessant å se om de forskjellige formene for motivasjon også trekker vekslers på vanlige forestillinger i kulturen om voldtekt og på tradisjonelle oppfatninger av det seksuelle forholdet mellom gutter og jenter. At de trekker vekslers på forestillinger om gutter som erobrere og jenter som blir erobret, og ikke bare fokuserer på egenskaper ved den enkelte.

For ungdom som begår voldtekt motivert av sinne eller sadisme, kan det tenkes at voldelige filmer med og uten sex kan virke bekræftende og forsterkende både på deres tanker og fantasier om, og deres tilbøyeligheter til å handle på slike måter. Gjennomganger av forskningslitteratur på området antyder at voldseksponeringen kan virke utløsende på aggressiv atferd hos noen av disse unge (von Feilitzen, 1989; Pape, Isachsen og Jessen, 1998).

Et annet spørsmål er om motivet som her tillegges den enkelte som en slags egenskap ved denne, heller dreier seg om forestillinger i kulturen som nedfeller seg i handlemåter hos mange av oss, for eksempel at en mann i en bestemt situasjon kan la seg bli seksuelt opphisset av sinne i forhold til en kvinnelig partner. Sammenhengen mellom sinne og seksuell aggresjon blir her til i en bestemt situasjon, og er ikke uttrykk for en motivasjon som foreligger som en varig egenskap hos denne mannen. Det finnes mange eksempler på at tilsynelatende vanlige menn har begått voldtekt under krig mot kvinner som hører til fienden. Motivasjonen for slike handlinger er sannsynligvis svært situasjonsbestemt og neppe uttrykk for et vedvarende sinne mot kvinner generelt. I en krigssituasjon kan motivasjonen for

voldtektshandlingen være å ydmyke fienden som kvinnen sees som en representant for.

Koplingen mellom vold og sex forekommer ikke bare i disse mer ekstreme situasjonene. Et vanlig hendelsesforløp i noen filmer starter med en voldelig episode mellom «han og henne», og etterfølges av at de har sex som gjerne den mannlige voldsutøveren tar initiativet til. Innslaget av sex kan få en tildekkende eller forsonende funksjon i forhold til voldsepisoden.

Bruk av pornografi

Interesse for pornografi, særlig barnepornografi, er blitt foreslått som en mulig årsak til at enkelte begår seksuelle overgrep mot barn. Det foreligger imidlertid ikke data som klart viser en slik sammenheng. Emerick og Dutton (1993) fant at unge gutter som begår seksuelle overgrep, onanerte mens de så på pornografisk materiale, men en slik sammenheng mellom onanering og porno ville man vel sannsynligvis også ha funnet for andre unge gutter. Det har vært hevdet at ved å bruke barnepornografisk materiale for å skape egen seksuell opphisselse og seksuell utløsning gjennom onanering, skapes det betingelser for at individet lærer seg å bli seksuelt tiltrukket av barn gjennom en betingings-prosess (Becker og Stein, 1991). Mot dette kan det naturligvis hevdes at forbindelsen mellom barnepornografi og seksuell opphisselse allerede kan være etablert av andre grunner, og at den nevnte handlingssekvensen bare stadfester og ikke nødvendigvis forsterker en seksuell tiltrekning til barn. Sannsynligvis har det mest for seg å basere seg på «både-og-forklaringer»: En viss interesse for barn som seksuelle objekter vil kunne bli forsterket ved at den unge ved flere anledninger maner frem forestillinger om å ha sex med barn.

Enkelte studier har vist at unge overgripere forteller at de bruker pornografiske blader oftere enn ungdommer som ikke begår seksuelle overgrep (Zgourides, Monto & Harris, 1997). Det behøver imidlertid ikke bety at bruken av pornografi medfører at de involverer barn i seksuelle handlinger. Becker og Stein (1991) undersøkte 160 britiske ungdommer hvorav de fleste var i overkant av 15 år. Flertallet av disse hadde vært anklaget eller dømt for en seksuell forbrytelse. Hensikten med studien var å undersøke hvor mange i utvalget som benyttet pornografi, hva slags pornografi som ble benyttet og om det var mulig å avdekke eventuelle sammenhenger mellom bruk av pornografi og seksuelle overgrep som de var ansvarlige for. Man fant ingen sammenheng mellom bruk av pornografi og antall ofre. Flertallet av de unge som ble undersøkt mente heller ikke at det var noen sammenheng mellom at de brukte pornografisk materiale og at de utførte seksuelle overgrep.

Gjennom Internett kan mange ungdommer lett skaffe seg tilgang til barnepornografisk materiale i form av både still-bilder og film/video. Den lette tilgjengeligheten og innslaget av til dels grov barnepornografi gjør det mer relevant å kartlegge ungdommers interesse for og bruk av barnepornografi via Internett enn å undersøke omfanget av bruk av pornografiske blader og bøker. Slike undersøkelser finnes det svært lite av. Undersøkelser av bruk av pornografi blant ungdom som har begått seksuelle overgrep, gir oss altså ikke noe svar på om forbruket av slikt materiale er mer omfattende blant disse ungdommene enn blant andre. Ut fra sosial læringsteori og sosial kognitiv teori (Bandura, 1991) kan vi tenke oss at det kan være sammenhenger mellom en omfattende bruk av pornografisk materiale og det å akseptere seksuelt grenseoverskridende handlinger. Når pornografi, og ikke minst barnepornografi, er lett tilgjengelig via Internett, er det grunn til å undersøke sammenhenger mellom bruk av pornografi og i hvilken grad ungdommer aksepterer seksuelt krenkende eller overgripende handlinger.

Alkohol og andre rusmidler

Rusmidler er forholdsvis ofte involvert ved seksuelle overgrep, både når man studerer offeret (Hernandez, 1992) og overgriperen (Ageton, 1983). Ved voldtekter blir det ut fra en rekke studier antatt at fra 30 til 80 prosent av tilfellene foregår mens overgriperen er beruset. Ved seksuelle overgrep mot barn varierer estimer på andelen av overgrep utført i alkoholpåvirket tilstand fra 33 prosent til 77 prosent av tilfellene. Det er imidlertid mulig at overgriperens egen rapportering av å være beruset kan være overdrevet, motivert av å redusere eget ansvar for handlingene. Det er ikke full enighet med hensyn til i hvilken grad alkohol og andre rusmidler er involvert i forbindelse med at ungdom begår seksuelle overgrep (Beckett, 1999). Tatt i betraktning at mange ungdommer bruker rusmidler, og særlig alkohol, i sammenhenger hvor gutter og jenter møtes, kan det være grunn til å regne med at særlig gutters seksuelle overgrep mot jenter på egen alder kan finne sted under påvirkning av rus. Dette er i overensstemmelse med funn fra en tidligere omtalt norsk ungdomsundersøkelse (Pedersen & Aas, 1995).

Psykologiske problemer blant dem som begår seksuelle overgrep

I flere studier konkluderes det med at det blant utvalg av dømte og fengslede voldtektsutøvere og barneovergripere finnes mange med psykiske problemer. Dette gjelder overgripere generelt. Det finnes også noen studier som viser at det finnes en slik overhyppighet av psykiske problemer blant unge som er dømt for seksuelle overgrep. Långström (1999) undersøkte 56 unge i alderen

15 til 20 år som var dømt av en svensk domstol for seksuelle overgrep, og som i en bestemt tidsperiode hadde gjennomgått en rettspsykiatrisk undersøkelse. Dette er i seg selv en indikasjon på at de både hadde begått alvorlige, seksuelle overgrep, og at man vurderte at de kunne ha alvorlige psykiske forstyrrelser. Over halvparten av disse hadde tidligere vært i kontakt med barne- og ungdomspsykiatrien, 75 prosent oppfylte kriteriene for en eller annen personlighetsforstyrrelse. 62 prosent hadde hatt problemer med hyperaktivitet og oppmerksomhetssvikt. 45 prosent hadde lese-, skrive- og/eller talevansker. Derimot var antall tilfeller av ungdom hvor man målte en lav mental alder, definert som IQ lavere enn ett standardavvik under gjennomsnittet, ikke høyere enn det man vil forvente å finne i normalbefolkningen.

Utvalget som Långström undersøkte var svært spesielt – ikke bare i forhold til vanlig ungdom – men også i forhold til ungdommer som utfører krenkende eller seksuelt overgripende handlinger. Det er derfor vanskelig å trekke noen konklusjon om at det som karakteriserer dette utvalget med hensyn til psykologiske problemer, også gjelder for hele utvalget av ungdom som har begått seksuelle, krenkende handlinger.

I en undersøkelse av Christie (1979) fant man at 59 prosent av barneovergripere og 44 prosent av voldtektsutøvere hadde fått hjelp for andre problemer som angst, depresjon og psykotiske episoder. Den psykiatriske forstyrrelsen ble fremstilt som alvorlig på et eller annet tidspunkt i 26 prosent av tilfellene når det gjaldt barneovergripere, og i 32 prosent av tilfellene blant voldtektsutøvere. Andre studier tyder imidlertid på at omfanget av alvorlige psykiske forstyrrelser i de to gruppene vi snakker om er noe mindre. Abel, Mittelman & Becker (1985) rapporterer at alvorlige, mentale forstyrrelser som kan klassifiseres innenfor vanlige diagnosesystemer som DSM-III-R eller ICD-10, ble funnet i mindre enn 25 prosent av tilfellene i et utvalg av overgripere som ble undersøkt poliklinisk. En del av dem som har begått seksuelle overgrep mot barn eller har utøvd voldtekt, synes å gi uttrykk for forestillinger og holdninger som er forenlig med kriteriene for en antisosial personlighetsforstyrrelse.

Resultatene fra de refererte undersøkelsene, bortsett fra én, gjelder gruppen overgripere generelt, og ikke spesielt unge som begår overgrep. Men ettersom mange av overgriperne er under 25 år, og ettersom kanskje halvparten av dem som begår overgrep som voksne startet med dette før de var 18 år, er det grunn til å regne med at noen av de nevnte psykiske problemene også vil finnes blant noen av de unge som begår seksuelle overgrep.

Det er tidligere i denne rapporten blitt pekt på at kliniske studier av overgripere kan gi et skjevt bilde av disse, fordi de bare omfatter et spesielt utvalg. De fleste menn som har begått seksuelle overgrep har ikke blitt tatt og dømt og er derfor ikke identifisert. Noen studier har forsøkt å ta hensyn til denne innvendingen. Malamuth, Sockloskie, Koss, og Tonaka (1991) analyserte data fra en anonymisert survey-undersøkelse og identifiserte noen fremtredende mønstre som så ut til å predikere seksuell aggresjon. Dette dreide seg om kriminalitet, seksuell promiskuitet, fiendtlig maskulinitet, sosial isolasjon, holdninger som støttet vold. De samme fenomener og sammenhenger er også blitt beskrevet i studier hvor de undersøkte er identifiserte, unge overgripere.

Gruppen unge overgripere viser en del variasjoner når det gjelder hva slags typer av psykiske problemer som er blitt registrert. I noen amerikanske og engelske studier har man registrert at flere av de unge viser åpenbare atferdsforstyrrelser (i overensstemmelse med kriteriene for Childhood conduct disorders slik disse er beskrevet i ICD-10). Men det er også vanlig å finne individer i denne gruppen som kan være svært impulsive.

En tredje type problematisk atferd blant unge overgripere dreier seg om sosial isolasjon fra jevnaldrende i kombinasjon med sviktende sosiale og selvhevdende ferdigheter (Pithers og Cummings, 1989). Søking etter spesifikke manglende sosiale ferdigheter som skiller mellom voksne seksuelle overgripere og andre overgripere, har ikke ført til noen klare svar. Awad og Saunders (1989) fant klart mer sosial isolasjon og alvorlige læringsproblemer enn vanlig hos en gruppe ungdommer hvis overgrep var behandlet av en domstol. Det siste innebærer sannsynligvis at denne gruppen av ungdom har vært i kontakt med politi og rettsvesen for samme eller for andre typer kriminalitet tidligere. Nært knyttet til sviktende sosiale ferdigheter og til sosial isolasjon er fenomenet selvfølelse. Lav selvfølelse kan være et situasjonsbetinget resultat av at ungdom har begått seksuelle overgrep og er blitt straffet for dette på forskjellige måter. Det kan også være uttrykk for en mer vedvarende tilstand hos ungdommen. En slik tilstand kan være en forutgående betingelse for at ungdommen begår seksuelle overgrep mot barn (Beckett, 1999).

Sosial kompetanse og isolasjon fra jevnaldrende kan være fenomener som differensierer mellom undergrupper av unge overgripere. Fehrenbach m. fl. (1986) fant tegn på at 65 prosent av unge overgripere i et utvalg var alvorlig sosialt isolerte. Becker og Abel (1985) mente at unge overgripere lett blir sosialt isolerte pga. dårlige sosiale ferdigheter, særlig når det gjelder å kunne hevde seg selv. Awad m. fl. (1984) fant at flere unge overgripere (46

prosent) enn unge kriminelle (17 prosent) var hva de karakteriserte som einstøinger («loners»). Man kan forstå dette slik at de trekker seg tilbake fra andre jevnaldrende fordi de opplever seg som sosialt usikre og klønete. Når barn blir mål for deres seksuelle handlinger, unngår de å streve med egne, manglende sosiale ferdigheter.

Sosial isolasjon og manglende sosiale ferdigheter ser altså ut til å være et karakteristika ved en del av de ungdommene som begår seksuelle overgrep. Samtidig er det altså slik at andre overgripende ungdommer ikke er sosialt isolerte og ikke er for lite selvhevdende. Problemet for disse er ikke en mangel på selvhevdende atferd, men at de hevder seg på måter som er lite akseptable, samtidig som de kan fungere godt sosialt innenfor sine miljøer.

Familieforhold

Ustabilitet i familien, hyppig vold, høy grad av disorganisering, både seksuell og fysisk misbruk er blitt beskrevet som forutgående betingelser for at unge begår seksuelle overgrep mot andre. For overgripere generelt har Furniss (1991) hevdet at man kan finne bestemte familiemønstre i familier hvor mannen begår seksuelle overgrep mot egne barn. Det empiriske grunnlaget for slike familietypologier er imidlertid ikke overbevisende, og det er heller ikke blitt satt frem slike familietypologi-forklaringer i forhold til unge som begår eller står i fare for å begå seksuelle overgrep mot barn i eller utenfor egen familie. Derimot har man sett om slike ungdommer heller har noen trekk til felles i form av bestemte typer av erfaringer fra oppvekst i egen opprinnelsesfamilie. I Långstrøms (1999) undersøkelse av 56 svenske ungdommer som hadde begått så alvorlige seksuelle overgrep at de ble gjenstand for en rettspsykiatrisk vurdering, fant man at de aller fleste hadde vokst opp i familier med store psykososiale belastninger.

Egen victimisering

En rekke studier viser at mange unge overgripere selv har erfart å bli utsatt for seksuelle overgrep. I flere undersøkelser av unge overgripere har en målt en rekke fenomener for å se i hvilken grad de henger sammen med det at de unge begår seksuelle overgrep. Egne erfaringer med å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep er det som hyppigst er blitt undersøkt. I undersøkelser av kliniske populasjoner av voksne overgripere har man funnet at mange overgripere har en historie med selv å ha blitt utsatt for overgrep. Mellom 25 og 40 prosent forteller en slik historie (Herman, 1988). Flertallet av overgripere har med andre ord ikke en slik historie.

Et vanlig synspunkt når det gjelder ungdommers seksuelle aggresjon, har vært at dette er en form for rekapitulering av egen victimisering. Den relativt høye andelen av ungdom i utvalg av seksuelle overgripere som selv har vært offer for seksuelle overgrep gir en empirisk støtte til dette. Andelen varierer riktignok en del mellom forskjellige undersøkelser. (Becker m.fl., 1986: 23 prosent; Fehrenbach m. fl., 1986: 19 prosent; Friedrich og Luecke, 1988: 81 prosent; Longo, 1982: 47 prosent; Van Ness, 1984: 41 prosent). Becker (1988) hevder at den andelen som forteller at de selv har vært utsatt for overgrep kan være undervurdert fordi rapporteringen av seksuelle overgrep ofte skjer etter at ungdommen har gått i terapi. Hvis det å gå i terapi er en forutsetning for at noen skal fortelle om egen victimisering, vil en del med slike erfaringer ikke komme til å fortelle om disse. Men selv om det synes å være en forholdsvis høy andel av seksuelle avvik i hjem som unge seksuelle overgripere kommer fra, så har ikke denne andelen vist seg å være klart forskjellig fra hva man finner i hjem til kriminelle ungdommer som ikke begår overgrep. Den statistiske sammenhengen mellom selv å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep og å gjøre seksuelle overgrepshandlinger mot andre, er altså ikke tydeligere enn den tilsvarende sammenheng mellom egne seksuelle overgrepserfaringer og det å begå andre typer av kriminelle handlinger.

Lewis, Shanok og Pincus (1981) fant at 75 prosent av voldelige ungdommer som begikk seksuelle overgrep hadde erfart seksuelle overgrep selv, mens bare 29 prosent av andre kriminelle ungdommer rapporterte om slike erfaringer. Den siste undersøkelsen antyder at sammenhengen mellom å ha vært utsatt for og å begå overgrep, er mest fremtredende hos ungdommer som både viser en generell voldelig atferd og begår seksuelle overgrep.

Egen victimisering som forklaring på at en person har begått seksuelle overgrep, er den vanligste og kanskje også den mest anerkjente forklaringen som tilbys i dag – selv om altså flertallet av dem som begår seksuelle overgripende og krenkende handlinger ikke har en slik erfaringsbakgrunn, og selv om denne sammenhengen absolutt ikke synes å gjøre seg gjeldende for jenter eller kvinner som blir utsatt for overgrep (Herman, 1988).

Det at overgripere selv kommer med en slik fortelling behøver ikke nødvendigvis innebære at de faktisk har vært gjenstand for slike hendelser. Man kan ikke se bort fra at det for noen kan ligge et motiv i å presentere en forklaring som kan oppfattes som en formildende omstendighet i forhold til egne overgrepshandlinger. Handlingene får en forklaring som det kan finnes aksept for både blant fagfolk og andre. At en selv har lidd, kan i egne og

andres øyne gjøre en til en mindre uverdigg overgriper enn en som ikke har en egen overgrepshistorie.

En god narrativ, eller fortelling, er kjennetegnet ved at problemet som presenteres løses eller gjøres håndterlig ved at de bringes inn i en sammenheng som det finnes en aksept eller forståelse for i kulturen. En slik forståelse kan være at man har vært utsatt for vonde erfaringer i egen oppvekst. Forklaringen setter både hendelsene inn i et formildende lys og gjør at vår forståelse knyttes mer til ytre hendelser enn til indre egenskaper hos individet. Kunnskap om hva som er en god narrativ er til stede hos de aller fleste av oss, også hos dem som må stå til rette for og forklare tilsynelatende uforklarlige handlinger. Når denne kunnskapen er tilgjengelig vil, det også trekkes veksler på den når de seksuelle overgrepene skal forklares, enten det gjøres av overgriperen selv eller av andre.

Atferdsproblemer

Flere studier viser at unge sex-overgripere har en historie med kriminell aktivitet bak seg. Van Ness (1984) fant at 86 prosent i et utvalg av unge sex-overgripere hadde begått minst fire aggressive, kriminelle handlinger. 44 prosent av unge sex-overgripere i et annet utvalg (Fehrenbach et. al., 1986) hadde begått minst én tidligere kriminell handling. I en studie av Awad m.fl. (1984) hadde 50 prosent av et utvalg av unge sex-overgripere historier hvor de var blitt stilt for retten og/eller hadde hatt kontakt med politiet. Det er altså flere studier som indikerer at det er en sammenheng mellom det at ungdom viser kriminell atferd og andre atferdsforstyrrelser, og det at de begår seksuelle overgrep. En del av de personene som begår kriminelle handlinger synes med andre ord å ha en lavere terskel for å begå et vidt spekter av krenkende og lovovertreddende handlinger, deriblant seksuelle overgrep. Studier hvor man har forsøkt å predikere nye overgrep har vist at det å ha begått andre kriminelle handlinger ved siden av seksuelle overgrep, øker sannsynligheten for å begå nye overgrep (Hanson og Thornton, 2000).

Neurologiske og kognitive problemer

En studie av Lewis m.fl. (1981) tyder på at kognitive og neurologiske forstyrrelser hos noen individer, kan ha en sterkere forbindelse med asosial atferd og vold generelt, enn med seksuell vold spesielt. Resultater av flere undersøkelser av IQ og av kognitive ferdigheter gir ikke noe entydig bilde av denne gruppen. I Långstrøms (1999) undersøkelse av unge overgripere med flere alvorlige seksuelle overgrep bak seg, finner man en overhyppighet av alvorlige neurologiske og nevropsykiatriske forstyrrelser. En forklaring på

dette kan nettopp være at man i denne gruppen av personer med neurologiske og kognitive problemer, som blant annet vil dreie seg om mangel på selvkontroll, vil finne en del som viser generell kriminell atferd, deriblant seksuelle overgrep. Hvis dette hører med til det generelle bildet av unge som begår seksuelle overgrep, er det ikke så rart at det er relativt konsistente funn på at unge sex-overgripere har flere problemer på skolen enn andre ungdommer. Over 80 prosent av unge overgripere i en studie av Awad et al. (1984) hadde hatt lærings- og/eller atferdsproblemer i løpet av skolekarrieren. Ungdom med atferdsproblemer, som karakteriseres som kriminelle og asosiale, som viser nevropsykologiske og kognitive svikt, eller som har problemer i skolen, er grupper som i stor grad overlapper med hverandre.

Tilbakefall eller gjentatte overgrep

Sipe, Jensen og Everett (1998) undersøkte tilbakefall til nye overgrep blant unge overgripere. I en gruppe på 45 som hadde begått seksuelle overgrep mot barn, fant man at 40 prosent hadde en historie av tidligere overgrep mot barn. I en annen undersøkelse (Fehrenbach, Smith, Monastersky, & Deisher, 1986) fant man at ca. 57 prosent av et utvalg på 297 ungdommer som hadde begått overgrep på et tidspunkt, hadde gjort en eller annen type av seksuelle overgrep tidligere. Sipe, Jensen og Everett (1998) konkluderer med at unge, seksuelle overgripere viste et overgrepsspesifikt mønster for tilbakefall, og at risikoen for tilbakefall var høy. Risikoen for tilbakefall til nye seksuelle overgrep blant ungdom er imidlertid omdiskutert. Weinrott (1996) gjennomgikk 22 studier av behandling av unge overgripere. I denne gjennomgangen kom det frem at relativt få av disse ungdommene pådro seg nye dommer for seksuelle overgrep.

Flere forhold kan forklare det mangetydige bildet. Som nevnt vil seksuelle overgrep for noen av ungdommene være en del av et asosialt og kriminelt mønster som omfatter andre kriminelle handlinger enn seksuelle overgrep. For noen av disse igjen kan det tenkes at det kriminelle mønsteret kan vedvare inn i voksenalder, men uten at det behøver å omfatte seksuelle overgrep. For andre igjen vil det kriminelle mønsteret være knyttet til en begrenset periode i ungdomstiden. Tilbakefall til nye overgrep vil derfor begrense seg i begge disse gruppene.

Ettersom etablering av et overgripemønster tar tid, kan vi forvente forholdsvis få tilbakefall blant unge overgripere. Men ettersom mange overgrep blir begått av ungdom, kan man forvente det motsatte. Det har vært hevdet at behandlingsapparatet og rettsvesenet ikke har tatt overgrep begått av ungdom alvorlig. Hvis dette er en rimelig påstand, kan det tenkes at man

har latt være å registrere mange overgrep utført av ungdom. Disse omstendighetene kan forklare at tall på tilbakefall til nye overgrep blant ungdom kan virke inkonsistente.

Tilslutning til tradisjonelle maskuline og feminine egenskaper

Det er blitt hevdet at seksuelle grenseoverskridende handlinger fra gutter/menn kan knyttes til en identifisering med tradisjonelle maskuline holdninger og egenskaper (Stermac, Zindel, Segal og Gillis, 1990). Noen forskere har argumentert for at det er en sammenheng mellom hvordan gutter i vår kultur sosialiseres til menn og det at menn begår seksuelt krenkende handlinger (Barry 1984 i Prieur 1987, s. 106). Det at et klart flertall av overgriperne er menn og at deres overgripende handlinger ikke kan forklares på bakgrunn av noen identifiserbare karakteristika i form av egenskaper eller psykopatologi, kan tale for at den krenkende eller overgripende atferden kan ha noe med menn og maskulinitet å gjøre. Men det er vanskelig å finne empirisk belegg for en sammenheng mellom tilslutning til maskuline egenskaper og det å begå seksuelt krenkende og/eller overgripende handlinger. En utforskning av en slik sammenheng inngår i vår undersøkelse. Man kan også se en slik tilslutning som uttrykk for feminine eller maskuline holdninger. Når vi i denne rapportens resultatkapittel fremstiller hvordan våre informanter slutter seg til maskuline og feminine egenskaper, vil dette skje under avsnittet om holdninger.

Holdninger blant ungdom som har handlet seksuelt krenkende eller overgripende

Holdninger til kjønnsroller

Det foreligger få studier hvor man har undersøkt om det finnes bestemte holdninger hos unge som har begått seksuelle overgrep mot barn. I en studie av unge studenters oppfatning av seksuelle overgrep mot barn (Maynard og Wiederman, 1997) undersøkte man en mulig effekt av en holdningsvariabel, nemlig betydningen av holdning til kjønnsroller i forhold til i hvilken grad studentene tilskrev barnet ansvar for de seksuelle overgrepene. Man fant ingen sammenheng mellom tradisjonelle holdninger til kjønnsroller og hvordan studentene tilskrev de utsatte barna ansvar.

Ut fra tradisjonelle eller stereotype oppfatninger av kjønnsroller vil gutten/mannen ha definisjonsmakt over det som skjer i relasjonen mellom gutt og jente, mann og kvinne og mellom mann og barn. Innenfor en slik

ramme vil gutten/mannen forventes å innta en aktiv posisjon mens jenta/kvinnen forventes å være den passive i en seksuell sammenheng. Studier fra Storbritannia viser at forhold mellom unge gutter og jenter preges av tradisjonelle former for kjønnsrollemønstre (Leahy, 1994) hvor guttene både av seg selv og av jentene forventes å innta en aktiv rolle, mens jentene forventes å være den passive part. Innenfor det tradisjonelle mønsteret er det guttenes definisjoner både av hva som er gutters og jenters seksualitet som gjelder (Holland, Ramazanoglu, Sharpe og Thompson, 1998). I disse studiene, hvor utvalgene består av ungdom med arbeiderklassebakgrunn, finner forskerne en konsistent sammenheng mellom hvilke kjønnsroller ungdommene forteller at de slutter seg til, og hva de forteller om hvordan jenter og gutter omgås hverandre. I det mønsteret for samhandling som forskerne finner gjennom samtalene med de unge informantene, har gutten en legitim rett til å ta seg til rette i forhold til den jenta han er sammen med. Mønsteret kan skape grunnlag for at guttene kan begå seksuelt krenkende handlinger overfor jentene.

Det er ikke gitt at resultatene av disse kvalitative studiene passer i en norsk sammenheng. Studier av norsk ungdom forteller oss at det først og fremst er jenter som rapporterer om å ha blitt presset til uønsket sex (Pedersen & Aas, 1995). Den som presser jentene til uønsket sex er oftest en gutt på jentenes egen alder. Så lenge jenter forventes å innta en passiv posisjon i forhold til gutter, kan det hende at de er mer sårbare for å bli involvert i former for seksualitet som de ikke er helt med på, som de angrer på etterpå, eller som de underveis eller senere opplever som et overgrep.

De spørsmål vi stiller i vår undersøkelse, er om det finnes tilslutning til tradisjonelle eller stereotype kjønnsroller blant ungdommen og, i så fall, om en slik tilslutning sammenfaller med en grad av akseptering av ungdoms/voksnes seksuelle handlinger overfor barn.

Holdninger til sex i parforhold

Et trekk ved seksualitet mellom unge mennesker i dag er, ifølge Giddens (1992), at seksualitet løsrives fra et kjærlighetsforhold og blir en virksomhet med et formål i seg selv. En slik seksualitet kan være basert på gjensidighet og samtykke fra begge parter, men den kan også under bestemte vilkår ha noe til felles med den form for seksualitet som skjer under et overgrep. Begge ytringsformer har noe fragmentarisk ved seg: Det skal ikke være noe mer i relasjonen enn det seksuelle, og seksualiteten skal i sin ideelle form være løst fra andre forhold ved relasjonen. Ved det som Giddens karakteriserer som en ren relasjon, er utgangspunktet at begge ønsker sex

løsrevet fra andre omstendigheter eller betingelser. Ved overgrep er det bare overgripens ønske om sex med den andre som teller. Likevel kan det tenkes at det fragmentariske kan bidra til at individer som er mer tilbøyelige til å akseptere sex med barn i større grad enn de som ikke gjør det, også vil slutte mer opp om sex løsrevet fra en kjærlighetsrelasjon. Vi har ikke kommet over andre studier hvor en har sett på en slik eventuell sammenheng. I vår undersøkelse vil vi utforske denne sammenhengen. Hvordan vi gjør dette beskrives i kapittel fire.

Holdninger til voldtekt

Forskning som ikke differensierer mellom unge og voksne overgripere har antydnet at menn som har hatt seksuell kontakt med barn har konsistente, aksepterende holdninger til det å ha sex med barn. Det foreligger en rekke holdningsundersøkelser av personer som har begått voldtekt. På begynnelsen av åtti-tallet utviklet Burt (1980) en såkalt «Rape myth acceptance scale» for å måle holdninger til voldtekt. Utgangspunktet for denne skalaen var sosialpsykologisk forskning av kriminelles forhold til sitt offer hvor man fant en tendens til å ville redusere eller benekte eventuelle skader på offeret og/eller til å klandre offeret. Skalaen utviklet av Burt (1980) har vært anvendt i flere amerikanske studier. Den består av seks delskalaer som er ment å måle ulike fenomener som kan ha noe å si for om et individ begår en voldtekt. De seks fenomenene er: Tilfredshet med utforming av egen sex-rolle, kjønnsrollestereotyper, seksuell konservatisme, aksept av vold i parforhold, fiendtlighet overfor motsatt kjønn og aksept av myter om voldtekt. Et gjennomgående resultat har vært at aksepterende holdninger til voldtekt er positivt korrelert med aksept av vold, med rapportert sannsynlighet for at den spurte kan tenke seg, under gitte omstendigheter, å begå voldtekt, og med utført voldtekt. En bakgrunn for å utvikle skalaen var et ønske om å predikere sannsynlighet for å begå voldtekt, noe den ser ut til å kunne gjøre, i det minste i noen amerikanske undersøkelser.

I studier av amerikansk ungdom er et vanlig funn at gutter har en tendens til å klandre offeret for voldtektshandlingene (Blumberg og Lester, 1991). Man har også funnet at fiendtlige holdninger til kvinner har vært vanlige blant menn som har begått voldtekt. Imidlertid finnes det noen studier som, når man sammenlikner menn med samme sosio-økonomiske bakgrunn, antyder at det ikke er vesentlige forskjeller mellom voldtektsmenn og andre seksuelle overgripere når det gjelder fiendtlige/negative holdninger overfor kvinner (Segal og Stermac, 1984).

En del studier indikerer en sammenheng mellom et negativt kvinnesyn, aksepterende holdninger til voldtekt og det at personene som målbærer disse holdningene i større grad enn andre faktisk begår slike handlinger. Voldtekt av kvinner synes å ha sammenheng med hvilken status og makt kvinner har i et samfunn: Jo mindre makt og lavere status, desto høyere hyppighet av voldtekt. Voldtekt er også forbundet med negative holdninger til ofre for voldtekt (Ward, 1995, s. 54–55).

Holdninger til sex med barn

Den påviste sammenhengen mellom voldtekt mot kvinner og aksepterende holdninger til dette, gjør det relevant å spørre om det finnes holdninger blant mange ungdommer som gjør det mer legitimt for noen å ha sex med barn. Finnes det forestillinger og holdninger blant ungdommer om at «barn vil det», at barn er autonome seksuelle individer med muligheter for å gi et kvalifisert samtykke til å delta i seksuelle handlinger sammen med voksne, at det er bra for barn å involveres i slike handlinger, osv?

Ikke alle som har slike holdninger begår disse handlingene. Hvis holdningene har en viss utbredelse, kan vi tenke oss at de inngår som én av flere betingelser for at noen ungdommer begår seksuelle overgrep mot barn og andre ungdommer. Hvis noen få ungdommer opplever at flere av deres venner, bekjente eller andre ungdommer har slike holdninger kan dette senke terskelen for å sette holdningene ut i handling.

Det er særlig det siste poenget som gjør det relevant å se nærmere på hva slags holdninger til sex med barn som foreligger blant unge mennesker. Finkelhor (1984) har argumentert for at forutsetningene som må være til stede for at noen skal kunne begå seksuelle, krenkende handlinger og seksuelle overgrep, kan analyseres på flere nivåer. Hvis det foreligger en interesse eller motivasjon for å ha sex med barn, må den potensielle overgriperen overvinne noen indre hindringer – blant annet må han slutte seg til holdninger som legitimerer handlingene. Interessen eller motivasjonen for å ha sex med barn er heller ikke nødvendigvis noe som er gitt. Den kan utvikles underveis ved at man engasjerer seg i seksuelle handlinger med barn. En potensiell overgriper må også komme forbi noen ytre hindringer, som frykten for å bli oppdaget og straffet. Han må forholde seg til hvordan samfunnets og kulturens dominerende forestillinger og tabuer er på dette området. De fleste potensielle overgripere vil være seg bevisst at seksuelle overgrepshandlinger fordømmes av de fleste. Men hvis en ungdom befinner seg i et miljø der andre ungdommer har aksepterende holdninger til

krenkende seksuelle handlinger, kan det hende at han kan utvikle en bevissthet om at denne typen handlinger er legitime.

Det kan også være slik at en kombinasjon av bestemte holdninger og egenskaper knyttet til det enkelte individet, vil være det som på et gruppenivå best forklarer hvordan noen ungdommer begynner å handle seksuelt overfor barn og andre unge. Eventuelle forbindelseslinjer mellom holdninger og seksuelle overgrep overfor barn gjenstår å dokumentere, men den påviste sammenhengen mellom voldtekt mot kvinner og aksepterende holdninger til dette, gjør det relevant å spørre om det finnes holdninger blant mange ungdommer som gjør det mer legitimt for noen i denne gruppen å ha sex med barn.

Det er utviklet en holdningsskala tilsvarende den som måler holdninger til voldtekt (Burt, 1980) for å måle holdninger til at voksne har sex med barn, nemlig «Attitudes towards sexual abuse» (ATSA) (Briere, Henschel og Smiljanich, 1992). Ideen her var å utvikle en skala hvor en høy skåre var positivt korrelert med det å begå seksuelle overgrep mot barn. Denne skalaen er imidlertid ikke blitt anvendt i undersøkelser av holdninger blant de som faktisk har begått seksuelle overgrep mot barn. Den er kun anvendt i studier av utvalg fra den vanlige befolkningen. Det foreligger ikke noen dokumentasjon på at den kan predikere seksuelle overgrep mot barn. ATSA-skalaen er imidlertid den eneste kjente holdningsskalaen på dette området. Ettersom den måler holdninger til at ungdom/voksne har sex med barn vil den komme til anvendelse i denne undersøkelsen. Skalaen vil bli nærmere beskrevet sammen med andre mål anvendt i undersøkelsen.

Hypotetisk sannsynlighet for sex med barn

Spørsmålet om hvor sannsynlig det er at noen kan tenke seg å ha sex med barn, er blitt stilt i en del undersøkelser av utvalg i normalbefolkningen (Briere og Runtz, 1989). Målet på sannsynlighet for sex med barn baserte seg på en undersøkelse av Malamuth (1981a, 1981b) hvor man stilte tilsvarende spørsmål om den hypotetiske sannsynligheten for å begå en voldtekt. Utvalget besto her av studenter. Under samme betingelser som beskrevet over, indikerte mellom 30 til 35 prosent av de mannlige studentene at det var en viss sannsynlighet for at de kunne begå voldtekt. Resultatene ble tatt til inntekt for at det var tendenser til å utøve seksuell aggresjon og makt for noen av de undersøkte gruppene, særlig blant mannlige universitetsstudenter.

Svar på et slikt hypotetisk spørsmål dreier seg ikke om handlinger man har utført. Det spørres heller ikke direkte om holdninger. Når det spørres om en hypotetisk, seksuell handling overfor barn, impliserer dette et spørsmål

om en holdning til det å handle seksuelt overfor barn. Dette hypotetiske spørsmålet har så vidt vi kjenner til ikke blitt anvendt i undersøkelser av identifiserte overgripere. Blant disse finner vi en utstrakt tendens til å benekte og minimalisere utførte overgrep (Marshall, Anderson og Fernandez, 1999). En slik benekting blir i noen undersøkelser fremstilt som en kognitiv forstyrrelse eller egenskap ved overgriperen og blir trukket frem som et sentralt kjennetegn ved denne gruppen (Marshall m. fl., 1999). Dersom dette er riktig, er det grunn til å forvente at individer med en overgrepshistorie bak seg også vil være tilbøyelige til å benekte en hypotetiske mulighet for å ha sex med et barn. Kan hende vil et slikt hypotetisk spørsmål være mer egnet for å få frem en seksuell interesse for barn blant unge som ikke har hatt sex med barn, enn blant dem som faktisk har slike erfaringer. Det vil uansett være en betydelig usikkerhet knyttet til hvordan vi skal tolke svar på hypotetiske spørsmål. Når slike spørsmål anvendes i vår undersøkelse, må svarene tolkes med forsiktighet.

Om holdningsbegrepet i denne undersøkelsen

Holdninger er normative

I mye av den litteraturen som handler om overgripere snakker man ikke om holdninger, men bruker det normative begrepet «Cognitive distortions» (Ward, Hudson, Johnston & Marshall, 1997; Nøttestad & Waage, 2000). Innholdsmessig dreier dette seg om de samme forestillinger om eller oppfatninger av overgriper og offer, og av forholdet mellom dem, som kommer til uttrykk gjennom holdninger. Begrepet «cognitive distortions» kan imidlertid dekke til at dette dreier seg om normative og moralske begreper. Hva vi anser for å være et forvrengt syn på barn som for eksempel seksuelle partnere for voksne, er kulturelt og verdimesig gitt. Å snakke om «cognitive distortions» gir fenomenet det er snakk om en karakter av å være noe gitt og objektivt. «Cognitive distortions» viser til en forestilling om at den som gir uttrykk for disse forvrenger en objektiv virkelighet. Det dreier seg om en kognitiv feil eller svikt hos overgriperen i hvordan vedkommende oppfatter virkeligheten. De aller fleste av oss tar avstand fra for eksempel hvordan overgripere kan attribuere ansvar for sine overgrep til barnet.

Det handler i stor grad om verdimesige vurderinger av hva et barn er, hva det er rimelig å tillegge av ansvar til et barn for seksuelle handlinger som det blir involvert i, og om hva som er de voksnes ansvar her. Det finnes ingen objektiv sannhet om slike forhold. En påstand som «barn og voksne skulle ha lov til å ha sex sammen hvis begge to ønsker det», er ikke sann eller

usann. Den kan først og fremst vurderes i forhold til de verdimeslige betraktningene som ligger implisitt i påstanden.

Å gjøre dette til et spørsmål om hva som er objektivt sant, og ikke til et moralsk og verdimeslig spørsmål, kan ha den effekt at det undergraver den enkeltes ansvar for å handle på seksuelt overgripende måter. Begrunnelsen for å endre en overgripende atferd kan ikke ligge i at dette dreier seg om uttrykk for kognitive forvrengninger, men at handlingene er uttrykk for verdimeslige og moralske posisjoner som vår kultur tar avstand fra. Begrepet holdning er etter vår vurdering et langt bedre begrep å bruke, fordi dette ikke skjuler, men gjør det klart, at overgriperes forståelse av eget og av barnets ansvar og delaktighet i de seksuelle handlingene dreier seg om moralske og verdimeslige vurderinger knyttet til den kulturen vi lever i.

Er det noen sammenheng mellom holdninger og handlinger?

Fokus på informantenes holdninger til seksuelle handlinger mellom voksne og barn, til voldtekt, til kjønnsrollestereotyper osv., er bare relevant så sant vi har grunn til å anta at det er en sammenheng mellom holdninger og handlinger. En holdning er en teoretisk konstruksjon som bare indirekte viser seg i individets tenkemåte og atferd. Sammenhengen mellom holdning og atferd er komplisert. Sosialpsykologisk forskning om holdninger har etter hvert kommet frem til at det under bestemte betingelser er forholdsvis klare sammenhenger mellom holdninger og handlinger:

Numerous investigations have supported the principle by showing that attitudes correlate strongly with behavior when they are assessed at the same level of generality or specificity as the behavioral criterion in terms of action, target, context, and time elements (Ajzen, 1996, s. 385).

Problemet kan imidlertid være at det er vanskelig å vite når man har oppfylt kriteriene for å trekke forbindelseslinjer mellom holdninger og handlinger. Når befinner en seg på det samme nivået når det gjelder spesifisitet og generalitet? I vår undersøkelsen kan vi ikke gå ut fra at det er en klar sammenheng mellom holdninger og handlinger hos våre informanter. Vi vil være opptatt av om noen av våre informanter slutter seg til flere holdninger, om noen av disse holdningene danner et mønster, og om et slikt mønster av holdninger kan indikere en tilbøyelighet til å begå seksuelt krenkende eller overgripende handlinger overfor barn og overfor andre ungdommer.

Eventuelle sammenhenger mellom handlinger, forestillinger og holdninger vil alltid være sammensatte. Studier av slike sammenhenger vil måtte bevege seg i et grenseland mellom sosialpsykologiske holdningsvariabler og kulturpsykologiske betraktninger, som begge bidrar til kompleksitet. Denne

kompleksiteten er antakelig en grunn til at studier av slike mulige sammenhenger nærmest er fraværende. Den er vanskelig å bringe inn i former som gjør at den blir målbar gjennom bruk av skalaer og spørreskjema, og uten at det som måles blir redusert til noe annet enn det som vi ønsker å måle. Fraværet av slike studier kan også forklares med at vi heller foretrekker forklaringer som bygger på målinger av forskjeller mellom enkeltindivider, ut fra en forestilling om at overgriperne er avvikende, at de er syke eller sterkt avvikende p.g.a. genetiske eller psykologiske egenskaper.

Målinger med fokus på avvik kan være med på å understreke eller fremheve forskjeller mellom overgriperne og oss andre. I vår kultur, i media, blant folk flest og til dels også blant forskere og behandlere, synes det å være en slags tiltrekning til forestillingen om at ulike former for sterkt avvikende atferder må forklares ut fra egenskaper og erfaringer knyttet til det enkelte individet. Når avvik på denne måten individualiseres og knyttes til egenskaper ved det enkelte individet, er dette med på å fremheve forskjellen mellom de som begår slike handlinger og oss andre. På den måten kan forskjellene som fremheves virke større enn de kanskje er. Dette er en måte å fremstille den avvikende på som er komfortabel for de fleste av oss andre. Vi vil gjerne tenke på oss selv som klart forskjellige fra dem som begår handlinger som de fleste tar sterk avstand fra. Et alternativ eller et tillegg til slike individuelle egenskapsbaserte forklaringer, er å søke etter sosiale og kulturelle betingelser som forestillinger og holdninger. Men de fleste vil være mindre motivert for å slutte opp om en slik forklaringsmåte, fordi den reduserer forskjellene og trekker frem mulige forhold i kulturen som vi alle kan sies å ta del i.

Oppsummering

Den foregående oversikten viser at identifiserte overgripere generelt, herunder unge overgripere, har blitt undersøkt i forhold til mange variabler. Ingen av de refererte undersøkelsene er gjort i Norge. Én er svensk, mens de øvrige er basert på undersøkelser av nordamerikanske populasjoner. Er resultatene overførbare til norske forhold? Det er ingen sterke grunner til at de ikke skulle være det. Svært mye av den kliniske virksomheten med voksne overgripere som foregår i Norge i dag, bygger på forskningsbasert kunnskap fra USA og Canada (Nøttestad og Waage, 2000) De erfaringene som denne kunnskapen er tuftet på og de kliniske implikasjonene av kunnskapen, har vist seg overførbare til norske forhold. I utgangspunktet er det derfor heller ingen grunner til å reise alvorlig tvil om at kunnskap fra for

eksempel USA om unge som utfører seksuelt krenkende eller overgripende handlinger, ikke skulle være relevant for norske forhold.

I vår undersøkelse av et utvalg av vanlig norsk ungdom vil vi anvende noen av de målene som vi har gjennomgått her. Det dreier seg om mål på psykososial fungering, mål på asosial og kriminell atferd, bruk av rusmidler og alkohol, egen overgrepshistorie, bruk av pornografi i ulike media som bøker/blader og på Internett, kjønnsrollestereotyper, identifisering med maskuline og feminine egenskaper, holdninger til voldtekt, holdninger til romantisk kjærlighet, holdninger til voksnes sex med barn, og svar på spørsmål om hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn. Det er hva informantene *forteller* om, med hensyn til erfaringer, egenskaper og holdninger, som blir målt. Deres oppfatninger og vurderinger kan ikke måles i noen objektiv forstand.

For å gjøre presentasjonen av målemetoder og resultater mest mulig oversiktlig, presenterer vi fremgangsmåtene for å måle de ulike variablene i tilknytning til presentasjonen av resultatene av hver enkelt måling.

3 Resultater

Vi ønsket å studere et representativt utvalg av norsk ungdom for å utforske egenskaper, erfaringer og holdninger blant disse ungdommene som kan ha betydning for en eventuell tilbøyelighet til å akseptere voksnes sex med barn. Vi var opptatt av å få frem grad av hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn. Videre ønsket vi å se om svaret på dette hypotetiske spørsmålet hadde sammenheng med de andre variablene som vi målte.

Vi utviklet et spørreskjemaet til dette formålet. I dette kapitlet vil vi presentere spørsmål som ble stilt informantene våre og de svarene vi fikk. Vi vil gi en kort presentasjon av utvalget. Deretter gjennomgås informantenes svar på spørsmål om asosial atferd og rus, ungdommenes seksuelle erfaringer, hypotetisk sannsynlighet for sex med barn, holdninger, og erfaringer med bruk av pornografi. Informantenes svar på holdningsspørsmålene utgjør den mest omfattende delen av dette resultatkapitlet.

Utvalg

Datainnsamlingen ble gjennomført våren 1998, og spørreskjemaet ble delt ut i en skoletime til elever ved videregående kurs II ved 7 videregående skoler geografisk spredt i Oslo. Skolene var blitt valgt ut av Skolesjefens kontor i Oslo ut fra vårt ønske om å få et representativt utvalg av elever fra den videregående skolen. Det ble understreket at deltakelse i studien var frivillig. Utvalget består av 307 gutter (43 prosent) og 403 jenter (57 prosent) i alderen 18–20 år. 69 prosent av informantene var fylt 18 år, 31 prosent nitten år og 3 prosent 20 år. Basert på elevtall ved de deltagende klassene fra Skolesjefen i Oslo, beregnes svarprosenten til 78 prosent. På bakgrunn av beregnet drop-out fra VKII på 3 prosent i løpet av et skoleår (SSB), er den reelle svarprosenten noe høyere ettersom tallet på antall elever er fra skoleårets begynnelse og denne undersøkelsen ble gjennomført i slutten av skoleåret. Frafallet består av elever som var syke eller borte fra skolen den gjeldende dagen, inkludert notoriske skoleskulkere. Vi har grunn til å tro at elevene som var tilstede den dagen undersøkelsen ble gjennomført besvarte spørreskjemaet. Hovedtyngden av ungdommene går på allmennfaglig studieretning i den videregående skolen i Oslo (95 prosent). 61 prosent av disse ble klassifisert som middelklasse basert på selvrapporterte opplysninger om fars yrkesplassering.

Resultatene vil bli presentert i fem hovedgrupper. Data som sier noe om hyppighet av ulike former for asosial atferd, rusmisbruk og psykososial fungering vil bli presentert først. Deretter følger informantenes svar på spørsmål om deres seksuelle erfaringer og atferd. Informantenes rapporterte asosiale atferd og seksuelle erfaringer gjør det mulig å sammenlikne vårt utvalg med andre undersøkelser av ungdom.

Den tredje delen av dette kapitlet viser informantenes svar på hypotetiske spørsmål om sannsynligheten for å ha sex med barn. Deretter presenteres informantenes svar på holdningsspørsmål. Endelig presenteres hva informantene svarte på spørsmål om de benyttet pornografi. På slutten av kapitlet følger et avsnitt hvor eventuelle sammenhenger og mønstre i hvordan informantene svarer blir analysert.

Asosial atferd og rus

Asosial atferd og problematferd

Et spørsmål vi ønsket å belyse var om en aksepterende holdning til sex med barn var forbundet med andre typer problematferd. Problematferd ble målt ved å presentere et spekter av beskrivelser av ulike typer handlinger. De beskrevne handlinger ble hentet fra et spørreskjema utviklet for «Ung i Norge-undersøkelsen» (Bakken, 1998). Dette dreier seg om eksternaliserende handlinger som varierer med hensyn til type problemområde og alvorlighetsgrad. Informantene blir bedt om å oppgi om de har gjort noen av de beskrevne handlinger, hvor ofte dette har skjedd i løpet av det siste året og hvor gamle de var da de første gang handlet på noen av de beskrevne måtene.

Tabell 1: Antall og prosentandel av gutter og jenter som har begått følgende kriminelle handlinger.

	Gutter		Jenter	
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kr	40	13 %	15	3,7 %
Begått innbrudd for å stjele	33	10,7 %	6	1,5 %
Stjålet bil eller motorsykkel	24	7,8 %	11	2,7 %

($p < .001$)

I forhold til kriminelle handlinger som stjeling av penger (minst 1000 kroner), innbrudd for å stjele og tyveri av bil og/eller motorsykkel, er det som tabell 1 viser langt flere gutter enn jenter som rapporterer om slike handlinger. At gutter begår klart flere kriminelle handlinger enn jenter, kan sees i sammenheng med en tendens i materialet til at gutter er mer ekster-

naliserende i sine måter å reagere på. Dette er handlinger som rammer andre. Skulking er den vanligste av regelbrytende atferder som det rapporteres om, og kan neppe sies å ramme andre enn den som er fraværende. Litt flere jenter (92,1 prosent) enn gutter (84 prosent) forteller at de har skulket skolen.

Bruk av rusmidler

Hvor ofte informantene drakk alkohol ble målt på grunnlag av den selvrapporterte hyppigheten av drikking i løpet av de siste 12 månedene, med svaralternativer fra ingenting til daglig eller nesten daglig. Informantene ble også spurt om atferd knyttet til bruk av alkohol. Kategoriene for alkoholrelaterte problemer ble hentet fra Rutgers Alcohol Problem Index (RAPI) (White og Labouvie, 1989). Disse kategoriene dekker de viktigste områdene for alkoholmisbruk eller -avhengighet ut fra diagnosesystemet DSM-IV. Informantene ble også spurt om sitt eventuelle forbruk av andre rusmidler som cannabis, amfetamin, ecstasy og andre stoffer i løpet av de siste 12 månedene. Spørsmål om forbruk av rusmidler var åpne og tillot kategoriseringer av svarene som ikke-brukere, eksperimentelle brukere (1–4 ganger i løpet av de siste 12 månedene) og mer faste brukere (5 eller flere ganger i løpet av de siste 12 månedene).

4,9 prosent av guttene (15) og 6,5 prosent av jentene oppgir at de ikke har drukket alkohol. Dette utgjør 5,8 prosent av hele utvalget. Et tilsvarende tall fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 for elever på grunnkurs og som er minst to år yngre enn ungdommen i denne undersøkelsen, er 22 prosent (Bakken, 1998). 43 prosent av elevene oppgir at de drikker alkohol én eller flere ganger i uka. Til sammenlikning svarer 21 prosent av elevene på grunnkurstrinnet (Ungdomsundersøkelsen) at de har et tilsvarende hyppig konsum av alkohol. Drøyt 51 prosent av guttene og 37 prosent av jentene svarer at de bruker alkohol så ofte som minst én gang i uka. Tallene er i samsvar med andre undersøkelser av ungdommens drikkevaner. Konsumet av alkohol er på topp i begynnelsen av 20-årene og flere gutter drikker oftere enn jenter (Pape og Hammer, 1996). Et visst forbruk av alkohol er vanlig blant ungdom i denne aldersgruppen. Våre funn samsvarer med resultatene fra andre undersøkelser av ungdommens alkoholvaner.

Som ventet er det noen klare forskjeller mellom gutter og jenter med hensyn til hvordan de reagerer på alkohol – guttene reagerer mer eksternaliserende, jentene mer internaliserende. Andelen gutter som svarer at de én eller flere ganger har kommet opp i slåsskamper, oppført seg dårlig eller gjort andre vondt i forbindelse med at de har drukket alkohol, er om lag 32 prosent. 15 prosent av jentene svarer det samme. På den annen side er jentene

klart mer tilbøyelige enn guttene til å rapportere om opplevde, triste perioder som de knytter til alkoholkonsum – 45 prosent av jentene har opplevd én eller flere triste perioder mens 32 prosent av guttene rapporterer om en eller flere slike hendelser.

Virkingen av alkohol er gjerne at den forsterker de tilbøyelighetene individet viser under vanlige omstendigheter – tilbøyeligheter til å handle på en bestemt måte eller til å vise følelser i en bestemt retning. En person som viser internaliserende reaksjoner, viser enda mer av dette under påvirkning av alkohol og tilsvarende for en som viser eksternaliserende reaksjoner. At noen gutter reagerer med eksternaliserende handlinger i forbindelse med at de drikker alkohol, er ikke uinteressant i forhold til seksuelle overgrep. Denne tendensen kan sees i sammenheng med resultater fra undersøkelser som peker i retning av at noen gutter i den aldersgruppen som det her er snakk om, begår ulike former for seksuelle overgrep overfor jevnaldrende jenter i forbindelse med alkoholrus (Pedersen & Skrondal, 1996).

Som ved alle svar ved denne typen undersøkelser, må svarene også betraktes som uttrykk for hvordan informantene velger å fremstille seg selv – eller for hvilke fremstillinger som er tilgjengelige for informantene i det øyeblikket de blir stilt spørsmålet – ikke nødvendigvis for hvordan de er eller var. Forskjeller mellom gutter og jenter med hensyn til hvor mange som rapporterer å ha opplevd tristhet etter å ha drukket alkohol, kan også bety at jenter er mer åpne med å fortelle om denne typen følelsesmessige reaksjoner enn gutter. For noen gutter kan det være lettere både å erindre og fortelle om eksternaliserende atferd. I gutters diskurser om gutter og om alkohol inngår gjerne de eksternaliserende handlingene. Gutter forteller om hva de gjorde i forbindelse med at de for eksempel drakk alkohol. Diskurser som føres av jenter om jenter og alkohol omhandler sannsynligvis i større grad de internaliserende handlingene.

Forholdsvis få av ungdommene rapporterer om erfaringer med et stoff som Ecstasy: 6,8 prosent av guttene (19) og 2,2 prosent av jentene (8). Omtrent like mange forteller at de har hatt erfaring med kokain. 11,4 prosent av guttene har brukt amfetamin én eller flere ganger, mens det tilsvarende tallet for jenter er 6,6 prosent. Ingen av jentene rapporterer om å ha brukt heroin, mens 3,2 prosent av guttene forteller om slike erfaringer. Bruk av hasj/marihuana rapporteres av 41,7 prosent av jentene og av 45,9 prosent av guttene. Det er også en tendens til at flere gutter rapporterer om et hyppigere forbruk av dette stoffet enn hva jentene forteller om – 15,1 prosent av guttene rapporterer at de har brukt hasj/marihuana minst 20 ganger i løpet av det siste året, mens 7,8 prosent av jentene forteller det samme.

Ungdommenes seksuelle erfaringer

Undersøkelsen omfattet flere spørsmål om seksuelle erfaringer. Dette dreide seg om forelskelse, ulike former for fysisk kontakt, seksuell debutalder, opplevelse av seksuell lyst og omfanget av informantenes seksuelle erfaringer. Videre ble det spurt om informantene opplevde en tiltrekning til motsatt og til eget kjønn. Erfaringer med å bli utsatt for eller utsette andre for ufrivillige seksuelle handlinger er et viktig tema i undersøkelsen, ikke minst på bakgrunn av at litteraturen om unge overgripere tyder på at det å bli utsatt for seksuelle overgrep hører med til historien til en del av disse ungdommene. Det er etiske betenkeligheter knyttet til å stille spørsmål om de selv har blitt utsatt for overgrep. Slike spørsmål fører informantene inn på intime tema som det ikke er gitt at de ville valgt å bevege seg inn på hvis de selv kunne velge. Hvis informanten har opplevd overgrep, kan spørsmålet også berøre erfaringer som kan være vanskelige å håndtere for dem. Ved at spørsmålet stilles gjennom spørreskjema og ikke i intervju er det heller ikke mulig at reaksjoner kan tas opp umiddelbart. Vi valgte å forholde oss til denne muligheten ved at informantene ble gitt en skriftlig informasjon om undersøkelsen. Her ble det nevnt at noen spørsmål kunne sette i gang spørsmål eller reaksjoner hos dem. Hvis de ønsket å snakke med noen om sine reaksjoner kunne de ringe prosjektleder (som hadde lang erfaring som klinisk psykolog).

Spørsmål om uønskede seksuelle handlinger mot en selv eller andre dreide seg om omfang og typer av slike handlinger som informantene hadde erfaringer med. Handlingene ble kategorisert i forhold til informantens vurdering av hva slags tvang eller press som ble brukt mot den som ble gjenstand for ufrivillig eller uønsket sex.

Seksuell debutalder

Som forventet svarte flertallet av informantene at de hadde debutert seksuelt. 69,2 prosent av jentene og 62,4 prosent av guttene forteller om at de har hatt samleie med noen. Det er interessant at ca. 30 prosent av jentene og nesten 40 prosent av guttene ikke har debutert seksuelt.

Tabell 2: Andel av ungdom som har debutert seksuelt – jenter og gutter.

	Alder	Andel av jenter som har hatt samleie	Andel av gutter som har hatt samleie
NOVA-undersøkelsen (2000)	18–20 år	69,2%	62,4%
Træen, Lewin og Sundet (1992)	17–19 år	69,4%	60,4%

Tabell 2 viser at funnene i vår undersøkelse er i overensstemmelse med hva andre norske og nordiske undersøkelser viser. Træen, Lewin og Sundet (1992) finner for eksempel i en studie av norske 17–19 åringer at av 18-åringene i undersøkelsen hadde 60,2 prosent av guttene og 69,4 prosent av jentene hatt samleie.

Det er små forskjeller mellom hvordan gutter og jenter vurderer sine egne seksuelle erfaringer når alternativene som karakteriserer deres erfaringer er «mindre erfaring», «omtrent som de fleste» og «større erfaring». Guttene har en liten tendens til å fremstille seg som mer erfarne enn det jentene gjør. I denne undersøkelsen oppgir flere jenter enn gutter at de har hatt samleie. Men på spørsmål om hvor mange partnere de oppgir å ha hatt, er det ingen vesentlige forskjeller mellom jenter og gutter.

Opplevelse av seksuell lyst

Tabell 3: Hvor ofte kjenner du seksuell lyst?

	Aldri	Sjelden	Iblant	Ofte	Nesten hele tiden
Gutter	0,3% n=1	1,7% n=5	20,1% n=60	63,5% n=190	14,4% n=43
Jenter	1,5% n=6	5,1% n=20	48,1% n=187	39,6% n=154	5,7% n=22

$p < .001$

I undersøkelsen spør vi hvor ofte informantene kjenner seksuell lyst. Det er en klar forskjell mellom gutter og jenter. Som tabell 3 viser velger 77,9 prosent av guttene svaralternativene «ofte, eller nesten hele tiden». Det tilsvarende tallet for jentene er 45,3 prosent. Når så mange av guttene svarer at de kjenner seksuell lyst ofte, kan det også være uttrykk for at de er mer opptatt av det seksuelle enn jentene. At gutter i langt sterkere grad enn jenter fokuserer på seksuell lyst er helt i tråd med andre undersøkelser. Træen

(1993) nevner for eksempel at gutters primære interesse er knyttet til lyst og nytelse, mens jenter er mer opptatt av intimitet og nærhet.

Seksuell lavalder

Gutter og jenter har noe forskjellig oppfatning av hva som bør være den seksuelle lavalderen. Det er et klart flertall blant begge kjønn som mener at den bør være 16 år eller høyere. 64,6 prosent av guttene mot 81,4 prosent av jentene mener dette. 31 prosent av guttene mener at den bør være 15 år mens bare 16,8 prosent av jentene er av den samme oppfatningen. Guttenes vurdering av hva som bør være seksuell lavalder kan ha sammenheng med at deres partner, i langt større grad enn hva tilfellet er for jenter, er yngre enn dem selv. Som vi vil gå mer inn på senere, finner vi i denne undersøkelsen at 62,5 prosent av guttene antyder en viss sannsynlighet for at de kunne tenke seg å ha sex med et barn definert som 15 år gammel, mens bare 16,8 prosent av jentene indikerer det samme. Er det noen sammenheng mellom informantenes indikasjoner av sannsynligheten for å ha sex med en 15-åring og hva de mener om den seksuelle lavalderen?

Tabell 4: Gutteres mening om seksuell lavalder og deres indikerte sannsynlighet for sex med en 15-åring.

	Den seksuelle lavalder = 15 år	Den seksuelle lavalder = 16 år	Total
Sex sannsynlig med 15-åring	74 26,8%	101 36,6%	175 63,4%
Sex ikke sannsynlig med 15-åring	19 6,8%	82 29,7%	101 36,6%
	93 33,6%	183 66,3%	276 100%

Ut fra tabell 4 er det slik at dersom gutter indikerer en sannsynlighet for sex med en 15-åring, er det sannsynlig at de vil mene at den seksuelle lavalderen bør være 15 år (og ikke 16) regnet ut som kryssprodukt ($or = 3,16$).

66 jenter mener at den seksuelle lavalder bør være 15 år. 59 jenter indikerer en sannsynlighet for sex med en 15-åring. Som tabell 5 viser, mener 23 av jentene at den seksuelle lavalderen bør være 15 år, samtidig som de indikerer en sannsynlighet for sex med en 15-åring. Flertallet blant jentene (43 av 66) som mener at den seksuelle lavalder bør være 15 år, indikerer ingen sannsynlighet for å ha sex med en person som er 15 år.

Tabell 5: Jenters mening om seksuell lavalder og deres indikerte sannsynlighet for sex med en 15-åring.

	Den seksuelle lavalder = 15 år	Den seksuelle lavalder = 16 år	Total
Sex sannsynlig med 15-åring	23 6,7%	36 10,5%	59 17,1%
Sex ikke sannsynlig med 15-åring	43 12,5%	242 70,3%	285 82,8%
	66 19,2%	278 80,8%	344 100%

Tallene i tabell 5 viser at det for jentene er en enda klarere sammenheng enn det er for guttene mellom hva de indikerer av sannsynlighet for sex med en 15-åring og deres oppfatning av hva som bør være seksuelle lavalder regnet ut som kryssprodukt ($or = 3,60$).

Kan oppfatning av seksuell lavalder betraktes som uttrykk for ungdommens normative vurdering av hva som er en passende alder for å involvere seg i seksuelle handlinger som innbefatter samleie? Svaret er ja. Vi finner en klar sammenheng både hos jentene og guttene, men den arter seg forskjellig for de to gruppene: For jentenes vedkommende er det en klar sammenheng mellom det å mene at seksuell lavalder bør være 16 år og det å ikke indikere en sannsynlighet for sex med en 15-åring. For guttenes vedkommende finner vi en sammenheng mellom det at de mener at seksuell lavalder bør være 15 år og det å indikere en sannsynlighet for sex med en 15-åring.

I en amerikansk studie (Rosenthal & Smith, 1997) stilte man direkte spørsmål til ungdom om når de mente at ungdom burde kunne være med på ulike typer av seksuelle handlinger. Et flertall av de spurte mente at en alder mellom 15 og 17 år var passende for at samleie kunne finne sted. Det var også en klar tendens i undersøkelsen til at ungdommene var enige i hva som var passende alderstrinn for å kunne engasjere seg i ulike former for seksuelle aktiviteter med hverandre. Forfatterne konkluderer med at ungdom har felles normer for hva slags seksuelle handlinger som er akseptable på ulike aldersnivåer.

Til en viss grad kan man også trekke en slik konklusjon i vår undersøkelsen ut fra hva ungdommen mener om normer for seksuell lavalder. I den amerikanske undersøkelsen var det en liten forskjell mellom hva gutter og jenter svarte. De alderstrinn hvor jentene mente at ulike typer av seksuelle handlinger burde kunne finne sted, var i overensstemmelse med hva man vet om deres faktiske atferd. I vår undersøkelse fant vi også en slik overensstemmelse, selv om det var litt mindre samsvar mellom hva guttene

svarte på spørsmål om anbefalt alder for ulike seksuelle handlinger og hva man vet om deres seksuelle atferd.

81,4 prosent av jentene i hele utvalget svarer at den seksuelle lavalderen bør være 16 år eller høyere. Tilsvarende oppfatning deles av 64,5 prosent av guttene i utvalget. Forskjellen kan være et uttrykk for at jenter i større grad enn gutter opplever et behov for beskyttelse mot å bli presset til sex. I enkelte sammenhenger kan det tenkes at en slik definisjon av seksuell lavalder kan hjelpe dem til å unndra seg et seksuelt engasjement som de ikke ønsker. Det at jenter synes å foretrekke gutter som er eldre enn dem selv som seksualpartnere, har en side som kan påkalle behov for denne type beskyttelse – nemlig at de gjøres til gjenstand for seksuell interesse og press fra gutter som er eldre enn dem selv, og som kan ha hatt mer omfattende seksuelle erfaringer enn jentene selv.

Tiltrekning til personer av motsatt og av samme kjønn

Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter med hensyn til i hvilken grad de føler seg tiltrukket av personer av motsatt kjønn.

Tabell 6: Seksuell tiltrekning til eget kjønn – og fordeling på to ekstreme posisjoner.

Grad av tiltrekning til samme kjønn	1 (Ingen tiltrekning)	2	3	4	5	6	7 (Sterk tiltrekning)	Sum av 1 og 7
Jenter	48,3%	25,3%	9,8%	7,8%	5,4%	1,8%	1,6%	49,9%
Gutter	69,7%	15,0%	4,0%	5,0%	2,0%	1,0%	3,3%	73,0%

($p < .001$)

Det er derimot en klar forskjell mellom hvordan jenter og gutter vurderer sin egen tiltrekning til personer av *samme* kjønn. Tallene i tabell 6 viser at jentene i noe større grad enn guttene rapporterer at de tiltrekkes av samme kjønn. Men noen av svarene går også den motsatte veien. Det er blant guttene at vi finner forholdsvis flest som gir uttrykk for den sterkeste tiltrekningen til eget kjønn. Mens gutter i stor grad synes å gi uttrykk for en enten-eller posisjon når det gjelder tiltrekning til samme kjønn, fordeler jentene seg i større grad over hele skalaen, fra sterk (7) til ingen tiltrekning (1). Forholdsvis flere gutter plasserer seg selv i de to mest ekstreme posisjonene, altså enten der hvor de ikke opplever noen tiltrekning i det hele tatt, eller der hvor de opplever en sterk tiltrekning. En stor andel gutter (ca. 70 prosent) uttrykker at de ikke føler noen tiltrekning til samme kjønn.

Erfaringer med å bli utsatt for ufrivillige seksuelle handlinger

31,3 prosent av jentene (n = 128) svarer at de har vært utsatt for seksuelle handlinger som de ikke ønsker. 7,1 prosent av guttene (n = 22) svarer det samme (tabell 7). Det er altså stor forskjell på andelen gutter og jenter som svarer at de har vært utsatt for seksuelle handlinger som de ikke ønsket.

Tabell 7: Erfaringer med å bli utsatt for seksuelt press blant jenter og gutter.

	Voldtekt		Fysisk makt		Sterkt press		Mildt press		Ble lurt med på det		Deltok frivillig men angret		Var for ung til å forstå		Total
Gutter	1	0,3%	1	0,3%	3	1%	9	2,9%	3	1%	4	1,3%	1	0,3%	7,1%
Jenter	10	2,4%	21	5,2%	24	6%	24	6%	8	2%	19	4,7%	20	5%	31,3%

(To av de 128 jentene har ikke svart på hva slags handlinger de ble utsatt for – summen blir derfor 126)

Når vi ser nærmere på hva slags handlinger informantene rapporterer at de ble utsatt for, er det klare forskjeller mellom hva gutter og jenter svarer. Av de 128 jentene er det 10 som oppgir å ha blitt utsatt for voldtekt, 21 som forteller at de har vært utsatt for bruk av fysisk makt, og 24 jenter som oppgir at de har vært utsatt for sterkt press. Dette er de svaralternativene som innebærer størst grad av tvang. De 55 jentene som rapporterer at de har vært utsatt for en av disse tre typer av ufrivillige seksuelle handlinger, utgjør ca. 13,7 prosent av alle jentene i undersøkelsen. 5 gutter eller ca. 1,6 prosent av alle guttene oppgir at de har hatt samme typer erfaringer. Å bli utsatt for voldtekt, fysisk press eller sterkt press ved seksuelle handlinger er i denne undersøkelsen en erfaringer som hyppigst forekommer i gruppen av jenter.

Forskjellen er også stor mellom gutter og jenter når det gjelder å bli presset til å delta i seksuelle handlinger hvor situasjonen bar preg av «mildere» former for press. 17,6 prosent av hele jentepopulasjonen har slike erfaringer mot 5,6 prosent av alle guttene.

Hvor gamle var informantene da de ble utsatt for uønskede seksuelle handlinger? De fleste jentene, 71,2 prosent av dem som ble utsatt for slike ufrivillige handlinger (91 av 128), var 15 år eller eldre første gang de hadde denne typen erfaring. 13,3 prosent eller 17 av de 128 jentene opplevde den første ufrivillige seksuelle handlingen da de var under 10 år. 15,6 prosent eller 20 av disse jentene opplevde en slik handling første gang da de var mellom 10 og 14 år.

Tabell 8: Alder da den ufrivillige seksuelle handlingen skjedde første gang.

Alder ved første ufrivillige seksuelle handling	Under 10 år	10–14 år	15 år eller eldre
Jenter	17 (13,3% av 128)	20 (15,6% av 128)	91 (71,2% av 128)
Gutter	1	2	18

Svært mange av de ufrivillige seksuelle handlingene som informantene har opplevd, har funnet sted mens informantene var i tenårene. 22,7 prosent av alle jentene i undersøkelsen svarer at de opplevde en slik ufrivillig seksuell handling første gang etter fylte 15 år. Også blant guttene rapporterer de fleste at ufrivillige seksuelle handlinger skjer etter fylte 15 år.

Det dreier seg om alle slags ufrivillige og uønskede seksuelle handlinger. Pedersen og Skrondal (1996) undersøkte omfanget av seksuelle handlinger som omfattet tvang. De fant at 10 prosent av jenter i tenårene (13 til 19 år) fortalte at de hadde vært utsatt for slike handlinger. Tallene i vår undersøkelse passer med dette resultatet.

Tabell 9: Jenter utsatt for seksuelle krenkelser fordelt på alder i forhold til krenkere fordelt på alder.

		Alder på krenker/overgriper					Total
		Under 10 år	10–14 år	15–19 år	20–24 år	25 år og eldre	
Jenter utsatt for seksuelle overgrep i alderen under 10 år	Antall jenter	1	1	2	2	9	15
	Andel av utsatte jenter under 10 år	6,7%	6,7%	13,3%	13,3%	60%	100%
	Andel av krenkere fordelt på alder	100%	16,7%	4%	6,5%	27,3%	12,4%
Jenter utsatt for seksuelle overgrep i alderen 10–14 år	Antall jenter	0	4	6	1	7	18
	Andel av utsatte jenter 10 – 14 år		22,2%	33,3%	5,6%	38,9%	100%
	Andel av krenkere fordelt på alder		66,7%	12%	3,2%	21,2%	14,9%
Jenter utsatt for seksuelle overgrep i alderen 15–19 år	Antall jenter	0	1	42	28	17	88
	Andel av utsatte jenter 15 - 19 år		1,1%	47,7%	31,8%	19,3%	100%
	Andel av krenkere fordelt på alder		16,7%	84%	90,3%	51,5%	72,7%
Total	Antall jenter	1	6	50	31	33	121
	Andel krenkede jenter	0,8%	5%	41,3%	25,6%	27,3%	100%
	Andel krenkere	100%	100%	100%	100%	100%	

De aller fleste uønskede og ufrivillige seksuelle handlinger finner altså sted når den de retter seg mot er i tenårene. På samme måte synes også den som begår slike handlinger å enten være en person i tenårene eller en ung voksen person. Forholdet mellom alder på den krenkede og krenkeren fremgår av krysstabellen over (tabell 9). 55 av de 128 jentene forteller at personen som handlet på denne måten var mellom 14 og 19 år. 31 av jentene forteller at personen var mellom 20 og 24 år. På den måten er resultatene i denne undersøkelsen i tråd med noen av de tendenser som ble referert til innledningsvis fra amerikanske studier, nemlig at mange forskjellige former for seksuelle overgrep finner sted mellom individer som kan betegnes som ungdommer. Svært mange av de uønskede og ufrivillige seksuelle handlingene som det rapporteres om her, er altså rettet mot jenter i tenårene og utføres av gutter som selv er i tenårene eller som er unge voksne.

Av tabell 9 fremgår det at 88 av jentene ble utsatt for en seksuell krenkelse/overgrep da de var mellom 15 og 19 år. 47,7 prosent av jentene i denne aldersgruppen ble utsatt for en krenker som var mellom 15 og 19 år. 31,8 prosent av den samme aldersgruppen av jenter ble utsatt for en krenker som var mellom 20 og 24 år gammel. 84 prosent av alle krenkere i aldersgruppen 15–19 år og 90,3 prosent av alle krenkere i aldersgruppen 20–24 år begikk overgrep mot en jente som var mellom 15 og 19 år gammel.

Det er få som svarer at de selv har presset andre til å delta i seksuelle handlinger som den andre ikke ønsket. 21 eller 7,1 prosent av guttene gir et slikt svar, mot 1 prosent av jentene (n = 4). 10 av disse 21 guttene svarer at det var alkohol med i bildet, mens tre av de fire jentene svarer det samme. Informantene blir også bedt om å kategorisere hva slags press som de utsatte den andre for. Som det fremgår av tabell 10 oppgir de aller fleste som svarer at de benyttet seg av «mildere» former for press.

Tabell 10: Involvering av andre i ufrivillige seksuelle handlinger.

	Voldtekt	Fysisk makt	Sterkt press	Mildt press	Den andre ble lurt	Deltok frivillig men angret
Gutter	1	1	1	14	2	2
Jenter				1		3

Ettersom det er den som presser den andre som selv vurderer sine handlinger, vil det naturlig nok knytte seg en del usikkerhet til disse vurderingene. Selv om svarene gis anonymt, er det et spørsmål om ikke informantene vil legge noen begrensninger på seg når det gjelder å oppgi at de har handlet på måter som de vet blir vurdert som klanderverdige, umoralske eller kriminelle i

samfunnet. Det kan tenkes at informanter også kan gå den andre veien og overdrive det en selv oppfatter som avvikende i en eller annen forstand ved sine handlinger. Stort sett vil vi likevel forvente at en eventuell vridning av svarene vil gå i retning av å nedtone eller redusere det som kan oppfattes som klanderverdig.

Det er derfor grunn til å betrakte tallene som minimumstall som angir noen tendenser i ungdomskulturen. Davis & Leitenberg (1987) gjør seg tilsvarende betraktninger i en review-artikkel om unge overgripere: «... offenders tend to underreport or minimize their use of force, as compared with what victims or observers report» (s. 419). Vi har ingen tilsvarende tall fra andre norske undersøkelser å sammenlikne våre funn med. Tallene indikerer tendenser blant noen av guttene til å akseptere eller begå seksuelt krenkende handlinger.

Hvordan er det rimelig å forstå de tallene vi har presentert i tabellene 7, 8, 9 og 10? Hva som er ønskelig seksuell atferd er både et normativt/ verdimelessig og et empirisk spørsmål. Gjensidighet og frivillighet er normative verdier som ofte trekkes frem som det som bør prege seksuelle relasjoner: «... as emerging within relationships and situations according to participants expectations ... to satisfy needs for affection, protection and gender confirmation .. » (Tiefer, 1995, s. 19). Erfaringer med å bli presset til seksuelle handlinger bryter klart med en slik norm om gjensidighet. Mange av jentene opplever å bli involvert i seksuelle handlinger mens de er relativt unge. På grunn av sin unge alder kan de føle seg underlegne og la de seksuelle hendelsene som de involveres i defineres av en partner som er eldre og som sannsynligvis har mer omfattende seksuelle erfaringer enn dem selv. Hvis det eksisterer en slik aldersmessig skjevhet, kan det skape vanskeligheter i forhold til et normativt syn om at de seksuelle handlingene skal baseres på gjensidighet.

Det er bekymringsfullt og lite forenlig med gjensidighet og frivillighet at så mange som 31 prosent av jentene svarer at de har vært presset til å delta i seksuelle handlinger som de ikke ønsket og som ikke bærer preg av frivillighet. Særlig alvorlig er det at mange av disse oppgir å ha vært utsatt for situasjoner som bar preg av voldtekt, fysisk press eller sterkt press. I forhold til et sosialisering- og utviklingsperspektiv er det grunn til å stille spørsmål ved hva disse erfaringene gjør med unge jenter som blir utsatt for sterkt press, og hva det gjør med unge jevnaldrende gutter at en del dem utøver et press mot unge jenter for å få dem til å delta i seksuelle handlinger. Praksis hos gutter og jenter på dette området kan bidra til å befeste og forsterke både praksisen, forestillinger og holdninger til hvordan seksualitet mellom gutter og jenter kan uttrykkes. Det er derfor interessant å se nærmere på hva slags holdninger vi finner blant unge gutter til det å presse andre til å

delta i seksuelle handlinger. Finnes det holdninger som er konsistente med det å utsette andre for et slikt press?

Holdninger

Hypotetisk sannsynlighet for sex med barn

Informantene ble spurt om de kunne komme til å ha sex med et barn hvis de kunne være garantert at ingen fikk vite om det og at de ikke ville bli straffet for det. Svarene ble gitt på en fem-punkts skala fra ikke sannsynlig (5) til svært sannsynlig (1).

Spørsmålet om hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn ble senere gjentatt i spørreskjemaet på nøyaktig samme måte, men med den forskjellen at barnets alder nå ble definert. Det vil alltid være usikkert hva et slikt hypotetisk spørsmål innebærer for dem som blir spurt. Den hypotetiske muligheten av å ikke bli oppdaget eller ikke bli straffet utelukker vesentlige kontekstuelle betingelser som sannsynligvis har betydning for hvordan en del voksne mennesker handler eller lar være å handle i forhold til barn på det seksuelle området. Svaret på dette hypotetiske spørsmålet må derfor tolkes med forsiktighet og blir kanskje mest interessant når det kan sees i sammenheng med svarene på andre spørsmål om oppfatninger av voksnes sex med barn. Folks holdninger utformes i forhold til den kulturelle og sosiale konteksten de lever i. Holdninger til lovstridige handlinger vil også bli til i forhold til de konsekvenser det kan få for et ungt individ å utføre slike handlinger.

Et metodisk krav til å bruke hypotetiske spørsmål er at spørsmålet er meningsfullt for dem som blir spurt (Breakwell, Hammond & Fife-Schaw, 1995, s. 181). Da vårt spørreskjema ble prøvd ut på en hel skoleklasse av ungdom i den aktuelle aldersgruppen var dette et av de spørsmålene vi ønsket å få tilbakemeldinger på. Blant elevene som deltok i utprøvingen var det ingen som mente at det hypotetiske spørsmålet ikke var relevant eller at det ikke var meningsfullt å svare på det.

Barn ble definert på tre forskjellige måter: yngre enn 12 år, mellom 13 og 14 år, og 15 år. Ved å definere barn som yngre enn 12 år var vår intensjon å konstruere en kategori som for folk flest ville ha en entydig mening som «barn», både i en kulturell, psykologisk og biologisk betydning. De aller fleste individer under denne alderen vil i vår kultur bli oppfattet som barn. De vil utviklingsmessig kunne oppfattes som barn, og i biologisk forstand vil de som regel være det. Ved å definere barn som individer mellom 13 og 14 år var det meningen å skape en kategori som var noe mer tvetydig, men

fremdeles innenfor de rammer som gjør at de fleste av oss vil oppfatte et slikt individ som et barn, i det minste i kulturell og psykologisk forstand.

Det kan utvilsomt diskuteres hvor rimelig det er å definere barn på disse måtene. Mange unge i denne aldersgruppen kan defineres som «voksne» i en biologisk betydning, men fremdeles bli betraktet som barn fordi de ikke kan gi et virkelig samtykke til seksuelle handlinger med voksne etter som de mangler erfaringer, kunnskap og ferdigheter for å kunne vurdere de langsiktige konsekvensene av et samtykke. Våre definisjoner av barn rimeliggjøres til en viss grad når vi ser på hvordan «barn» blir oppfattet og forstått i forskningslitteraturen om voksne seksualovergripere. Abel og Rouleau (1990) dokumenterer at individer som begår seksuelle overgrep mot barn selv definerer sin egen målgruppe, nemlig barn, på vidt forskjellige måter i forhold til alder. I en studie av 561 overgripere delte Abel og Rouleau (1990) de individer som hadde vært mål for de voksnes seksuelle handlinger i tre grupper: Barn ble definert som de under 14 år; ungdom (14–17 år) og voksne (over 17 år). 49 prosent av de 561 overgriperne rettet sin seksuelle interesse bare mot en aldersgruppe, mens 31,3 prosent var involvert i forhold til to aldersgrupper, og 11,2 prosent var involvert med individer i alle tre aldersgruppene. Restgruppen på 8 prosent viste en avvikende overgrepsatferd som ikke lot seg plassere i noen av de tre kategoriene. Baxter, Marshall, Barbaree, Davidson og Malcolm (1984) fant at menn som bare rettet sin seksuelle interesse mot barn som var 14 år eller yngre, var forskjellige fra menn som hadde individer mellom 15 og 17 år som målgruppe.

Studier av unge overgripere er få når det gjelder alder på de individer som er mål for de seksuelle handlingene. Men det foreligger enkelte studier som viser noen av de samme trekk som undersøkelser av voksne overgripere. Richardson, Kelly, Bhate og Graham (1997) fant blant 100 unge britiske overgripere i aldersgruppen mellom 11 og 17 år at 51 prosent av målgruppen for deres seksuelle handlinger var fra 11 år og oppover (25 prosent var i aldersgruppen 11 til 15 år).

Aldersgruppen 13 til 14 år i vår undersøkelse fremtrer ut fra dette som spesielt interessant som målgruppe for en eventuell seksuell interesse blant ungdom. Individer i denne målgruppen kan oppfattes som barn, og de kan oppfattes som ungdom. Dette dreier seg om en faktisk målgruppe for personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Det at medlemmer av denne målgruppen også i mange tilfeller er kjønnsmodne, kan gjøre dem til legitime mål for personer med en seksuell interesse rettet mot barn. Samtidig er de et godt stykke under den seksuelle lavalderen. Nettopp det at det kan være en tvetydighet ved denne gruppen i forhold til det å være gjenstand for

voksnes seksuelle interesse, gjør det interessant å studere ungdommenes holdninger til å handle seksuelt i forhold til individer i denne alderen.

Ved å definere barn som «15 år» konstruerte vi en kategori som var nærmere informantene selv, men fremdeles under den seksuelle lavalderen. I det norske samfunnet vil en konstellasjon mellom en 15-åring og en 18-åring ikke være uvanlig (Træen et al., 1992), og selv om en god del mennesker ikke ville gå god for en slik relasjon, ville den nok likevel bli akseptert blant mange.

Det sentrale spørsmålet i den refererte undersøkelsen til Briere, Henschel og Smiljanich, (1992) var: «Hvor sannsynlig er det at du ville hatt sex med et barn hvis du var sikker på at ingen ville få vite det og at du helt sikkert ikke ble straffet?». Ungdommen i vår undersøkelse ble stilt det samme spørsmålet. Fordelingen av svarene vi fikk på de fem svaralternativene for ulike definisjoner av barn, fremgår av tabell 11.

Tabell 11: Fordeling av gutters og jenters svar på hvor sannsynlig det er at de vil ha sex med et barn.

		(1) Svært sannsynlig)	(2)	(3)	(4)	(5) Ikke sannsynlig	Sig. (2-halet)
Når barnets alder ikke er definert	Gutter	12 (3,9%)	14 (4,6%)	16 (5,3%)	45 (14,8%)	217 (71,4%)	.001
	Jenter	4 (1%)	2 (0,5%)	7 (1,7%)	18 (4,5%)	366 (90,8%)	
Når barnet er under 12 år	Gutter	7 (2,3%)	1 (0,3%)	6 (2%)	4 (1,3%)	286 (93%)	.002
	Jenter	2 (0,5%)			1 (0,2%)	396 (98,3%)	
Når barnet er mellom 13 og 14 år	Gutter	6 (2,0%)	7 (2,3%)	14 (4,6%)	31 (10,1%)	246 (80,1%)	.001
	Jenter	3 (0,7%)		2 (0,5%)	7 (1,7%)	387 (96%)	
Når barnet er 15 år	Gutter	25 (8,1%)	35 (11,4%)	71 (23,1%)	60 (19,5%)	113 (36,8%)	.001
	Jenter	5 (1,2%)	7 (1,7%)	17 (4,2%)	38 (9,4%)	332 (82,4%)	

Tabell 11 viser at det er et klart flertall både av gutter og jenter som oppgir at det ikke er sannsynlig at de ville ha sex med barn. Dette gjelder alle definisjoner av barn, bortsett fra når barnets alder er 15 år. Her er det et flertall av guttene (63,2 prosent) som ikke utelukker sex med en partner på denne alderen mens et enda klarere flertall av jentene (82,4 prosent) mener at dette ikke er sannsynlig.

Forskjellen mellom hvordan gutter og jenter svarer når «barnet» er 15 år, faller sammen med et mønster som vi finner i andre norske studier av ungdoms rapporterte seksualvaner. Træen, Lewin og Sundet (1992) finner for eksempel i sin studie av 1855 ungdommer i alderen 17 til 19 år at 34,0

prosent av guttene forteller at deres første seksualpartner var ett til fire år yngre mens det tilsvarende tallet for jenter var 2,7 prosent. Omvendt var det slik at 42,6 prosent av jentene forteller at deres første seksualpartner var minst tre år eldre mens 7,6 prosent av guttene hadde som sin første seksualpartner en som var minst tre år eldre. Fordelingen av svarene som våre informanter gir om sannsynlighet for sex med en partner på 15 år, går dermed i retning av et mønster som kan sies å være vanlig når det gjelder aldersforskjeller mellom gutter og jenter som er seksualpartnere.

For over 60 prosent av guttene i vår undersøkelse synes det å gå en grense ved 15 år for at den andre skal oppfattes som en legitim sexpartner – for jentene går denne grensen høyere. Bare et lite mindretall av jentene oppfatter en gutt på 15 år som en sannsynlig sexpartner.

En sammenlikning av gjennomsnittsverdier for gutter og jenter med hensyn til hvilken grad av sannsynlighet for sex med barn de indikerer er klart forskjellig for alle definisjoner av barn. Gruppen av jenter og gutter er også forskjellige ved at det er større variasjon blant guttene enn blant jentene med hensyn til hva de svarer (større standardavvik for guttene). Det er et rimelig samsvar eller konsistens mellom hva informantene svarer om sannsynligheten for sex med barn når barnets alder er 12 år, og om sannsynligheten når barnets alder er mellom 13 og 14 år. Tabell 12 viser hvordan guttene fordeler seg med hensyn til sannsynlighet for sex i forhold til barn som befinner seg på hvert av disse to alderstrinnene.

Tabell 12: Fordeling av gutter på sannsynlighet for sex med barn når barnet er under 12 år og når barnet er mellom 13 og 14 år.

		Sannsynlighet for sex med barn mellom 13 og 14 år					Total
		Svært sannsynlig (1)	(2)	(3)	(4)	Ikke sannsynlig (5)	
Sannsynlighet for sex med barn under 12 år	Svært s. (1)	5	1			1	7
	(2)				1		1
	(3)	1	2	3			6
	(4)		1	3			4
	(5) Ikke s.		3	8	30	245	286
		6	7	14	31	246	304

For noen av de videre analysene ble svarene delt i to grupper: Én gruppe bestående av de som ikke utelukker muligheten for å ha sex med barn og som svarer fra 1 til 4, og de som helt utelukker dette og som svarer 5 (ikke sannsynlig). Denne dikotomiseringen av materialet ble også gjort i den opprinnelige studien av Briere, Henschel og Smiljanich (1992). Rasjonalen for denne oppdelingen ligger i at det å svare 1 til 4 ikke utelukker sannsynligheten for å ha sex med barn, mens 5 indikerer en mer entydig avvisning av en slik sannsynlighet. Innvendingen mot denne inndelingen er at vi gjør våre egne fortolkninger av materialet som grunnlag for videre statistiske bearbeidinger av det. Vi vet ikke hvordan våre informanter ville ha stilt seg til en slik fortolkning av deres måter å svare på. Det kan hende at noen av ungdommene som gir et svar i nærheten av «ikke sannsynlig», for eksempel 4, mente at de avviste sannsynligheten for sex med et barn. Som tabell 12 over viser svarer 31 av guttene 4 når barnets alder er mellom 13 og 14 år.

Ved denne inndelingen av svarene blir det en klar forskjell mellom hvordan gutter og jenter svarer (tabell 13). 90,8 prosent av jentene utelukker muligheten, mens 71,4 prosent av guttene gjør det samme når det hypotetiske spørsmålet om sex med barn stilles uten at barnets alder er definert. Når barnets alder er 12 år eller 13 til 14 år, er det færre i begge grupper som antyder en mulighet for å ha sex med barn. Men det er også her en klar forskjellen mellom gutter og jenter. Langt flere gutter enn jenter antyder en hypotetisk mulighet for å ha sex med barn. Det er svært få jenter som antyder en hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn i disse aldersgruppene – bare 3 (mot 18 gutter) når barnet er under 12 år og 12 jenter (mot 58 gutter) når barnet er 13 til 14 år.

Tabell 13: Indikert sannsynlighet for sex med barn fordelt på «ikke sannsynlig» (5) og «indikasjon av sannsynlighet» (1 til 4) når barnets alder ikke er definert og når barnets alder er oppgitt.

		(1,2,3 og 4) Indikasjon av sannsynlighet		(5) Ikke sannsynlig	
Når barnets alder ikke er definert	Gutter	87	(28,6%)	217	(71,4%)
	Jenter	31	(7,8%)	366	(90,8%)*
Når barnet er under 12 år	Gutter	18	(5,9%)	286	(93%)
	Jenter	3	(0,8%)	396	(98,3%)
Når barnet er mellom 13 og 14 år	Gutter	58	(19,0%)	246	(80,1%)
	Jenter	12	(2,9%)	387	(96%)
Når barnet er 15 år	Gutter	191	(62,1%)	113	(36,8%)
	Jenter	67	(16,5%)	332	(82,4%)

**Prosent regnes i forhold til hele populasjonen av gutter (307) og av jenter (404). Det er ikke alle disse som besvarer alle spørsmålene. Summen av prosenttallene for hver rad blir derfor i noen tilfeller litt mindre enn 100 prosent. Forskjellen mellom gutter og jenter er signifikant, $p < .001$, for alle definisjoner av barn.*

Svarene må tolkes med forsiktighet. Ikke bare dreier det seg om svar på et hypotetisk spørsmål, men også om et tema som er tabubelagt, hvor de som bryter eller kan tenke seg å bryte med tabuet kan være tilbakeholdne med å stå frem med dette. I seg selv viser svarene en tydelig forskjell på hva gutter og jenter oppfatter som legitime seksualpartnere for seg, til dels i tråd med hva som er tradisjonelle konstellasjoner mellom gutter og jenter i forhold til alder.

Er sammenhengen mellom kjønn og hypotetisk sannsynlighet for sex med barn bare et resultat av at vi har delt svarene i de to gruppene som svarer 1 til 4 og de som svarer 5? Denne sammenhengen er den samme enten vi velger å skille mellom de som svarer fra 1 til 4 og de som svarer 5 – eller om vi setter skillet mellom de to gruppene som svarer henholdsvis 1 til 3 og 4 til 5. Tabell 14 viser at ulike statistiske mål på denne sammenhengen ikke endrer seg vesentlig selv om svarene på spørsmål om hypotetisk sannsynlighet for sex med barn grupperes på to forskjellige måter.

Tabell 14: Sammenheng mellom kjønn og sannsynlighet for sex med barn for to ulike inndelinger av svarene.

Statistisk mål på sammenheng	Grupper av svar	
	De som svarer 1-4 vs de som svarer 5	De som svarer 1-3 vs de som svarer 4-5
Gamma	.77	.81
ln (o.r)	2.0	2.2

Holdninger til sex med barn

En måte å utforske videre hva som kan ligge i at en del gutter betrakter 13–14-åringer og yngre som legitime seksualpartnere, er å undersøke om det er noen mønstre eller sammenhenger mellom dette svaret og det informantene svarer på spørsmål om holdninger som det kan være teoretisk relevant å måle: Holdninger til sex med barn, til voldtekt og seksuelle krenkelser, til kjønnsrollestereotyper, til romantisk kjærlighet og til å tillegge eller fra-skrive seg ulike typer av egenskaper.

Spørreskjemaet inneholdt flere spørsmål om aksepterende holdninger til voksnes seksuelle handlinger overfor barn. Disse spørsmålene var hentet fra Briere og Runtzs (1992) «Attitudes towards sexual abuse»-skala. Denne

skalaen er som nevnt i innledningen, basert på de samme prinsippene som holdningsskalaer til voldtekt (Burt, 1980). Brieres argument for å benytte en skala som måler aksepterende holdninger til sex med barn, er at mange menn i vår kultur gir uttrykk for at de opplever en seksuell tiltrekning til barn, og at en slik interesse kan være knyttet til en viss grad av sosial aksept av fenomenet.

Hensikten med skalaen er å kunne undersøke om det finnes holdninger som kan støtte opp om at voksne har sex med barn. Hvis det eksisterer aksepterende holdninger til voksnes sex med barn, kan det tenkes å ha betydning på to måter: Det kan legitimere de overgrep som skjer. Det kan bidra til å senke terskelen slik at personer som ikke har begått seksuelle overgrep mot barn vil kunne gjøre dette. Ungdom med en tilbøyelighet til å begå slike handlinger kan overfor seg selv og andre finne en slags støtte for disse handlingene hvis de kan referere til at dette er ganske vanlig blant ungdom som de kjenner.

Brieres grunnlag for å påstå at mange menn i vår kultur opplever en viss seksuell tiltrekning til barn, var blant annet en undersøkelse han selv gjorde i 1989. Her ble 193 mannlige amerikanske studenter spurt om sin interesse for å ha sex med barn. Mellom 5 og 21 prosent (avhengig av hvordan svarene ble tolket) oppgav at de følte en viss grad av seksuell tiltrekning til barn. I tillegg til seksuell tiltrekning til barn ble informantene spurt om de hadde fantasier om å ha sex med et barn; om de masturberte til fantasier om sex med barn; og om den hypotetiske sannsynlighet for at de ville ha sex med et barn hvis ingen fikk vite om det og hvis de ikke ble straffet for det.

Funnene ble tolket som støtte for at det er ganske vanlig at menn reagerer seksuelt på barn. Men man kunne også ha valgt den motsatte tolkningen, nemlig at menn i liten grad er seksuelt tiltrukket av barn. Hva som er vanlig og uvanlig i denne sammenhengen er vanskelig å vurdere. Det finnes ikke empirisk data som for eksempel forteller oss hvordan dette var før, verken i vår nære eller fjerne fortid. Fra gresk kultur mer enn 2000 år tilbake vet vi at såkalte frie menn hadde sex med unge gutter (Foucault, 1978). Men hvor utbredt det var, vet vi ikke. Vi vet at det ikke var ansett som helt uproblematisk, og at det foregikk diskusjoner om temaet. På den ene siden ble faren for at guttene kunne bli seksuelt utnyttet trukket frem. På den annen side ble det argumentert åpent for denne typen seksuelle handlinger ut fra kroppslige kjennetegn ved prepubertale gutter, som deres glatte og vakre hud (Mossige, 1997, s. 80). Antakelig aksepterte man i gresk kultur denne atferden i langt sterkere grad enn det vi gjør i dag.

Fra studier av folks seksuelle fantasier (Davis og Leitenberg, 1987) vet vi at forholdsvis mange (særlig menn) kan fortelle om fantasier som avviker fra det som regnes som akseptabelt i rettslig eller i kulturell forstand. I de seksuelle fantasiene kan handlingene ha en form eller være rettet mot individer slik at de er åpenbare brudd på hva de aller fleste vil godta. Men samtidig er det klart at det store flertallet som forteller om slike fantasier aldri har til hensikt å sette disse ut i livet. En slik forsikring blir mer usikker i de tilfeller hvor en person ved gjentatte anledninger velger å mane frem og dvele ved fantasier av overgripende karakter. Svar på hypotetiske spørsmål kan ha det til felles med fantasier at det dreier seg om tenkte tilstander. Man må derfor være forsiktig med å gi slike svar en entydig mening i seg selv. Svarene kan bli interessante hvis man kan se dem i sammenheng med andre forhold med mulig betydning for seksuelle overgrepshandlinger.

Måling av holdninger til seksuelle overgrep mot barn

«Attitudes toward sexual abuse»-skalaen omfatter 15 utsagn som kan tenkes å fungere som kulturelt formildende omstendigheter rundt det at ungdom eller voksne har sex med barn.

Denne holdningsskalaen er foreløpig blitt rapportert brukt i én studie (Briere et al. 1992). 318 universitetsstudenter med en gjennomsnittlig alder på 23 år besvarte spørsmålene. Også i denne undersøkelsen ble informantene stilt spørsmål om sannsynligheten for at de under bestemte omstendigheter kunne tenke seg å ha sex med barn. Man fant en klar sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og hypotetisk sannsynlighet for sex med barn. Konklusjonene var: I den vanlige befolkningen finnes det holdninger som i noen grad aksepterer seksuell utnyttelse av barn. Videre finnes det en potensiell villighet blant noen til å utnytte barn seksuelt. Denne villigheten kan bli påvirket av eller forbundet med slike holdninger. Forskerne anbefalte å anvende «Attitudes toward sexual abuse scale» (ATSA) i undersøkelser av forskjellige grupper i befolkningen. Samtidig ble det foreslått å måle både sosiale og kliniske variabler, som det i andre studier har vist seg kan ha sammenheng med seksuelle overgrep mot barn, og som man korrelerer med ATSA skalaen.

I spørreskjemaet tok vi i bruk en oversettelse av denne skalaens 15 utsagn om holdninger til at voksne har sex med barn. Det dreide seg om følgende utsagn: 1) De fleste barn som forteller om seksuelt misbruk forteller sannheten. 2) En voksen og et barn skulle ha lov til å ha sex sammen hvis begge ønsker det. 3) Sex mellom barn og en voksen skader sannsynligvis barnet på alvorlige måter. 4) Barn forsøker noen ganger å forføre voksne. 5)

Seksuelle overgrep mot barn er mye mindre vanlig enn hva folk tror det er. 6) Å ha sex med en barneprostituert er seksuell utnyttning. 7) Det er ikke noe galt i lære barn om sex ved å berøre deres kjønnsorganer. 8) Selv om en 14 år gammel person synes å ønske sex med en voksne, har ikke den voksne noen rett til å oppføre seg seksuelt i forhold til ham eller henne. 9) Små barn har sjelden seksuelle fantasier om voksne. 10) Mange barn vil komme til å like sex med en voksne når de har forsøkt det. 11) Noen 13-åringer er så modne at det ikke er noe galt i at de har sex med en voksen. 12) De som forgriper seg seksuelt på barn bør fengsles. 13) Barn sier av og til at de har blitt misbrukt for å få oppmerksomhet, eller for å ta igjen for noe. 14) Sex med barn er relativt harmløst. 15) Sex mellom en 17-åring og hans eller hennes steforelder bør ikke betraktes som kriminelt.

I disse påstandene ligger tema som handler om barns troverdighet, om barn som seksuelle autonome individer med selvstendig ansvar for de handlinger av seksuell art som de tar del i, om det er skadelig for barnet at voksne har sex med det, og seksuelle handlinger mot barn som et moralsk eller juridisk spørsmål. Disse temaene faller i stor grad sammen med temaer og utsagn i forskjellige «check lists» som er blitt utarbeidet med henblikk på å måle det som innenfor en klinisk tradisjon omtales med den normative betegnelsen «cognitive distortions» hos personer som faktisk har begått seksuelle overgrep (Nøttestad & Waage, 2000). Det som innenfor denne tradisjonen dreier seg om kognitive forvrengninger, handler om at barnet fremstilles som en moden seksuell partner for den voksne, at barnet vil delta, at involvering av barn i seksuelle handlinger ikke er skadelig, og at det endog er bra for barnet og aktverdig av den voksne å involvere barnet i slike handlinger. Sammenfallet i tema som vi finner i «vår» holdningsskala og i de klinisk anvendte «check lists», er en indikasjon på at utsagnene i vår holdningsskala er relevante når vi ønsker å undersøke holdninger med betydning for om noen vil begå seksuelt krenkende eller overgripende handlinger mot barn.

Guttene og jentene svarer forskjellig

Resultatene i tabell 15 viser at det er klare forskjeller mellom jenter og gutter for hvor enige/uenige de var i forhold til flere av utsagnene (utsagnene 1, 4, 5, 7, 8, 10, 13, 14 og 15 i foregående avsnitt).

Som det fremgår av tabellen har jentene større tiltro til barnets troverdighet uttrykt gjennom større enighet enn blant guttene med påstanden: «De fleste barn som forteller om seksuelt misbruk forteller sannheten,» og mindre enighet med påstanden: «Barn sier av og til at de har blitt misbrukt for å få

oppmerksomhet» Guttene uttrykker videre en litt større skepsis enn jentene til eksistensen av fenomenet seksuelle overgrep. Vi finner en større tilslutning til en påstand som: «Seksuelle overgrep mot barn er mye mindre vanlig enn hva folk tror». Guttene er i større grad enn jentene tilbøyelige til å legge noe av ansvaret for de seksuelle handlingene på barnet – vi finner en større tilslutning blant dem til påstanden: «Barn forsøker å forføre voksne.»

Tabell 15: Holdninger til seksuelle forhold mellom voksne og barn – antall gutter og jenter som er ganske eller helt enige i holdningsutsagnene.

	Jenter helt eller ganske enige	Gutter helt eller ganske enige	Forskjell mellom gjennomsnitt for gutter og jenter? Sig. (2-tailed)
Utsagn 1 De fleste barn forteller sannheten om seksuelle overgrep	62,4% N = 247	41,3% N = 125	.000
Utsagn 4 Barn forsøker å forføre voksne	18,9% N = 74	25,1% N = 75	.014
Utsagn 5 S.o. er mye mindre vanlig enn folk tror	8,1% N = 32	12,7% N = 38	.000
Utsagn 7 Ikke galt å lære barn om sex ved å berøre dets kjønnsorgan	1,3% N = 5	6,3% N = 19	.000
Utsagn 8 Voksne har ikke rett til å oppføre seg seksuelt overfor barn	66,8% N = 257	57% N = 172	.036
Utsagn 10 Mange barn vil komme til å like sex med voksne	4,1% N = 16	10,2% N = 30	.000
Utsagn 13 Barn sier de er misbrukt for å få oppmerksomhet	21,7% N = 84	32,7% N = 98	.000
Utsagn 14 Sex med barn er relativt harmløst	7% N = 27	6,8% N = 20	.043
Utsagn 15 Sex mellom 17-åring og en steforeldre er ikke kriminelt	3% N = 12	17% N = 51	.000

Ved siden av at det for 9 av de 15 utsagnene er en klar forskjell mellom hvordan gruppen av jenter og gutter svarer, er det også en mindre forskjell på hvordan jenter og gutter svarer på de andre påstandene som går i samme

retning. Dette innebærer at det blant guttene er forholdsvis flere enn blant jentene, som i større grad indikerer at barn er i stand til å gi et kvalifisert samtykke til sex med voksne og at de vil komme til å like det. Blant guttene er det flere som i større grad enn blant jentene er villige til å akseptere at voksne involverer barn i seksuelle handlinger. Det er forholdsvis flere blant guttene som nedtoner de skadelige virkningene som den voksnes seksuelle handlinger kan ha på barnet, i forhold til hva jentene gjør. Det er forholdsvis flere gutter enn jenter som fremstiller barnet som mindre troverdig, og som tillegger barnet vikarierende motiver for å fortelle andre om at det har vært utsatt for seksuelle overgrep. Og det er flere blant guttene som er tilbøyelige til å nedtone at det at voksne har sex med et barn er en kriminell handling.

De klareste forskjellene mellom guttene og jentene kommer frem i hvor enige/uenige de er i påstandene: «Det ikke er galt å lære barn om sex ved å berøre deres kjønnsorganer» (påstand 7), «Mange barn vil komme til å like sex med en voksen når de har forsøkt det» (påstand 10), og «Sex mellom en 17-åring og hans eller hennes ste-forelder bør ikke betraktes som kriminelt» (påstand 17).

Kjønnsrollestereotyper

Fra Burts (1980) «Sex Role Stereotyping Scale» hentet vi fem utsagn som ble anvendt i spørreskjemaet. I tillegg inkluderte vi fire egne utsagn som berørte temaer fra Burts skala, men som hadde en mer moderne utforming. Skalaen slik den ble anvendt omfattet dermed ni utsagn. Utsagnene målbærer svært tradisjonelle holdninger til og forestillinger om kjønnsroller og seksualitet, for eksempel: «En kvinne bør være jomfru når hun gifter seg.» Informantene ble bedt om å svare på om de var enig eller uenig i stereotype holdninger til kvinne- og manssrollen. Svaralternativene strakk seg i dette tilfellet over en syvdelt skala fra helt enig (7) til helt uenig (1). Stereotype oppfatninger av kjønnsroller er i enkelte amerikanske studier blitt sett i sammenheng med en sannsynlighet for å begå voldtekt (Burt, 1980). I vår undersøkelsen ville vi undersøke i hvilken grad jenter og gutter sluttet seg til slike stereotyper, og om det fantes noen statistiske sammenhenger mellom slike stereotype oppfatninger og en tilbøyelighet til å akseptere sex med barn.

Tabell 16: Andel gutter og jenter som uttrykker at de er helt uenige eller ganske uenige i påstandene (svaralternativ 1 eller 2).

Påstander	Gutter	Jenter	Forskjell mellom gjennomsnitt for gutter og jenter? (Sig. 2-tailed)
Det er greit at jenta betaler når man er ute sammen	20%	8%	p < .001
En kvinne bør være jomfru når hun gifter seg	76%	85%	p < .004
Det er noe galt med jenter som ikke ønsker å gifte seg og stifte familie	58%	81%	p < .001
En kvinne bør aldri motsi sin mann offentlig	77%	96%	p < .001
Det er bedre for en jente å bruke sin sjarm for å få det hun ønsker enn å spørre rett frem om det	43%	55%	p < .005
Det er greit at jenter gjør karriere, men ekteskap og familie bør komme først	45%	67%	p < .001
Det ser verre ut når en jente er full enn når en gutt er det	33%	54%	p < .001
En gutt bør slå når den jenta han er sammen med fornærmes av en annen gutt	49%	80%	p < .001
Det er ikke noe galt i at en jente går på bar alene	6%	7%	ns.

Det store flertallet av jenter og gutter uttrykker ikke enighet i kjønnsrolle-stereotypier. Men når vi sammenlikner gjennomsnittsskårene for de to gruppene med hverandre, kommer det frem en systematisk og klar forskjell mellom gutter og jenter med hensyn til i hvilken grad de slutter seg til *tradisjonelle stereotypier om kjønnsroller*. Systematikken i forskjellen dreier seg om at forholdsvis flere gutter enn jenter gir uttrykk for oppfatninger som er litt nærmere disse stereotypiene. Dette gjelder for svarene på åtte av de ni utsagnene. For ett av utsagnene er det ingen forskjeller. Forskjellene på gruppenivå oppstår fordi det er et relativt større mindretall blant guttene enn blant jentene som gir sin tilslutning til stereotypiene. Det å slutte seg til disse holdningene uttrykker marginale posisjoner både blant jentene og guttene. Men samtidig er det litt mindre marginalt blant gutter å slutte seg til dem.

Holdninger til sex i parforhold

Disse holdningene måles i forhold til om informantene er helt uenige (= 1) til helt enige (= 5) med 10 påstander om hvordan et forhold mellom en gutt og en jente kan arte seg. Noen av påstandene går i retning av å akseptere sex som foregår uavhengig av en kjærlighetsrelasjon, for eksempel: «Man bør ikke ha sex med en mann man ikke er forelsket i», «Jeg ønsker et langvarig kjærlighetsforhold med bare ‘den ene’», og «Hvis man har en kjæreste, er det galt å ha sex med en annen.» Andre av påstandene uttrykker noe om at sex, i det minste for gutten eller for jenta, kan foregå løsrevet fra en mer varig relasjon, for eksempel: «Gutter er mindre trofaste enn jenter», «Gutter vil ha flere partnere enn jenter», og «Det er verre at jenter har sex med flere enn at gutter har det.»

Fire av påstandene uttrykker en form for støtte til et romantisk kjærlighetsforhold. Gjennomsnittet for i hvilken grad gutter og jenter var enige med disse fire påstandene, var klart forskjellig.

Tabell 17: Andel gutter og jenter som uttrykker at de er helt enige eller ganske enige i påstandene (svaralternativ 1 eller 2).

Påstander	Gutter	Jenter	Forskjell mellom gjennomsnitt for gutter og jenter? (Sig. 2-tailed)
Man bør ikke ha sex med en man ikke er forelsket i	21%	44%	p < .001
Jeg ønsker et langvarig kjærlighetsforhold med bare «den ene»	61%	68%	p < .004
Hvis man har en kjæreste er det galt å ha sex med en annen	73%	90%	p < .001
Jenter liker gutter som er kjærlige og omsorgsfulle	72%	84%	p < .001

Selv om det er klare forskjeller mellom gjennomsnitt for gruppene, ser vi av tabell 17 at et stort flertall både av gutter og jenter uttrykker enighet overfor tre av de fire påstandene over om kjærlighet som et styrende prinsipp for ikke å engasjere seg i andre seksuelle relasjoner så lenge en er i en slik kjærlighetsrelasjon. Klare forskjeller fremkom også i forhold til to andre påstander. Guttene er i gjennomsnitt noe mer enige enn jentene i påstanden: «Gutter vil ha flere partnere enn jenter» (p = .003). Det er også slik at guttene i gjennomsnitt er mer enige enn jenter i påstanden: «Det er verre at jenter har

sex med flere enn at gutter har det» ($p < .001$). 27 prosent av guttene er helt eller ganske enige i denne påstanden mot 13 prosent av jentene.

Holdninger til voldtekt

Holdninger til voldtekt ble målt ved en skala baserte på seks utsagn. Tre av disse utsagnene var direkte oversatt fra «Rape myth Inventory» (Burt, 1980). Informantene ble bedt om å svare på i hvilken grad de sluttet seg til holdninger som klandret offeret i forbindelse med voldtekt eller for hendelser forut for en voldtekt. De tre utsagnene var: 1) Når en jente blir med en gutt hjem etter en kveld på byen, betyr det at hun er villig til å ha sex. 2) I de fleste voldtektssaker er offeret lett på tråden eller har et dårlig rykte. 3) Hvis en jente er med på kyssing og kjæling, er det hennes feil hvis partneren tvinger henne til sex. Vi inkluderte også tre utsagn som omfattet

Tabell 18: Holdninger til voldtekt.

Påstander	Jenter Helt/ganske uenige (1 el. 2)	Gutter Helt/ganske uenige (1 el. 2)	Jenter Helt/ganske enige (6 el. 7)	Gutter Helt/ganske enige (6 el. 7)	Forskjell mellom gjennomsnitt for gutter og jenter? (Sig. 2-tailed)
Når en jente blir med en gutt hjem etter en kveld på byen, betyr det at hun er villig til å ha sex.	49%	26%	10%	21%	$p < .001$
I de fleste voldtektssaker er offeret lett på tråden eller har et dårlig rykte.	82%	47%	3%	10%	$p < .001$
Hvis en jente er med på kyssing og kjæling, er det hennes feil hvis partneren tvinger henne til sex	90%	72%	2%	7%	$p < .001$
Mange jenter har et ubevisst ønske om å bli voldtatt	85%	64%	3%	8%	$p < .001$
Mange gutter har et ubevisst ønske om å voldta jenter	60%	53%	5%	7%	$p < .015$
Mange gutter synes det er mer spennende med sex dersom jenta viser motstand	44%	56%	10%	6%	$p < .003$

aksept av bruk av makt og vold i seksuelle relasjoner. Dette kom til uttrykk i form av tilslutning til disse tre utsagnene: 4) Mange jenter har et ubevisst ønske om å bli voldtatt, 5) Mange gutter har et ubevisst ønske om å voldta jenter, og 6) Mange gutter synes det er mer spennende med sex dersom jenta viser motstand. Svaret ble gitt på en skala fra helt uenig (1) til helt enig (7).

Svarene viser at flertallet av både jenter og gutter ikke slutter seg til holdninger som kan innebære en aksept av voldtekt. Men samtidig er det klare forskjeller mellom gruppegjennomsnittene for jenter og gutter. Et større mindretall blant guttene enn blant jentene slutter seg til disse holdningene.

Samtidig er det slik at det mindretallet blant guttene som slutter opp om holdninger som kan innebære en aksept av voldtekt, er klart større enn det mindretallet blant guttene som slutter opp om holdninger som aksepterer kjønnsrollestereotyper.

Guttene er i noe større grad enn jentene tilbøyelige til å legge ansvaret for seksuelle handlinger på jenta når de i større grad er enige i påstanden: «Når en jente blir med en gutt hjem etter en kveld på byen, betyr det at hun er villig til å ha sex». En holdning som ikke så sjelden kommer til uttrykk ved rettslig behandling av voldtektssaker, er at: «I de fleste voldtektssaker er offeret lett på tråden eller har et dårlig rykte.» Påstanden får støtte fra en betydelig større andel av guttene enn av jentene. Det ligger en direkte bebreidelse av offeret i følgende påstand: «Hvis en jente er med på kyssing og kjæling, er det hennes feil hvis partneren tvinger henne til sex». Det er få av informantene som er enige i påstanden, men blant dem som uttrykker enighet er det klart flere gutter. Guttene attribuerer i langt sterkere grad enn jentene et ansvar til jenta i de tilfellene hvor hun blir gjenstand for guttens seksuelle handlinger.

Vi kjenner ingen andre norske eller nordiske studier som har gjort tilsvarende undersøkelser av hvordan ungdom stiller seg til holdninger som plasserer noe av ansvaret for voldtekt på offeret. To av de spørsmålene som vi utformet selv: «Mange jenter har et ubevisst ønske om å bli voldtatt,» og «Mange gutter har et ubevisst ønske om å voldta,» uttrykker populære forestillinger som vi finner i film og andre underholdningsmedia som forklaringer på hvorfor voldtekt forekommer. De inngår ofte i populærlitteraturens og ikke minst i pornografiens diskurser om kvinnelig og mannlig seksualitet, hvor menns seksualitet dreier seg om å ta seg til rette mens kvinnes seksualitet handler om å bli gjort til gjenstand for mannen som tar seg til rette. De formidler også en ganske vanlig forestilling om at seksualitet, og særlig mannens, er noe som skjer delvis uavhengig av bevisste overveielser og som uttrykk for ubevisste ønsker og fantasier.

Som tabell 18 viser, er det en klar forskjell på den prosentvise andel av gutter og jenter som er enige i påstanden om at jenter har et ubevisst ønske om å bli voldtatt. Det var derimot en større overensstemmelse mellom prosentvis andel av gutter og jenter som var enige i påstanden om at gutter har et ubevisst ønske om å voldta. En god del av de spurte, uavhengig av kjønn, ser med andre ord ut til å attribuere et slikt ønske om å voldta til en egenskap eller tilbøyelighet ved menns eller gutters seksualitet. Samtidig er det flere gutter som tillegger det å ha et ubevisst ønske om å bli voldtatt som en egenskap eller tilbøyelighet ved jenter.

For alle påstander bortsett fra påstanden: «Mange gutter synes det er mer spennende med sex dersom jenta viser motstand,» var det slik at jentene i forholdsvis større grad enn guttene ga uttrykk for uenighet. Men det var altså forholdsvis flere jenter enn gutter som var enige i påstanden om at det er mer spennende for guttene med sex når jenter viser motstand. En forklaring på dette kan være at de som svarer på denne måten har erfaringer med at gutter i alle fall ikke i første omgang tar et nei for et nei i intime relasjoner, og at jentene tolker guttenes reaksjoner på et nei i retning av at guttene heller blir oppildnet av det. Det er interessant at det er forholdsvis færre gutter som er enige i påstanden om at sex er mer spennende når jenta viser motstand, og at det således er noe som gutten skal overvinne eller erobre. Svarene kan tolkes slik at det er forholdsvis færre gutter som tenker at de blir oppildnet av å skulle erobre en jente som viser motstand, enn jenter som tenker tilsvarende om gutter.

Kanskje disse forskjellene kan leses slik at de uttrykker et paradoks som både jenter og gutter er fanget i: Guttene har forestillinger om at det forventes av dem at de skal være den aktive i seksuelle relasjoner, men føler seg ukomfortable med å skulle være i denne posisjonen. Den representerer en overskredet posisjon i forhold til postmoderne diskurser om forholdet mellom kjønnene. Den er gammeldags og det har mange av guttene en opplevelse av. Men samtidig mangler de alternative utforminger av sin seksualitet. Populærkulturen som først og fremst henvender seg til ungdom, bryter ikke med konvensjonene på dette området. Den gir guttene klare forestillinger av at det er den pågående og aktive som er den maskuline formen.

Bevisstheten om det gammeldagse ved forestillingen om at gutten skal være den seksuelt aktive er antakelig mer utviklet blant jentene enn blant guttene. Når så mange som 20 prosent av jentene er enige i påstanden om at gutter synes det er mer spennende med sex når jenta viser motstand, så kan det være at de oppfatter at mange gutter foretrekker den tradisjonelle aktive rollen mens de selv ønsker å finne veier ut av det tradisjonelle. Mens utformingen av en ny og ikke-tradisjonell seksualitet lenge har stått på

jenters og kvinners dagsorden, kan det se ut som om guttene kanskje befinner seg der at de begynner å bli klar over at det skjer endringer, og at de samtidig har en følelse av å være på etterskudd (Giddens, s. 50, 1992) .

Målinger av holdninger på den foreskrevne måten må nødvendigvis bli statistisk. Informantene presenteres for utsagn som de skal uttrykke sin enighet eller uenighet i forhold til, uten at utsagnet blir plassert i noen kontekst annet enn den som ligger i utsagnet selv. Innenfor en slik ramme presses informantene til å avgi et svar. Det kan hende at fraværet av muligheten til å reservere seg ved å ta bestemte forbehold eller til å utdype meningen ved de utsagn man skal ta stilling til, gjør informantene tilbøyelige til å unngå ekstreme posisjoner i forhold til ulike holdninger. Er det grunn til å regne med at enhver vanlig begavet norsk gutt vet hvordan han posisjonerer seg i forhold til hva som er vanlig og akseptert blant jevnaldrende ved å uttrykke en uforbeholden enighet i forhold til for eksempel utsagnet: «Når en jente blir med en gutt hjem etter en kveld på byen, betyr det at hun er villig til å ha sex»?

Sannsynligvis vil han vite at å være helt enig i utsagnet ikke er helt på linje med hva som er allment akseptert blant ungdom i dag. Hva vil skje når han skal besvare spørreskjemaet dersom han både er helt enig i utsagnet og samtidig har en forståelse av at dette er en ganske avvikende posisjon? Er det sannsynlig at han vil bevege seg mot en mindre avvikende posisjon? Når våre informanter stilles overfor spørsmål om de er enige eller uenige i bestemte utsagn, gis de anledning til å reflektere over hva de skal mene. Svaret deres kan naturligvis bli avgitt spontant og uten særlige refleksjoner, men mer sannsynlig er det at det ligger noen overveielser bak svaret. I slike overveide svar kan det ligge betraktninger om hva som i kulturen oppfattes som akseptabelt. Det avgitte svaret kan bli en slags «sum» av det som ville vært et spontant holdningsmessig uttrykk og av mer reflekterte tilpassede overveielser. En holdningsmessig bevegelse mot det mer akseptable kan influere svarene slik at de i noen tilfeller kan bli mindre ekstreme enn de ellers kunne ha blitt, særlig i de tilfellene hvor informanten ikke er helt befestet i sin ekstreme posisjon. Samme type overveielser kan gjøres i forhold til skalaen som er ment å måle holdninger til at voksne har sex med barn.

Tilslutning til tradisjonelle maskuline og feminine egenskaper

Det er blitt hevdet at seksuelle, krenkende handlinger fra gutter/menn kan knyttes til at disse identifiserer seg med tradisjonelle maskuline holdninger og egenskaper (Stermac, Zindel, Segal & Gillis, 1990). Ettersom gutter er ansvarlige for langt flere seksuelle overgrepshandlinger enn jenter, skulle man på denne bakgrunn forvente at guttene oftere identifiserte seg med

tradisjonelle maskuline egenskaper. I vår undersøkelsen ble informantene presentert for en liste med 20 forskjellige egenskaper som kan oppfattes som mer eller mindre maskuline eller feminine. Informantene ble bedt om å markere på en 6-delt skala i hvilken grad de 20 egenskapene «stemmer helt (6) eller ikke stemmer (1) for deg».

På gruppenivå fremkom noen klare forskjeller mellom hvilke egenskaper som gutter og jenter mente stemte for dem. I forhold til egenskapene «feminin», «banner nesten aldri», «tar hensyn til andre», «forståelsesfull», «trøster gjerne andre», «varm», «øm», og «glad i barn» var det klare forskjeller mellom gutter og jenter ($p < .001$). Jentene tilskriver altså disse egenskapene til seg selv i større grad enn guttene gjør. Det er i og for seg ikke så påfallende etter som alle de nevnte egenskapene tradisjonelt blir oppfattet som feminine. Det interessante ved informantenes svar på spørsmål om egenskaper som passer, er knyttet til de egenskapene hvor det ikke fremkommer forskjeller. For de aller fleste egenskapene som tradisjonelt blir oppfattet som maskuline, var det ingen signifikante forskjeller mellom gruppen av jenter og gutter. Bare ved to slike egenskaper var det signifikante forskjeller, selv om de ikke var veldig tydelige ($p < .04$), nemlig ved egenskapene «uavhengig» og «aggressiv». Men her besto forskjellen i at jentene i noe større grad enn guttene tilskrev seg selv slike egenskaper.

Selv om det ikke er noen klare forskjeller mellom guttene og jentene for andre tradisjonelle maskuline egenskaper, er det for flere av disse egenskapene slik at en større prosentvis andel av jentene enn guttene, mener at disse egenskapene passer godt eller passer helt for dem (tabell 19).

Tabell 19: Fordeling av «maskuline» holdninger – andel av gutter og jenter som oppgir at egenskapen «passer ganske bra» eller «passer helt».

	Uavhengig	Sterk personlighet	Sterk	Dominerende	Aggressiv
Jenter	59,7%	66,4%	57,5%	23,3%	19,6%
Gutter	51,0%	62,5%	56,8%	16,5%	13,5%

Tabell 20: Fordeling av «feminine» holdninger – andel av gutter og jenter som oppgir at egenskapen «passer ganske bra» eller «passer helt».

	Trøster andre*	Varm*	Øm*
Jenter	81,6%	68,7%	51,5%
Gutter	52,2%	46,9%	26,3%

*Signifikant forskjell på gruppegjennomsnitt: $p < .001$

Noe av det interessante ved disse svarene er at jentene både mener at egenskaper som handler om ulike former for selvhevdelse, og som tradisjonelt er blitt oppfattet som maskuline, og egenskaper som dreier seg om former for omsorg, stemmer for dem. Guttene ser derimot ut til å holde fast ved de tradisjonelle maskuline holdningene, samtidig som de reserverer seg overfor egenskaper som oppfattes som feminine. Jentene tillater med andre ord å uttrykke seg gjennom et videre spekter av egenskaper og holdninger, mens de egenskaper som gutter identifiserer seg med blir snevrere og mer ensidig maskuline i tradisjonell forstand. Jenter tillater å fremstille seg selv både som omsorgsfulle og selvhevdende, ømme og aggressive. I gutters fremstilling av seg selv er det den tradisjonelt maskuline dimensjonen som ser ut til å være tillatt.

De selvhevdende egenskapene «uavhengig», «sterk personlighet» og «sterk» har klare, positive konnotasjoner i vår kultur, mens de selvhevdende egenskapene «dominerende» og «aggressiv» kan ha konnotasjoner av både positiv og negativ karakter. Det er interessant i et kjønnsperspektiv at jentene vedkjenner seg alle disse fem selvhevdende egenskapene i like stor grad som guttene. For fire av egenskapene er forskjellen ubetydelig.

Det er ikke uten videre gitt at gutter og jenter legger den samme mening i de egenskaper de blir bedt om å vurdere seg selv i forhold til. Det kan for eksempel tenkes at egenskapen dominerende ikke betyr akkurat det samme for gutter og jenter. Det kan være ulike måter for jenter og gutter å være dominerende på. Men samtidig er det grunn til å gå ut fra at jenter og gutter også deler noen forestillinger som er forankret i vår kultur om hvilke meninger som kan ligge i de forskjellige kategorier av egenskaper de blir bedt om å ta stilling til.

I den undersøkte gruppen mister maskulinitetsbegrepet, knyttet til visse former for selvhevdende egenskaper, noe av sin mening. Forskjellen mellom jenter og gutter i forhold til hva slags egenskaper man vedkjenner seg, dreier seg altså ikke om i hvilken grad de vedkjenner seg maskuline egenskaper, men om et større fravær hos guttene av egenskaper som har å gjøre med å være omsorgsfull for andre. For de tre omsorgsrelaterte egenskapene nevnt over, er det en klar forskjell mellom gruppen gutter og jenter.

Andelen av jenter som vedkjenner seg selvhevdende og omsorgsrelaterte egenskaper er så høy at det nødvendigvis må være en god del av disse som mener at begge typer av egenskaper passer for dem. Vi undersøkte flere kombinasjoner av egenskaper som er å betrakte som maskuline og feminine. Jenter som hevder at de «forsvarer sine meninger», hevder også i høy grad at de gjerne tar hensyn til andre, at de gjerne trøster andre og at de

anser seg selv som varme. Videre mener omtrent halvparten av jentene at de både er uavhengige og at de gjerne trøster andre. En majoritet mener også at de både har en sterk personlighet, og at de tar hensyn til andre og gjerne trøster andre. Nesten halvparten sier også at de både har en sterk personlighet og at de regner seg som varme. De jentene som regner seg som sterke ser imidlertid i mindre grad ut til å også tilegne seg de mer feminine egenskapene. Det gjør også i svært liten grad jentene som mener de er dominerende og aggressive. Disse jentene kjenner seg lite igjen i de mer feminine egenskapene som å ta hensyn til andre, trøste andre, være varme og ømme.

Gilligan (1993, s.16) mener at det innenfor psykologien lenge har eksistert en utbredt oppfatning om at kvinner, også yngre, har problemer med «competitive success» og at dette er blitt tilskrevet en opplevd konflikt mellom feminitet og det å lykkes med å hevde seg. Resultatene fra denne undersøkelsen passer ikke inn i en slik forståelse. Når jentene i undersøkelsen i like stor grad som guttene vedkjenner seg selvhevdende egenskaper, og de samtidig tilskriver seg egenskaper som tradisjonelt er blitt sett på som feminine i mye større grad enn guttene, passer dette dårlig med at jentene skulle oppleve en konflikt mellom feminitet og «competitive success».

Eventuelle sammenhenger mellom tilslutning til maskuline eller feminine egenskaper og andre holdninger, for eksempel aksepterende holdninger til sex med barn, vil vi komme nærmere inn på i kapittel 4.

Holdninger til å utnytte andre ungdommer seksuelt

I internasjonal faglitteratur om voldtekt trekkes gjerne tendensen til å klandre offeret frem som en av de sentrale «myter» om voldtekt, og denne måten å tenke om offeret på tillegges betydning for at voldtekt skjer (Burt, 1980). For å registrere en slik tenkemåte blant våre informanter utformet vi tre påstander om seksuell trakassering og overgrep mellom ungdommer hvor «offeret» ble tillagt en stor del av ansvaret for det som skjedde: «Ungdom som lar seg utnytte seksuelt av andre er selv ansvarlige,» «Hvis dere var flere med på det ville du ha utnyttet en annen ungdom seksuelt?» og «Ungdom som er med i en vennegjeng må tåle å bli seksuelt utnyttet av de andre». Informantene ble bedt om å uttrykke om de var helt uenige (1) eller helt enige (5) med påstandene.

Tabell 21: Ungdom som lar seg selv utnytte seksuelt er selv ansvarlig.

	1 (Helt uenig)	2	3	4 (Ganske enig)	5 (Helt enig)
Gutter	21,6% N=65	26,9% N=81	23,6% N=71	17,3% N=52	10,6% N=32
Jenter	34,9% N= 137	30,1% N=118	19,4% N=76	11,2% N=44	4,3% N=17

($p < .001$).

Tilstedeværelsen av slike holdninger kan være med å forklare at jenter i denne undersøkelsen forteller at de blir presset av gutter til seksuelle handlinger de ikke ønsker. Det er en klar forskjell mellom hvordan jenter og gutter fordeler seg når det gjelder enighet/uenighet til påstanden. Det er forholdsvis flere gutter enn jenter som legger skylden eller ansvaret på offeret.

Jenter rapporterer i langt større grad enn gutter om at de blir utnyttet seksuelt av andre. Bevisstheten om dette kan forklare at jentene i vår undersøkelse i større grad enn guttene tillegger den som forsøker å utnytte noen et større ansvar. Guttene befinner seg altså langt oftere enn jentene i utnytter-posisjonen.

Tabell 22: Hvis dere var flere med på det ville du ha utnyttet en annen ungdom seksuelt.

	1 (Helt uenig)	2	3	4	5 (Helt enig)
Gutter	83,6% N=249	8,1% N=24	6,7% N=20	1,0% N=3	0,7% N=2
Jenter	98,0% N=384	1,3% N=5	0,5% N=2		0,3% N=1

($p < .001$)

Det typiske for både gutter og jenter er at begge grupper tar avstand fra å utnytte andre ungdommer seksuelt. Men litt flere jenter enn gutter markerer en helt klar avvisning av seksuell utnyttelse av annen ungdom (tabell 22), slik at den statistiske forskjellen mellom gjennomsnitt for gruppene blir klar.

Den statistiske forskjellen mellom gruppegjennomsnittene for hvordan gutter og jenter forholder seg til seksuell utnyttelse av annen ungdom er klar. Den er ganske systematisk i den forstand at gruppen av gutter hele tiden i forhold til de tre påstandene de skal ta stilling til, uttrykker en litt mindre uvillighet til å utnytte andre ungdommer seksuelt. Det er også en større

variasjon mellom guttene med hensyn til hva de svarer. Det betyr at noen av guttene går lengre enn jentene i retning av å uttrykke en villighet til å utnytte andre seksuelt. Samtidig er det viktig å understreke at det typiske for begge gruppene er at de distanserer seg fra påstanden om at ungdom må tåle seksuell utnyttelse fra andre ungdommer. For det overveldende flertallet av gutter og jenter kan det se ut som om seksuell utnyttelse av andre ungdommer er ganske utelukket.

Vurdering av en vignett – et hypotetisk hendelsesforløp som kan innebære et overgrep

Informantene blir bedt om å vurdere en vignett (fortelling) med et hendelsesforløp hvor en 19 år gammel gutt begår noen seksuelle handlinger mot en 14 år gammel jente. Hendelsesforløpet i fortellingen dreier seg om at den 19 år gamle gutten gjør flere fysiske tilnærminger til den 14 år gamle jenta som på sin side ber ham om ikke å gjøre det.

Informantene ble stilt fire spørsmål. Disse dreier seg om i hvilken grad det gutten gjorde var galt, i hvilken grad gutten var ansvarlig, i hvilken grad hendelsen var et seksuelt overgrep og i hvilken grad jenta selv var ansvarlig. De fenomen som kan belyses gjennom informantenes svar, dreier seg om deres generelle forståelse av overgripers og den utsattes ansvar og skyld.

Vignetter har den fordel at informantene ikke blir bedt om å si noe om egne erfaringer, kun noe om hvordan de forstår et bestemt hendelsesforløp som de ikke selv er eller har vært involvert i. Trolig gir dette informantene litt større frihet til å svare hva de faktisk mener uten at de behøver bekymre seg for å avsløre det de måtte oppfatte som ufordelaktige erfaringer eller holdninger ved seg selv.

Guttene klandrer i mindre grad enn jentene gutten, de tillegger gutten i mindre grad et ansvar for hendelsene, de er mindre tilbøyelige til å betrakte hendelsene som et seksuelt overgrep og de tillegger et større ansvar til jenta enn det jentene gjør. I forhold til alle fire spørsmålene, hvor vi ber informantene vurdere aktørenes ansvar og skyld, er det en klar forskjell mellom hvordan guttene og jentene i hele utvalget svarer. Forskjellen som i statistisk forstand er klar, må imidlertid ikke overskygge at det store flertallet både av jenter og gutter har klart sammenfallende vurderinger av aktørenes ansvar og skyld i vignetten (historien).

Tabell 23: Vignett – Gutter og jenters vurdering av et hendelsesforløp.

	Det gutten gjorde var galt	Gutten var ansvarlig	Et klart seksuelt overgrep	Jenta var ansvarlig
	Andel som svarer helt galt (8 el. 9)	Andel som svarer helt ansvarlig (8 eller 9)	Andel som svarer et klart overgrep (8 el. 9)	Andel som svarer ikke ansvarlig (1, 2 eller 3)
Gutter	87,5%	87,1%	72,5%	79,9%
Jenter	97,4%	94,6%	85,6%	89,7%

($p < 0.001$).

Svarene er i overensstemmelse med en tendens som vi har sett i svar på andre spørsmål i denne undersøkelsen: Gutter aksepterer i litt større grad enn jenter handlinger som kan betraktes som overgrep og de tillegger i litt større grad enn jenter et ansvar for det som skjer til den som de seksuelle handlingene retter seg mot. Forskjellen mellom jenter og gutter er systematisk og gjennomgående for svarene på alle de fire spørsmålene.

Ungdommens erfaringer med pornografi

Gjennom spørreskjemaet forsøkte vi å kartlegge informantenes bruk av pornografi. Særlig var vi opptatt av å kartlegge tilgang til barnepornografi via Internett, hvor hyppig de så på slikt materiale, om de så på det alene eller sammen med andre og hvordan de opplevde det de så. Via Internett har det skjedd store endringer i tilgjengeligheten av ulike former for pornografi i de senere år. Pornografi er blitt lettere å få tilgang til, ikke minst er tilgangen til grov pornografi, som også kan omfatte barn, blitt lettere. Det at den som søker etter slikt materiale tilsynelatende kan komme «tilfeldig» over det, kan muligens senke noen terskler for at noen vil interessere seg mer for dette enn de ellers ville ha gjort. Muligheten for å laste ned pornografi fra nettet skaper også betingelser for at flere kan utveksle og spre dette. Ved å undersøke om informantene så på pornografi sammen med venner og bekjente får vi en indikator på hvor akseptert det er blant ungdom å benytte seg særlig av barnepornografi.

Hyppighet og omfang av bruk av pornografi

97 prosent av guttene mot 71,8 prosent av jentene svarer at de har lest pornografiske blader eller sett pornografiske filmer. Forskjellen er ikke uventet. Det er derimot få som har lest eller sett barnepornografi, 8,8 prosent av guttene og 1,7 prosent av jentene. Den mest markerte forskjellen mellom

gutter og jenter på dette området kommer frem i tilknytning til hvor ofte de ser på pornografi i blader eller på film. 68,5 prosent av guttene svarer at de ser på slikt materiale noen ganger i halvåret eller oftere. Det tilsvarende tallet for jentene er 10,4 prosent.

Tabell 24: *Bruk av pornografisk materiale.*

	Har sett pornografiske blader eller filmer	Har sett barnepornografisk materiale	Ser porno noen ganger i halvåret eller oftere
Gutter	97 %	8,8 %	68,5 %
Jenter	71,8 %	1,7 %	10,4 %

Å ha sett pornografi er svært vanlig blant gutter. Det er en aktivitet som forekommer sjeldnere blant jenter, men den er heller ikke uvanlig blant dem. Noe av bakgrunnen for å undersøke ungdommens interesse for ulike former for pornografi, er om denne interessen kan ha noen sammenheng med interesse for sex med barn. Ut fra at ungdommens bruk av pornografi er så vanlig, blir det ikke meningsfullt å tillegge bruk av slikt materiale i seg selv noen betydning for det å ha aksepterende holdninger til sex med barn. Man må se nærmere på hva slags pornografi det er snakk om og hvor hyppig man bruker dette.

Forskjellen mellom gutter og jenter i vår undersøkelse når det gjelder bruk av vanlig pornografi er helt i samsvar med hva man har funnet om bruk av slikt materiale blant voksne kvinner og menn. Leitenberg og Henning (1995, s. 484) mener at denne forskjellen kan knyttes til hvordan kvinner og menns seksuelle fantasier passer eller ikke passer i forhold til hvordan seksualitet fremstilles i pornografi. Flere amerikanske studier gir holdepunkter for at menns fantasier om sex oftere enn kvinners dreier seg om « .. multiple female partners ever ready for sexual activity of any kind without any chance of the man being rejected» (s. 484). Den vanligste seksuelle fantasi blant kvinner er i større grad preget av romantisk kjærlighet med: « .. a woman who inflames the passion and lifelong love of a desirable man under difficult circumstances» (s. 484).

Vi har ingen studier i Norge av seksuelle fantasier blant kvinner og menn. Det er imidlertid ingen grunner til å tro at retningen på de seksuelle fantasiene er vesentlig annerledes i Norge enn hva tilfellet synes å være i USA. Hvordan seksualitet fremstilles i pornografien, både i den som er tilgjengelig i Norge og i USA, synes i stor grad å samsvare med de seksuelle fantasier som menn kan fortelle om.

Omfang og hyppighet av bruk av pornografi blant individer som har eller er mistenkt for å ha begått seksuelle overgrep, er blitt undersøkt i noen amerikanske studier. Becker og Stein (1991) undersøkte bruk av pornografisk materiale blant 160 ungdommer med en gjennomsnittlig alder på 15,4 år hvor flertallet enten var anklaget for eller dømt for en seksuell forbrytelse. 11 prosent av disse svarte at de overhodet ikke brukte pornografi. Denne andelen er faktisk høyere enn de 3 prosent vi finner blant «vanlige» gutter i undersøkelsen vår, som svarte at de aldri hadde brukt pornografisk materiale.

Forskjellen kan forklares på flere måter. Et utvalg av mistenkte eller dømte, unge overgripere vil være tilbøyelige til å benekte det meste av det de antar kan sette dem i forbindelse med at de skal ha begått seksuelle overgrep, som for eksempel at de benytter pornografi. En annen forklaringen kan være at tilgjengeligheten av pornografi kan ha blitt bedre i løpet av de nesten 10 årene som er gått mellom de to undersøkelsene. I undersøkelsen til Becker og Stein (1991) fant man ingen sammenheng mellom antall ofre og hvor hyppig man brukte pornografi. Nesten ingen av ungdommene mente selv at bruk av pornografi hadde noen betydning for de seksuelle overgrep de hadde begått. En slik oppfatning utelukker naturligvis ikke at det kan være en slik sammenheng. Den sier noe om hvordan de spurte selv forstår eller snakker om denne sammenhengen.

Internett og pornografi

Gutter har en litt lettere tilgang til Internett enn jenter. 91,4 prosent av guttene har slik tilgang mot 86,8 prosent av jentene. Gutter og jenter skiller seg fra hverandre ved at langt flere gutter (70,5 prosent) enn jenter (6,7 prosent) forteller at de har søkt etter pornografi på Internett. 50 prosent av guttene svarer at de har kommet tilfeldig over pornografi på Internett mens 13,2 prosent av jentene svarer det samme. Forskjellen på andelen av gutter og jenter med tilgang til Internett er ubetydelig. Ut fra dette skulle en kanskje ikke forvente en så stor forskjell mellom at gutter og jenter tilfeldigvis kommer over pornografi på Internett. Sannsynligvis er det ikke bare spørsmål om tilgang, men også omfang av bruk av Internett. Denne er større for guttenes del. For de fleste jentene og for noen av guttene er det å se porno på Internett en relativt sjelden foreteelse – 45,3 prosent av guttene svarer at de ser porno på Internett sjeldnere enn noen ganger i halvåret eller aldri. 97,3 prosent av jentene svarer det samme.

Informantene blir spurt: «Hvor vanlig er det blant dine venner å se pornofilmer?» På en skala fra én til syv hvor én betyr «ikke vanlig i det hele tatt» og syv «helt vanlig», benytter 54,3 prosent av guttene svaralternativene

5, 6 eller 7, mens 13,6 prosent av jentene benytter de samme svaralternativene. 62,2 prosent av jentene svarer 1 (Ikke vanlig i det hele tatt) eller 2. 20,9 prosent av guttene benytter ett av disse to svaralternativene. Det er en klar forskjell mellom gutter og jenter med hensyn til i hvilken grad de oppfatter at det å se på pornofilmer er en vanlig aktivitet blant egne venner ($p < .001$). Guttene tillegger sine venner dette som en vanlig interesse i langt større grad enn jentene. Derimot er det få både blant gutter og jenter som oppgir at deres venner ser på pornofilmer hvor det foregår sex mellom voksne og barn. 94,6 prosent av jentene og 88,6 prosent av guttene oppgir at en slik aktivitet ikke er vanlig i det hele tatt blant deres venner.

Mens jentene stort sett synes å være beskjedne forbrukere av pornografi i enhver form, synes det for guttenes vedkommende å gå et klart skille mellom hvor mye de forbruker av vanlig pornografi og hvor mye de ser på pornografi hvor det foregår sex mellom barn og voksne. Dette gjelder uansett om pornografien formidles via Internett eller på mer konvensjonelle måter.

4 Sammenhenger og mønstre i materialet

Forskjeller mellom jenter og gutter

Vår undersøkelse har vist at det blant våre 710 informanter er klare forskjeller mellom gruppegjennomsnitt av hva gutter og jenter svarer på holdninger til ulike krenkende eller overgripende seksuelle handlinger.

Tabell 25: Kjønnforskjeller i skårer på holdningsskalaer. Gjennomsnitt, standardavvik og sig. nivå v. T-test.

Holdningsindekser	Gutter	SD	Jenter	SD	. Sig.-nivå
Sex med barn er ikke kriminelt (1-5)	1,80	0,84	1,36	0,63	p<0.001
Barn som autonome, seksuelle individer (1–5)	2.31	0,80	2.10	0,72	p<0.001
Mistro til barns troverdighet i overgrepssaker (1–5)	2.66	0,77	2.27	0,71	p<0.001
Neglisjering av skadevirkninger på offeret i seksuelle barn/voksenrelasjoner (1–5)	1.65	0,76	1.52	0,69	p <0.03
«Blaming the victim» (1–7)	3.06	1,31	2.08	0,99	p<0.001
Aksept av bruk av makt i seksuelle relasjoner (1–7)	2.62	1,44	2.07	1,25	p<0.001
Romantisk kjærlighetskrav i seksuelle relasjoner (1–5)	3.58	0,78	4.01	0,72	p<0.001
Vignett – skyld til overgriper (1–9)	8,12	1,20	8,55	0,68	p<0,001
Stereotypisk kvinnerolle (1–7)	2.91	1,17	2.10	1,00	p<0.001

Tabell 25 viser en oversikt over forskjeller mellom gutter og jenter på en rekke av de holdningsskalaene som er anvendt i undersøkelsen.

Tallene i tabellen er fremkommet på den måten at vi på grunnlag av de enkelte svarene på de forskjellige holdningsskalaene, har laget et utvalg av indekser. Indeksene, som representerer ulike holdningskategorier, viser gjennomsnittsskåre for guttene og jentene i utvalget, og om det er signifikante forskjeller. Ut fra svarene på den skalaen som måler holdninger til sex med barn (ATSA) laget vi fire indekser: En som uttrykker den gjennomsnittlige skåre for jenter og gutter på spørsmålene om holdninger til barn som autonome seksuelle individer, en for den gjennomsnittlige skåre på spørsmål

vedrørende barns troverdighet i overgrepssaker, en for den gjennomsnittlige skåre på spørsmål om sex med barn er kriminelt, og en for den gjennomsnittlige skåre for gutter og jenter på spørsmål om skadevirkninger av voksnes sex med barn. Videre laget vi en indeks for den gjennomsnittlige skåren for gutter og jenter på skalaen som måler stereotype kjønnsroller. På grunnlag av svarene på holdninger til voldtekt utarbeidet vi to indekser, en for den gjennomsnittlige skåren på tre spørsmål om hvordan gutter og jenter attribuerer ansvar til «offeret» i en situasjon hvor en jente tvinges til sex, og en for svar på to spørsmål som indikerer aksept av bruk av makt. Svarene på de fire spørsmålene stilt til hendelsesforløpet beskrevet i vignetten (tabell 23) ble slått sammen til en indeks som vi ga betegnelsen «attribuering av ansvar til overgriper». Endelig ble det laget en indeks for den gjennomsnittlige skåren på holdninger i forhold til romantisk kjærlighet i seksuelle relasjoner.

Som vi har vist tidligere i denne rapporten (kapittel 2), har faglitteraturen tillagt disse holdningene betydning for at det skjer seksuelle overgrep. Noen av dem er også definert som behandlingsmål for personer som går i terapi på grunn av sine overgrepshandlinger (Nøttestad & Waage, 2000, s. 88–94). Det gjelder særlig holdninger som uttrykker en aksept av barn som autonome seksuelle individer som kan gi et kvalifisert samtykke til sex med voksne, holdninger som uttrykker mistro til barns troverdighet i overgrepssaker, holdninger som neglisjerer skadevirkninger av de seksuelle handlinger på barnet, holdninger som dreier seg om klandring av offeret, holdninger hvor overgriper ikke tar ansvar for egne handlinger og holdninger om å akseptere bruk av makt i seksuelle relasjoner.

Som tallene i tabell 25 viser er det forskjeller mellom gruppene for alle de ni indeksene. Der hvor det er forskjeller mellom gruppegjennomsnitt for gutter og jenter i forhold til noen av disse holdningene, innebærer forskjellene at det er en sterkere tendens blant gutter til i mindre grad å være uenig i slike holdninger sammenliknet med hva som er tilfellet blant jenter.

Men flertallet både av jenter og gutter aksepterer ikke disse holdningene. Samtidig er det slik at hele populasjonen av gutter har mer aksepterende holdninger overfor stereotype eller konvensjonelle oppfatninger av kjønnsroller, litt mer aksepterende overfor voksnes sex med barn, litt mer skeptiske til barns troverdighet, litt mer klandrende overfor den som utsettes for uønsket sex, og at de slutter seg litt mindre til såkalte romantiske kjærlighetskrav. Det siste kan man forstå slik at gutter i større grad enn jenter skiller mellom sex og et engasjement i forhold til en partner basert på følelser for den andre. Noen forskere som Giddens (1992), ser på et slikt skille mellom det seksuelle og det følelsesmessige engasjementet som et fenomen knyttet

til det postmoderne. I så måte skulle guttene være mer postmoderne i sin orientering til seksualitet enn jentene. Men det er også mulig å se på denne forskjellen som et uttrykk for en helt annen diskurs om det seksuelle, nemlig for det tradisjonelle bildet av mannen som den som ustanselig er på jakt etter seksuell nytelse eller erobring. Et slikt bildet er godt forenlig med en fragmentering mellom det seksuelle og det emosjonelle engasjement.

Om man slutter seg til disse holdningene er ikke uinteressante i forhold til spørsmålet om seksuelle krenkende eller overgripende handlinger. I kliniske vurderinger av overgripere og sannsynlighet for tilbakefall til nye overgrep, legges det blant annet vekt på i hvilken grad de slutter seg til eller tar avstand fra noen av disse holdningene (Nøttestad & Waage, 2000).

Vi må være svært forsiktige med å påstå noe om handlinger som følge av bestemte holdninger. Sammenhengen mellom holdninger og handlinger er som tidligere nevnt komplisert. Men dette betyr ikke at vi kan se bort fra slike sammenhenger. Ajzen (1996) nevner flere studier som viser at det er en sammenheng. Denne sammenhengen modifieres av en rekke betingelser som den handlendes subjektive normer, i hvilken grad han opplever å ha kontroll over handlinger/situasjoner og av hvilke intensjoner han har.

Gutter som antyder en sannsynlighet for sex med barn

19 prosent (59) av guttene utelukket altså ikke at de kunne ha sex med et barn som var 13 til 14 år gammelt. Var barnet definert som 12 år eller yngre svarte 18 gutter (5,9 prosent) at de ikke utelukket muligheten for å ha sex med et slikt barn. Alle de 18 guttene bortsett fra en, tilhørte de 19 prosent av guttene som ikke utelukket å ha sex med et barn. Når det samme spørsmålet ble stilt uten at barnets alder ble definert, var det 87 gutter (28,6 prosent) og 31 jenter (7,8 prosent) som ikke utelukket at de kunne ha sex med et barn. På alle spørsmål om hypotetisk sannsynlighet for sex barn, var det altså fra tre til seks ganger så mange gutter som jenter som ikke utelukket en slik mulighet.

Et stort flertall av guttene slutter seg til en norm om å ikke ha sex med personer under den seksuelle lavalder. Men samtidig indikerer et mindretall av dem en interesse for å ha sex med individer under den seksuelle lavalder under hypotetiske betingelser som nettopp dreier seg om at de har kontroll over handlinger/situasjoner. Det er tidligere i denne rapporten blitt argumentert for hvorfor aldersgruppen 13 til 14 år fremtrer som særlig interessant som målgruppe for en eventuell seksuell interesse for barn blant våre informanter: Individer i denne målgruppen kan oppfattes som barn, den er en

faktisk målgruppe for personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Denne målgruppen kan oppfattes slik at den befinner seg mellom barn og ungdom og som store nok til å gi et kvalifisert samtykke til seksuelle handlinger og dermed bli et legitimt mål for personer med en seksuell interesse rettet mot barn. Når så mange som 19 prosent av guttene indikerer en sannsynlighet for sex med barn i denne aldersgruppen, er dette et interessant utgangspunkt for å studere denne gruppen av gutter nærmere. Tre prosent av jentene indikerer også en sannsynlighet for sex med barn i denne aldersgruppen. Men dette er en liten gruppe (12). Dette gjorde at vi valgte bare å inkludere de 59 guttene i den videre analysen.

Egenskaper ved noen gutter som indikerer interesse for sex med barn

I det følgende vil vi se på om det er bestemte egenskaper som gjør disse guttene forskjellig fra resten av guttene. Sammenhengen mellom sannsynlighet for sex med barn når barnet var 13 til 14 år ble undersøkt i forhold til flere variabler målt gjennom bivariate logistiske regresjons-analyser. (Oversikt over slike sammenhenger foreligger i vedlegg 1 og vedlegg 2). Vi finner en sammenheng mellom antisosial atferd og å indikere en sannsynlighet for sex barn. Denne sammenhengen er imidlertid ikke veldig klar og gjelder for informanter som oppga å ha atferdsproblemer av et visst omfang, men ikke for individer med alvorlige atferdsproblemer.

21 gutter svarte at de hadde presset andre til å delta i seksuelle handlinger. Det var en sammenheng mellom det å utøve slikt press og å indikere sannsynlighet for sex med barn. Vi vil senere se på om og hvordan disse 21 slutter seg til de holdninger som er blitt målt. 12 gutter rapporterte at de hadde solgt seksuelle tjenester. Det var en sammenheng mellom dette og det å indikere sannsynlighet for sex med barn.

Det var ingen klar sammenheng mellom en interesse for vanlig porno og hypotetisk sannsynlighet for å ha sex med barn. Derimot var det en sammenheng mellom en slik sannsynlighet og det å tilkjennegi en interesse for barnepornografi, og også mellom denne sannsynligheten og det å tilkjennegi at det var vanlig at ens venner brukte pornografi.

I hele utvalget var det 5 gutter som oppgav å ha vært utsatt for noen form for seksuelle overgrep (inkludert voldtekt, bruk av fysisk makt, sterkt press). 3 av disse befant seg blant de 59 guttene som indikerte en sannsynlighet for sex med barn. Tallene indikerer en statistisk sammenheng mellom denne typen av erfaring og det å oppgi en sannsynlighet for selv å ha sex med barn. Men svært få gutter oppgir at de har vært utsatt for noen form for

overgrep. Dette gjør det usikkert å tillegge denne statistiske sammenhengen mellom opplevd overgrep og indikert sannsynlighet for å ha sex med barn, noen betydning.

Holdninger hos gutter med og uten indikasjon av sannsynlighet for sex med barn

Er det noen forskjeller mellom disse 59 guttene og de andre guttene som ikke indikerer noen sannsynlighet for sex med barn (13–14 år) med hensyn til om de er enige i holdningene? Vil denne interessen for sex med barn være knyttet til disse holdningene, og finner vi noen sammenhenger eller mønster mellom holdningene som kan være med å forklare bakgrunnen for at noen kan tenke seg å ha sex med barn? På samme måte som for hele gruppen av jenter og gutter, utarbeidet vi indekser for de samme holdninger som vi finner i tabell 25 for gruppen av de 59 guttene som antyder en sannsynlighet for sex med barn og for gruppen av resten av guttene.

Tabell 26: Forskjeller mellom gutter som antyder sex med barn og gutter som ikke antyder sex i skårer på holdningsskalaer. Gjennomsnitt, standard-avvik og sig.nivå v. T-test N = 279.

Holdningsindekser	Gutter Sex m. barn	SD	Gutter ikke sex m. barn	SD	. Sig.- nivå
Sex med barn er ikke kriminelt (1–5)	2,3	1,05	1,7	,75	p < 0,001
Barn som autonome, seksuelle individer (1–5)	2,7	,75	2,1	,71	p < 0,001
Mistro til barns troverdighet i overgrepssaker (1–5)	2,7	,77	2,6	,78	Ns
Neglisjering av skadevirkninger på offeret i seksuelle barn/voksen-relasjoner (1–5)	2,1	,88	1,6	,70	p < 0,001
«Blaming the victim» (1–7)	3,4	1,17	3,0	1,32	p < 0,001
Aksept av bruk av makt i seksuelle relasjoner (1–7)	3,0	1,51	2,5	1,41	p < 0,03
Romantisk kjærlighetskrav i seksuelle relasjoner (1–5)	2,3	,67	2,4	,64	Ns
Vignett – skyld til overgriper (1–9)	7,6	1,69	8,2	1,03	P < 0,02
Stereotypisk kvinnerolle (1–7)	3,0	1,11	2,9	1,18	Ns

Som tabell 26 viser skilte de 59 guttene som antydte en mulighet for å ha sex med et barn (13–14 år) seg fra de andre guttene særlig i forhold til holdninger

om at sex med barn ikke er kriminelt, holdninger til at barn er autonome seksuelle individer, holdninger som neglisjerer skadevirkninger av seksuelle handlinger fra voksne mot barn, holdninger som klandrer offeret i en voldtektssituasjon, holdninger som aksepterer bruk av makt i seksuelle relasjoner, samt holdninger til i mindre grad å attribuere skyld til en «overgriper». For de andre holdningene er det ingen forskjeller mellom de to gruppene av gutter. Det å indikere en sannsynlighet for sex med barn, er altså forbundet med at disse guttene i mindre grad markerer uenighet med aksepterende holdninger til sex med barn enn gutter som ikke antyder en slik sannsynlighet.

At de 59 guttene står nærmere disse holdningene enn hva de andre guttene gjør kan forstås på flere måter. Ut fra kognitiv dissonansteori (Fiske & Taylor, 1991, s. 471) kan vi tenke oss at gutter som antyder en hypotetisk interesse for sex med barn vil justere andre holdninger, som for eksempel at det ikke er så skadelig med sex for barn, for å bringe disse i konsonans med sin seksuelle interesse. En annen forklaring er at hvis man først har en bestemt holdning så kan det fenomenet som man har denne holdningen til også aktivisere andre holdninger som assosieres til den første. De forskjellige holdningene kan på denne måten betraktes som resultat av en automatisert assosiasjonsprosess og ikke som et resultat av en mer bevist form for overveielse.

Blant dem som indikerte en viss sannsynlighet for sex med barn var det en tendens til å ha mer positive eller aksepterende holdninger til sex med barn, og barn ble av disse i større grad oppfattet som individer med muligheter og forutsetninger for å kunne gi et kvalifisert samtykke til sex med voksne. I dette ligger en tendens til å tillegge barn et visst ansvar for å la seg involvere i voksnes seksuelle handlinger.

I utvalget finner vi 21 gutter som rapporterer at de har presset andre til seksuelle handlinger. Disse er tidligere registrert i tabell 10. Selv om de fleste av disse oppgir at de har brukt milde former for press, ligger det en form av krenkelse i den handlingen de forteller om. Er det noen forskjeller mellom disse og de andre guttene i hvordan de plasserte seg på holdningsskalaene? De 21 guttene skiller seg fra resten av gruppen av gutter ved at de er mer tilbøyelige til ikke å betrakte sex med barn som kriminelt, de betrakter barn som mer autonome seksuelle individer, toner ned skadelige virkninger av seksuelle voksen-barn relasjoner, er mer tilbøyelige til å ansvarliggjøre offeret i en voldtektssituasjon, og legger mindre ansvar på «overgriper» i vignetten.

Tabell 27: Forskjeller mellom gutter som har presset andre og gutter som ikke har presset andre i skårer på holdningsskalaer. Gjennomsnitt, standard-avvik og sig. nivå v. T-test.

Holdningsindekser	Gutter Presser N= 21	SD	Gutter Presser ikke	SD	. Sig.-nivå
Sex med barn er ikke kriminelt (1–5)	2,33	0,90	1,74	0,81	P < 0,008
Barn som autonome, seksuelle individer (1–5)	2,56	0,74	2,14	0,73	P < 0,03
Mistro til barns troverdighet i overgrepssaker (1–5)	2,87	0,56	2,63	0,79	Ns
Neglisjering av skadevirkninger på offeret i seksuelle barn/voksen-relasjoner (1–5)	2,10	1,01	1,60	0,71	P < 0,04
«Blaming the victim» (1–7)	3,92	1,50	2,98	1,28	P < 0,01
Aksept av bruk av makt i seksuelle relasjoner (1–7)	3,29	1,51	2,55	1,41	Ns.
Romantisk kjærlighetskrav i seksuelle relasjoner (1–5)	2,45	0,63	2,39	0,65	Ns
Vignett – skyld til overgriper (1–9)	6,95	1,69	8,20	1,03	P < 0,02
Stereotypisk kvinnerolle (1–7)	3,31	1,18	2,88	1,18	Ns

De 21 guttene er forskjellig fra resten av gruppen av gutter i forhold til de samme holdninger hvor vi fant forskjeller mellom de 59 guttene som indikerte sannsynlighet for sex med barn og de øvrige guttene.

Det er ingen vesentlige forskjeller mellom gruppegjennomsnitt for gruppen med de 21 guttene som presset noen til seksuelle handlinger og for de 59 guttene som indikerte en sannsynlighet for sex med barn. 8 av de 21 guttene tilhører også gruppen av de 59.

Er det sammenheng mellom holdninger?

Så langt har vi vist at gutter som indikerer en sannsynlighet for sex med barn og gutter som rapporterer at de har presset andre til seksuelle handlinger i mindre grad enn resten av guttene og i enda mindre grad enn jentene, distanserer seg fra holdninger som aksepterer voldtekt eller holdninger som aksepterer voksnes sex med barn. I det følgende vil vi se om de holdningene vi har målt har sammenheng med hverandre. Er det slik at hvis en i større eller mindre grad uttrykker enighet til en av disse holdningene så vil en sannsynligvis også uttrykke en tilsvarende grad av enighet i forhold til de andre holdningene?

Redegjørelse for analyse av faktorstruktur

For å kunne besvare dette spørsmålet undersøkte vi faktorstruktur og reliabilitet i de ulike holdningsskalaene. Faktorstruktur er testet med principal components, oblique rotasjon (SPSS 10.0) der annet ikke er bemerket. Indre reliabilitet er testet med Chronbachs Alpha (SPSS 10.0). Vi vil kort beskrive resultatene av denne gjennomgangen for hver av holdningsskalaene.

Kjønnsrollestereotyper

Faktoranalysen viser at en hovedfaktor forklarer det meste av variansen i svarene. Den indre reliabiliteten på denne skalaen er 0.79 (se tabell i vedlegg 3). Det vil bli brukt en sumskåre for denne skalaen som vi kaller kjønnsrollestereotypi. En høy skåre indikerer sterkere grad av kjønnsrollestereotypi.

Aksepterende holdninger til sex med barn

Vi fant en faktorstruktur i materialet som bekreftet at skalaen inneholdt fire hovedtema. Disse fire faktorene forklarer 49 prosent av variansen i utvalget. Det er relativt lav reliabilitet på disse enkeltfaktorene. Derfor brukte vi en sumskåre av svarene på alle 15 påstandene i de videre utregningene (se tabell i vedlegg 3). Høy skåre indikerer en aksepterende holdning til sex med barn.

Personlige egenskaper

Gjennom en faktoranalyse (principal component) identifiserte vi to komponenter som forklarte ca. 37 prosent av variansen. Vi valgte å kalle de to komponentene for «maskulin» og «feminin» på grunnlag av en vurdering av hvilke av disse egenskapene som tradisjonelt blir oppfattet som maskuline og feminine. Tre ledd viste seg imidlertid å ikke passe inn i faktorstrukturen, og ble derfor utelukket fra utregning av sumskårene. Sumskårer og reliabilitet (Cronbachs Alpha) for de to faktorene ble regnet ut (se tabell i vedlegg 3).

Holdninger til voldtekt

Faktoranalyse av de seks påstandene viste ingen klar faktorstruktur i materialet. Påstandene ble derfor slått sammen til en sumskåre, og reliabilitet ble undersøkt (se tabell i vedlegg 3). Høy sumskåre indikerer holdninger som legitimerer voldtekt, altså en positiv holdning til voldtekt.

Attribuering av skyld i vignett

En faktoranalyse viste at 56,2 prosent av variansen kunne forklares av en faktor ($\alpha = ,7126$). Denne faktoren var et uttrykk for en tendens til å attribuere skyld til gutten.

Det ble laget en sumskåre av svarene på de fire spørsmålene som ble stilt. Høy skåre innebærer attribuering av skyld til overgriper. Gjennomsnitt, SD og reliabilitet er oppgitt i tabell i vedlegg 3.

Sammenhenger mellom tilslutning til holdninger i hele utvalget

Tabell 28 viser sammenhengen mellom de holdninger vi har målt i hele utvalget. Det var en positiv sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og aksepterende holdninger til voldtekt, og mellom aksepterende holdninger til sex med barn og til kjønnsrollestereotyper. Vi fant videre en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og tilslutning til feminine egenskaper. Det å tillegge seg selv egenskaper som har med omsorg, ømhet og innlevelse i andres situasjon å gjøre, er forbundet med holdninger som ikke aksepterer voksnes sex med barn. Det var også en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til voksnes sex med barn og en tilbøyelighet til å frita offeret for ansvar i vignetten.

Den statistisk sterkeste sammenhengen fant vi mellom holdninger til voldtekt og holdninger til stereotype kjønnsroller. De som ga uttrykk for aksepterende holdninger til voldtekt syntes også å gi sin tilslutning til stereotype kjønnsroller. Aksepterende holdninger til voldtekt var også ganske klart knyttet til hvordan man attribuerte skyld i en tenkt overgrepssituasjon, slik dette kom til uttrykk i informantenes vurderinger av hendelsesforløpet i vignetten. De som viste aksepterende holdninger til *voldtekt* var med andre ord tilbøyelige til å klandre offeret i en overgrepssituasjon. Videre var det en negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til voldtekt og det å tillegge seg selv det som her er karakterisert som feminine egenskaper. Vi fant også en negativ sammenheng mellom oppslutning om stereotype kjønnsroller og å frita offeret fra ansvar i vignetten.

I forsøk på å forklare hvorfor det først og fremst er gutter og menn som er ansvarlig for å begå seksuelle overgrep, er det som tidligere nevnt blitt foreslått at dette skulle ha tilknytning til noen sider ved maskulinitet, mens feminine egenskaper ut fra samme tankegang skulle forhindre en seksuell interesse for barn. Dette innebærer at personer som slutter seg til egenskaper som dreier seg om omsorg og ivaretagelse av andre, ikke vil involvere barn i seksuelle handlinger i samme grad som de som ikke slutter seg til disse egenskapene. Våre funn er i overensstemmelse med denne siste sammenhengen.

Derimot ser det ikke ut for at tilstedeværelsen av egenskaper definert som maskuline, er av betydning. Maskulinitet er ikke signifikant korrelert

med noen av de andre holdningsmålene, bortsett fra til feminitet. De egenskaper som vi har valgt å kalle for maskuline, er som tidligere nevnt også like mye utbredt blant jenter som blant gutter.

Tabell 28. Sammenhenger mellom tilslutning til ulike holdninger i hele utvalget.

		Aksep- terende hold- ninger til voldtekt	Stereo- type kjønns- roller	Tilslut- ning til maskuline egen- skaper	Tilslut- ning til feminine egen- skaper	Ikke attri- buering av skyld til tenkt offer	Aksep- terende hold- ninger til sex med barn
Aksep- terende hold- ninger til voldtekt	Pearson						
	Correlation	1	,452**	,049	-,200**	-,416**	,374**
	Sig.(2-tailed)		,000	,197	,000	,000	,000
	N	702	702	700	699	673	701
Stereo- type kjønns- roller	Pearson						
	Correlation	,452**	1	-,010	-,196**	-,290**	,201**
	Sig.(2-tailed)	,000		,792	,000	,000	,000
	N	702	703	701	700	678	702
Tilslut- ning til masku- line egen- skaper	Pearson						
	Correlation	,049	-,010	1	,209**	,039	-,015
	Sig.(2-tailed)	,197	,792		,000	,306	,699
	N	700	701	707	706	677	707
Tilslut- ning til feminine egen- skaper	Pearson						
	Correlation	-,200**	-,196**	,209**	1	,186**	-,210**
	Sig.(2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000
	N	699	700	706	706	676	706
Ikke attri- buering av skyld til tenkt offer	Pearson						
	Correlation	-,416**	-,290**	,039	,186**	1	-,311**
	Sig.(2-tailed)	,000	,000	,306	,000		,000
	N	678	678	677	676	679	677
Aksep- terende hold- ninger til sex med barn	Pearson						
	Correlation	,374**	,201**	-,015	-,210**	-,311**	1
	Sig.(2-tailed)	,000	,000	,699	,000	,000	
	N	701	702	707	706	677	708

** Korrelasjonen er signifikant for $p < 0.01$ (2-halet)

Sammenheng mellom holdninger hos gutter som antydnet en hypotetisk sannsynlighet for sex med barn

Vi har tidligere sammenlignet holdninger hos de guttene som antydnet en hypotetisk sannsynlighet for sex med barn (N = 59) med de øvrige guttene (N = 248). De vesentligste forskjellene mellom gutter som antyder og gutter

som ikke antyder en sannsynlighet for sex med barn i forhold til hvor enige de er i de ulike holdninger, er fremstilt i tabell 26.

Tabell 29. Sammenhenger mellom tilslutning til ulike holdninger blant gutter i utvalget som antyder en hypotetisk sannsynlighet for sex med barn.

		Aksep- terende hold- ninger til voldtekt	Stereo- type kjønns- roller	Tilslut- ning til masku- line egen- skaper	Tilslut- ning til feminine egen- skaper	Ikke attri- buering av skyld til tenkt offer	Aksep- terende hold- ninger til sex med barn
Aksep- terende hold- ninger til voldtekt	Pearson	1	,297*	,180	-,112	-,653**	,490**
	Correlation						
	Sig.(2-tailed)		,022	,180	,405	,000	,000
	N	59	59	57	57	55	58
Stereo- type kjønns- roller	Pearson		1	-,012	,012	-,233	,224
	Correlation	,297*					
	Sig.(2-tailed)	,022	59	,930	,930	,086	,091
	N	59	59	57	57	55	58
Tilslut- ning til masku- line egen- skaper	Pearson		-,012	1	,113	,104	,092
	Correlation	,180					
	Sig.(2-tailed)	,180	,930		,404	,453	,496
	N	57	57	57	57	54	57
Tilslut- ning til feminine egen- skaper	Pearson	-,112	-,012	,113	1	,200	-,411**
	Correlation						
	Sig.(2-tailed)	,405	,930	,404		,146	,000
	N	57	57	57	57	54	57
Ikke attri- buering av skyld til tenkt offer	Pearson	-,653**	-,233	,104	,200	1	-,284*
	Correlation						
	Sig.(2-tailed)	,000	,086	,453	,146		,000
	N	55	55	54	54	55	54
Aksep- terende hold- ninger til sex med barn	Pearson	,490**	,224	,092	-,411**	-,284*	1
	Correlation						
	Sig.(2-tailed)	,000	,091	,496	,002	,038	
	N	58	58	57	57	54	58

** Korrelasjonen er signifikant for $p < 0.01$ (2-halet)

* Korrelasjon er signifikant for $p < 0,05$ (2-halet)

I tabell 29 ser vi noen forholdsvis klare sammenhenger mellom noen av de holdningene disse 59 guttene sluttet seg til. Det var en klar og positiv sammenheng mellom det å ha aksepterende holdninger til sex med barn og å ha aksepterende holdninger til voldtekt. Det var videre en nesten like klar negativ sammenheng mellom aksepterende holdninger til sex med barn og tilslutning til det vi har kalt feminine egenskaper. Denne sammenhengen var

enda tydeligere enn for utvalget som helhet. Dette innebærer at de guttene som indikerte en sannsynlighet for sex med barn, både uttrykte holdninger i retning av aksept av voldtekt og i retning av å ikke tillegge seg feminine egenskaper.

Videre fant vi en klar positiv sammenheng hos disse 59 guttene mellom aksepterende holdninger til voldtekt og det å legge skyld på offeret i en overgrepssituasjon. Attribuering av skyld til offeret i et beskrevet overgrepssforløp, aksepterende holdninger til voldtekt, aksepterende holdninger til sex med barn, fravær av feminine holdninger eller egenskaper, er de mest sentrale holdninger blant de 59 guttene som antyder en sannsynlighet for sex med barn.

5 Diskusjon

Et utgangspunkt for undersøkelsen var spørsmålet om det er mulig å drive noen form for forebyggende virksomhet mot at ungdommer begår seksuelt krenkende handlinger mot barn eller mot andre ungdommer. De sammenhenger som er beskrevet foran indikerer noen holdninger som vil være sentrale å påvirke. Dette vil det dreie seg om å utvikle holdninger til seksualitet preget av at ungdommen ser på seg selv som ansvarlig for sine handlinger i forhold til den andre, og at seksualitet er noe som utformes og utvikles i en gjensidig relasjon med den andre.

En stor andel av guttene i denne undersøkelsen (om lag 19 prosent) oppga at det var en viss sannsynlighet for at de kunne ha sex med et barn som var 13 til 14 år. Dette resultatet må tolkes med forsiktighet, og kan ikke leses slik at det betyr at disse faktisk kunne tenke seg å ha sex med et barn i denne aldersgruppen. I spørreskjemaet ble det ikke opplyst noe om hva slags fysisk eller mental modenhet barnet hadde. Det ble heller ikke spesifisert noe om hva den seksuelle handlingen overfor barnet gikk ut på. På den annen side ble det vist til eller hentydet til hva som er seksuell lavalder (16 år). Informantene skulle ut fra dette ikke være i tvil om at de brøt med hva som er definert som lovlig når de svarte at det var en viss sannsynlighet for at de kunne ha sex med barn. 13–14-åringene er i en utviklingsfase hvor noen av dem kan vurderes som modne nok til å gi et kvalifisert samtykke til sex med en 18-åring. Samtidig vil mange av dem, sannsynligvis de aller fleste, ikke være det. I forhold til en gutt på 18 til 20 år vil det være store muligheter for at forskjellen i alder og utviklingsnivå innebærer en åpenbar skjevhet i hvem som har makt til å definere det som skjer på sine premisser og til å bestemme hva som skal skje. Mulighetene for overgrep ved at 13–14-åringene trekkes inn i seksuelle handlinger som vedkommende ikke har forutsetninger for å gi et kvalifisert samtykke til, av en 18 til 20 år gammel gutt, er absolutt til stede.

I gruppen av 59 gutter som indikerer en slik sannsynlighet, finner vi også mer aksepterende holdninger til å involvere et barn i seksuelle handlinger. I det som utgjør et slags grenseland mellom sex man har gitt sitt samtykke til og overgrep, kan disse aksepterende holdningene fungere som noe som utvikler, opprettholder og gir legitimitet til seksuelle overgrepshandlinger begått av unge personer.

Dataene kan tolkes i retning av at vi har å gjøre med tre grupper av ungdommer: En liten gruppe som først og fremst består av gutter som innrømmer å handlet på seksuelt krenkende måter overfor andre ungdommer og overfor barn. Disse vil i tillegg til hvordan de har handlet også være

karakterisert av at de ikke distanserer seg fra holdninger som på ulike måter aksepterer seksuelt krenkende handlinger. En klart større gruppe består av gutter som uttrykker en viss sannsynlighet for at de kan ha sex med barn og kan også karakteriseres av de samme holdningene som den første gruppen. Og endelig en stor gruppe av ungdom som utelukker muligheten for å ha sex med barn og hvor de distanserer seg mer fra de samme holdningene. Hvis det er grunnlag for en slik gruppering av ungdom i forhold til seksuelle krenkende handlinger overfor barn og andre ungdommer, har den interessante implikasjoner for forebygging. Gruppen som indikerer aksepterende holdninger overfor sex med barn og som indikerer en viss sannsynlighet for å ha sex med barn, men som ikke har begått slike handlinger, vil være særlig viktig å nå med forebyggende tiltak. Dette både for å hindre ny rekruttering til gruppen av dem som begår seksuelt krenkende og overgrepshandlinger, og for å ikke gi legitimitet til seksuelle overgrepshandlinger.

Forskning om unges seksualatferd gir grunnlag for å trekke den konklusjonen at unges oppfatning av andre jevnaldrendes seksualatferd, har stor betydning for hvordan de utformer sin egen atferd på dette området. Unge mennesker som for eksempel tror at deres jevnaldrende er svært seksuelt aktive, vil være tilbøyelige til å vise den samme atferden (Rosenthal og Smith, 1997, s. 622). På denne bakgrunn er det ikke usannsynlig at forestillinger hos ungdommer om at noen av deres jevnaldrende mener det er greit å ha sex med forholdsvis unge individer langt under seksuell lavalder, kan influere på deres egen atferd i en slik retning, eller bidra til å befeste en atferd som de allerede viser.

Gjennom sine handlinger skaper ungdom selv noe av den konteksten som har betydning for deres egen utvikling: «This relational influence of adolescents on their development constitutes the basic process of development in this period of life, and indeed, across life» (Lerner & Barton, 2000). På den måten kan man også si at ungdom til en viss grad skaper betingelser for sin egen videre utvikling. En slik forståelse av forholdet mellom utvikling hos ungdom og kontekstuelle forutsetninger for en slik utvikling, kalles for utviklingsmessig kontekstualisme (developmental contextualism) (Lerner, 1991). I den grad disse betingelsene handler om forestillinger om at seksuelle grenseoverskridelser overfor barn eller overfor jevnaldrende jenter er akseptable for mange ungdommer, kan dette bli en slags selvoppfyllende profeti. Hvis ungdommer tror at dette er greit for mange ungdommer blir veien kortere mot å handle i overensstemmelse med disse forestillingene.

En undersøkelse som denne, hvor vi har forsøkt å identifisere noen forhold med mulig betydning for at ungdom handler seksuelt krenkende eller

overgripende overfor barn eller andre ungdommer, kan lett tolkes dithen at slike forhold eller betingelser bestemmer den unges seksuelle atferd. Dette er absolutt ikke i tråd med hvordan vi her forstår seksualitet. Forklaringer av vår seksuelle atferd ut fra noen få og isolerte variabler knyttet til det enkelte individs psykologiske eller fysiologiske karakteristika, ivaretar ikke hvordan seksualitet utvikles eller hvordan den kommer til uttrykk (Stein, 1992; Tiefer, 1995). Forklaringene kan bli for enkle og overser at utviklingen av egen seksualitet er noe ungdommene selv tar del i utformingen av. Det er ikke slik at en ungdom som for eksempel har opplevd omfattende seksuelle overgrep i sin egen oppvekst, selv må begå seksuelle overgrep. Selv om vi rent statistisk, i form av en korrelasjon, kunne vise at uforholdsmessig mange ungdommer som selv hadde vært utsatt for seksuelle overgrep i sin egen oppvekst, gjorde seksuelle overgrep mot barn, kan vi ikke uten videre påstå at denne erfaringen er *årsak* til at de begår slike overgrep i dag.

Dersom vi identifiserer og måler fenomener som holdninger eller erfaringer som korrelerer med en bestemt form for seksualitet må vi altså være varsomme med å trekke slutninger om at disse fenomenene er de som forklarer denne formen for seksualitet. Dette dreier seg ikke om en form for nødvendig sammenheng. Et individ har muligheter i seg til å bevege seg i andre retninger. Ungdommer som begår seksuelle overgrep *må* ikke gjøre slike handlinger – selv om enkelte av dem nok kan oppleve at de er fanget i et mønster som de ikke kommer ut av uten videre. Og ungdommer som slutter seg til holdninger som aksepterer seksuelt krenkende handlinger, må ikke begå slike handlinger.

En forståelse av den unge som aktivt handlende, hvor man er opptatt av om og hvordan den unge delvis utvikler og skaper sin egen seksualitet og sine overgrepshandlinger, trekker særlig veksler på to forhold: Den unge som en aktør som deltar i konstrueringen av egen seksualitet, og den kulturelle konteksten som gir mening til og setter rammer for den enkeltes utforming av sin seksualitet. En slik forståelse av seksualitet finner vi for eksempel hos Foucault (1980). Foucault betraktet seksuelle handlinger som en form for sosial praksis som er informert av hvordan man i en kultur snakker om og forstår seksualitet. I det at den er informert ligger blant annet at vi gjennom våre handlinger, både språklige og andre, er med på å utforme seksualiteten. De tilgjengelige forestillinger i kulturen gir muligheter for utforming av og setter samtidig rammer for hvordan seksualiteten kan utformes. Den kulturelle konteksten kan dreie seg om praksisformer og forestillinger som gir legitimitet til de seksuelle handlingene.

Det er viktig å understreke at vesentlige funn i undersøkelsen dreier seg om holdninger som ungdommen i større eller mindre grad slutter seg til, ikke

egenskaper som de har. Selv om holdninger også oppfattes som noe relativt vedvarende ved et individ, er de også noe individer kan ta beslutninger om. Holdninger er noe individer kan velge å gi avkall på eller slutte seg til, men uten at dette umiddelbart behøver å gi seg utslag i endrede holdninger. I forhold til mange slags holdninger er det en form for treghet som gjør seg gjeldende. Gutter, særlig de som indikerer en sannsynlighet for sex med barn, er i større grad enn andre gutter mer enige i holdninger som innebærer en aksept av seksuelle handlinger som er krenkende. De uttrykker blant annet at det vi har kalt feminine egenskaper ikke passer for dem. Disse funnene passer sammen med påstander om at dersom gutter og menn tar på seg funksjoner i kulturen som dreier seg om å gi omsorg og ta vare på andre, så vil dette på lang sikt være et bidrag for å forhindre noen menn i å begå seksuelle overgrep og krenkelser. Å ta hensyn til andre, og trøste andre, være vennlig eller varm, er egenskaper som ikke passer. Gutter som uttrykker dette kan ikke uten videre slutte seg til disse egenskapene. Derimot er det ikke grunn til å utelukke at flere gutter kan komme til å gjøre det. Og at det kan komme til å inngå i gutters og menns forestillinger om hva det vil si å være gutt/mann.

Holdninger og væremåter hos unge gutter kan utvikles og konstrueres. Også på det seksuelle området. Det finnes noen generelle studier av seksualitet hos ungdom som er influert av et slikt perspektiv. Man fokuserer på hvordan ungdommene selv forstår og utformer sin seksuelle praksis i den kulturelle og sosiale konteksten som de befinner seg i (Holland m. fl., 1998; Stein, 1992).

Seksuelle krenkelser og overgrepshandlinger kan sees på som en forlengelse og overdrivelse av tradisjonelle mønstre og rammer, både for menns seksuelle handlemåter og for forholdet mellom menn og kvinner på dette området. Gutter og menn tar seg til rette; sex er noe som de må ha, noe som presser seg på. En vanlig hendelse: En ung gutt utnytter en situasjon med fest og alkohol til å ha sex med en jente som er usikker på om hun vil dette. På et bestemt tidspunkt i handlingsforløpet opplever han seg som styrt av sitt begjær og av det at han ser ut til å være på vei med å «lykkes» med sitt forehavende. I ettertid kan han forstå situasjonen som et overgrep, at han unnlot å ta ansvar og kontroll over sine handlinger, og angre på sine handlinger. Men handlingsforløpet informeres av og bekrefter på en og samme tid diskursen om gutters og menns seksualitet som noe som presser seg på, som noe ukontrollert (Herman, 1988) som ofte gis biologiske forklaringer, betinget av hormonelle forhold som den enkelte ikke har kontroll over (Bradford, Boulet & Pawlak, 1992).

Denne diskursen eller måten å forholde seg til og snakke om seksualitet på, er den vanligste i vår vestlige kultur. Den skaper og vedlikeholder seg selv gjennom hvordan den utøves gjennom unge gutters seksuelle handlinger, og gjennom hvordan de selv og andre snakker om disse handlingene. Det er denne diskursen som det i stor grad trekkes veksler på når rettsvesenet tar stilling i voldtektssaker (Jamieson, 1996). Denne diskursen kommer til uttrykk i mange av de påstandene som er anvendt i våre holdningsskalaer. Her er det gutter eller menn som er de aktive. Når gutten handler og det ikke er umiddelbart klart for gutten at jenta ikke er med på det, er dette en omstendighet som brukes for å legitimere guttens handlinger. Holdninger som uttrykker dette er ikke i overensstemmelse med at seksualitet er noe som konstrueres og utvikles i en relasjon preget av gjensidighet. Et annet aspekt ved noen av de holdningene vi har målt, er at guttens seksuelle handlinger behøver å kontrolleres og at det ikke er gutten selv, men jenta som får ansvaret for utøvelsen av kontrollen. Dette kommer frem i påstanden «Hvis en jente er med på kyssing og kjæling er det hennes feil hvis partneren tvinger henne til sex». At seksualiteten er noe som behøver å kontrolleres står også i motsetning til at seksualitet er noe som konstrueres i relasjonen mellom to partnere.

En sannsynlighet for sex mellom unge voksne og barn under 14 år blir i vår undersøkelse knyttet til holdninger som kan innebære at gutters seksualitet er noe som må kontrolleres, holdninger om at det kan være legitimt å bruke makt og således til et fravær av gjensidighet i seksuelle relasjoner. Implikasjoner av resultatene i denne undersøkelsen for forebygging av overgrep utført av ungdom, må på et overordnet plan være at det snakkes om hva som er ønskelige former for gjensidige seksuelle handlinger mellom ungdom. Dette kan ikke skje uten at samtalen preges av noen normative føringer, noe for øvrig enhver samtale om seksualitet ikke kan unngå å berøre. Slike samtaler kunne for eksempel informeres av noen av de prinsipper som Tiefer (1995) foreslår for hvordan seksualitet kan bli forstått og utformet: Seksualitet er noe som utvikles i relasjoner og situasjoner ut fra deltakernes forventninger. Seksualitet er videre noe som behøver å konstrueres fremfor å kontrolleres. For det tredje er seksualitet noe som er tilgjengelig for å tilfredsstille behov som ømhet, beskyttelse og bekreftelse av kjønn. Og endelig er seksualitet kvalitativt forskjellig for barn og for voksne. Hvordan dette eventuelt skal gjøres, er et vanskelig spørsmål som det gjenstår å finne svar på. En del hindere må ryddes av veien. Det finnes mange slags reaksjoner mot å snakke om seksualitet på en slik måte. Tradisjonelle moralister unngår gjerne snakk om seksualitet med mindre det kan reduseres

til et forplantningsspørsmål. Det finnes også andre som reagerer mot å trekke verdimeslige betraktninger inn i snakk om seksualitet og ungdom, og som lett henfaller til å betrakte seksualitet som et stykke natur som må få lov til å komme til uttrykk slik denne finner sine «naturlige» uttrykksformer. Hvis vi tar på alvor at seksualitet også er noe som må konstrueres kan det være viktig, ikke minst for gutter, å delta i samtaler om hva slags seksualitet de ønsker å delta i konstruksjonen av. Kan hende vil det å involvere gutter – og menn – i den type samtale være det mest forebyggende man kan finne på.

Summary

The report focuses on attitudes and experiences related to youth sexuality. The study poses the following questions: What are the attitudes among youth towards sexual activities, towards borderline sexual behaviour and acts of sexual offence? How should we perceive the attitudes? Do ordinary youth report on own sexual activities that correlate with their attitudes towards sexual behaviour?

By posing these questions, we face several complicated issues. The borderline between socially accepted sexual activities and sexual abuse can be difficult to draw as well as the classification of children and young adults. What constitutes a child compared to a young adult in this particular context? When do we define sexual activities between individuals being on the borderline of childhood and youth as sexual abuse? What are the connections between attitudes and behaviour in cases of sexual misconduct? Do youths' attitudes have an impact on their sexual behaviour?

With these issues in mind, we developed a survey that should measure attitudes, behaviour, experiences and personal characteristics in a sample of 710 young adults in the age group 18 through 20. The sample is composed of 68 percent of 18 year olds, 29 percent of 19 year olds and 3 percent 20 years of age. The young adults were recruited by the Municipal School Director in Oslo. All students in the sample were in final classes in secondary school, the area of humanities.

The point of departure for the survey was empirical research from the US and Norway showing that young adults are responsible for a relatively large number of incidences of sexual misconduct involving both children and other youth. This behaviour has often been understood through personal traits and individual dispositions on the part of the offender. In this project we wanted to analyse whether the likelihood of accepting sexual abuse of children could be related to attitudes and perceptions of sexual behaviour and about the relationship between boys and girls. Individuals associate themselves with certain opinions and attitudes, and attitudes expressed by an individual will again be connected to him or her. But attitudes do also reveal the individuals' perception of- and the individuals' way of understanding a set of phenomena that at any time constitutes the culture. The different attitudes represent sets of phenomena that are part of the current culture. It is about individuals' relatively persistent ways of thinking, feeling and acting in response to a phenomenon. At the same time there are notions of a culture

comprising a large set of existing phenomena, beyond the apprehensions of the individual.

Over time an awareness has developed that both persons to become sexual offenders and persons never to become one can have common traits when various dimensions are measured. There are American studies showing that among boys and young adult men there are some that are sexually attracted by children, and given certain preconditions, they are inclined to have sex with children. Other studies show that attitudes towards accepting pressure and force in sexual relations are quite widespread among young men. American studies have pointed out that there is a correlation between such attitudes among men and the likelihood of committing rape. Empirical research and theory in the field support the hypothesis that certain attitudes among youth can be related to insulting sexual behaviour and sexual abuse towards children or other youth. The purpose of this study was to see whether these particular attitudes can be found among ordinary youth, and whether the appearance of such attitudes can be related to acts of sexual offence and an expressed interest for sexual activities with children.

The young adults in our sample were asked about their sexual experiences. Many girls in the sample had been forced to do unwanted sexual activities. Several explained that the incident had been forced through with threats, physical abuse or rape. Very few of the boys report similar stories. Those reporting incidences of unwanted sex claimed it usually happened with mild forms of pressure. Some of the boys in the sample confessed having forced somebody to do sexual acts they believe would not have happened otherwise. The survey confirms one of our hypotheses, that the majority of the incidences of unwanted sex happen to girls in the age group 15–19, while the sexual offender is a young adult man in the age groups 15–19 or 20–24.

We used attitude scales comprising attitudes towards sexual abuse of children (ATSA), attitudes towards stereotypical sex roles, attitudes towards rape and attitudes towards romantic love. The survey included a vignette presenting a story where a young man, 19 years old, does sexual advances towards a girl aged 14. The question from the vignette is whether the young man's intentions should be considered an act of sexual offence or not. The survey should also trace some of the youths' characteristics. The young men and women were asked to rate the degree to which they identified with some masculine and feminine characteristics by reporting a score from 1 through 7. Finally, the youth were asked an essential question for the study, the hypothetical probability of having sex with children.

The main pattern revealed by the survey reflects a large degree of «normality» or socially accepted behaviour. Most boys and girls are in disfavour of stereotypical sex roles, the majority find it unacceptable to have sex with a child, and most find it unacceptable with rape or any kind of pressure or physical force in sexual relationships. The majority does also relate sex life to romantic stable relationships. With respect to the vignette, the majority of the boys and girls in the sample attribute the responsibility for the incidence to the boy being the oldest and being the one doing the sexual advances.

But despite a picture of quite reassuring averages for the whole sample, we find clear differences in the average scores between boys and girls. The scale measuring the attitudes towards adults having sex with children emphasised four different dimensions: Having sex with a child is not a criminal act. Children are autonomous sexual individuals. Children can not be trusted in cases of sexual assault. A tendency to neglect the injuries caused due to sexual abuse of children by adults. The responses to these four dimensions of attitudes towards sex with children revealed clear differences in average measures for boys and girls. The boys are significantly less disagreeing to these statements than the girls are. By moving to the vignette, the boys attribute considerably less responsibility to the boy for his sexual advances than what the girls do.

The questions identifying the youths' feminine and masculine characteristics show somewhat surprising results. While there are no differences between the young adult men and women in identifying with masculine characteristics, the girls willingly identify with feminine characteristics while, for the most part, the boys do not ascribe to such traits.

Some boys and a smaller group of girls could hypothetically imagine themselves having sex with a child. A somewhat larger group of boys (59) than girls accepted the idea of having sex with a child 14 years old or younger. One aim of the study was to see how this group of boys answered the set of questions on attitudes compared to the group of boys rejecting the idea of having sex with a child. We find clear differences between the two groups of boys on several attitude questions. The boys that accepted the hypothetical idea of having sex with a child were less disagreeing on some of the attitudes that theoretically could be related to a higher probability of committing acts of sexual offence. They were less likely to consider sexual activities with a child as a criminal act. They were less inclined to think that sexual activities with a child is damaging for the child, and they were more likely to consider children as autonomous individuals fully understanding the

implications of taking part in sexual relationships with adults. Besides, this group of boys would more easily put the responsibility for an incident of rape on the victim itself.

Was there any connection between associating with various attitudes? We did a correlation analysis based on the whole sample, to find relations between how our informants associated with some attitudes and with the categories of femininity and masculinity. We found a positive correlation between accepting attitudes towards sexual abuse of children and attitudes accepting rape and stereotypical gender roles. On the other hand we found a negative correlation between attitudes accepting sexual abuse of children and identifying with feminine characteristics, between attitudes accepting sexual abuse and not to attribute responsibility to the victim in an abusive situation (the vignette). We also found a positive correlation between attitudes accepting rape and attitudes accepting sex-role stereotypes, a negative correlation between attitudes accepting rape and identifying with feminine characteristic, and a negative correlation between attitudes accepting rape and not to attribute responsibility to the victim in an abusive situation (the vignette).

We explored the same set of correlations for the group of boys (59) indicating a hypothetical probability of having sex with a child. We found the same positive correlation between attitudes accepting sexual abuse of children and attitudes accepting rape. We did also find a negative correlation between accepting attitudes towards sexual abuse of children and an association with feminine characteristics, and a negative correlation between accepting attitudes towards sexual abuse of children and not to attribute responsibility to the victim in an abusive situation (the vignette). We found a positive correlation between accepting attitudes towards rape and stereotypical gender roles and a negative correlation between accepting attitudes towards rape and not to attribute responsibility to the victim in an abusive situation (the vignette).

The result that some young persons indicate a hypothetical likelihood of having sex with children while some do not, reveals differences in attitudes towards accepting acts of sexual offence. The first group express attitudes that are less disagreeing towards sexual abuse. Further, we can see some connections between these attitudes. To generate/have an accepting attitude in one area seems to involve accepting attitudes in other areas and the combination can have importance for abusive behaviour. The results can indicate that among some adult men there are attitudes that have importance for the risk of committing acts of sexual violations towards children or other youth.

The survey is a tool for the goal to prevent offending sexual behaviour by youth. The results reveal two important implications: 1. Accepting attitudes towards sexual abuse of children and accepting attitudes towards abuse were combined with little support of behaviour like caring, being friendly, tenderness and consideration of other peoples' opinions. To bring boys and young adult men into arenas of the society where such behavioural factors are important tools for social interaction, could in the long run lead them to associate with such behavioural characteristics. A desirable result could be fewer young adult men to commit offending sexual activities. 2. Some boys express less disagreement with attitudes emphasising the girls' or woman's responsibility to control men's sexual advances, and where sexual advances only to a low degree are based on mutual consensus. This realisation is instrumental for a need to involve young adult men in discourses of societal desirable forms of sexual interactions, based on reciprocity and mutual decisions. The discourses must to a certain degree be influenced by normative guidelines. It is suggested that sexual relations are something that evolves based on expectations formed by the participants, that a sexual relationship is something that has to be constructed within a relationship characterised by reciprocity, mutual respect and equality between the partners. Finally, and not the least, that child sexuality and adult sexuality must be considered two separate phenomena.

Litteratur

- Abel, G. G. & Rouleau, J-L. (1990). The nature and extent of sexual assault. I : W. L. Marshall, D. R. Laws & H. E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault*. New York: Plenum Press.
- Abel, G. G. & Blanchard, E. B. (1974). The role of fantasy in the treatment of sexual deviation. *Archives of Generale Psychiatry*, 30, 467-475.
- Ajzen, I. (1988). Attitudes, personality and behavior. Chicago: Dorsey.
- Ajzen, I. (1996). The directive influence of attitudes on behavior. I P. M. Gollwitzer & J. A. Bargh. (Eds.), *The psychology of action*. New York: The Guilford Press.
- Bakken, A. (1998). *Ungdomstid i storbyen*. NOVA-rapport 7/98. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst velferd og aldring.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. I W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, s. 45–103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Barbaree, H. E., Marshall, W. L. & McCormick, J. (1998). The development of deviant sexual behaviour among adolescents and its implications for prevention and treatment. *The Irish Journal of Psychology*, 19, 1–31.
- Baxter, D. J., Marshall, W.L., Barbaree, H.E., Davidson, P.R., & Malcolm, P. B. (1984). Deviant sexual behavior: Differentiating sex offenders by criminal and personal history, psychometric measures, and sexual response. *Criminal Justice and Behavior*, 11, 477–501.
- Becker, J. V., Kaplan, M. S., Cunningham-Rathner, J. & Kavoussi, R. (1986). Characteristics of adolescent incest sexual perpetrators: Preliminary findings. *Journal of Family Violence*, 1, 85–97.
- Becker, J. & Stein, R. M. (1991). Is Sexually Erotica Associated with sexual deviance in adolescent males? *International Journal of Law and Psychiatry*, 14, 85–95.
- Blumberg, M. L. & Lester, D. (1991). High school and college students' attitudes toward rape. *Adolescence*, 26, 727–729.
- Bradford, J. M. W. (1990). The antiandrogen and hormonal treatment of sex offenders. I W. L. Marshall, D. R. Laws & H. E. Barbaree (Eds.), *The handbook of sexual assault*. New York: Pergamon Press.
- Breakwell, G. M., Hammond, S. & Fife-Schaw, Ch. (1995). Research methods in psychology. London: Sage Publications.
- Briere, J., Henschel, D. & Smiljanich, K. (1992). Attitudes towards sexual abuse: Sex differences and construct validity. *Journal of research in personality*, 26, 398–406.

- Briere, J. & Runtz, M. (1989). University males' sexual interest in children: Predicting potential indices of "pedophilia" in a nonforensic sample. *Child Abuse & Neglect*, 13, 65–75.
- Burt, M.R. (1980). Cultural myths and support for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 217–230.
- Costa, F. M., Jessor, R., Donovan, J. E., og Fortenberry, J. D. (1995). Early initiation of sexual intercourse: the influence of psychosocial unconventionality. *Journal of Research on Adolescence*, 5, 93–122.
- Davis, G. E. & Leitenberg, H. (1987). Adolescent sex offenders. *Psychological Bulletin*, 101, 417–427.
- Daleiden, E. L., Kaufman, K. L., Hilliker, D. R. & O'Neil, J. N. (1998). The sexual histories and fantasies of youthful males: A comparison of sexual offending, and nonoffending groups. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10, 195–209.
- Darke, J. L. (1990). Sexual aggression. Achieving Power through Humiliation. I W. L. Marshall, D. R. Laws og H. E. Barbaree (Red.), *Handbook of sexual assault. Issues, theories, and treatment of the offender*. Plenum Press. New York.
- Fehrenbach, P. A., Smith, W., Monastersky, C., & Deisher, R. W. (1986). Adolescent sexual offenders: Offender and offense characteristics. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56, 225–233.
- Fiske, S. T. & Taylor, S. E. (1991). Social cognition. New York: McGraw-Hill Inc.
- Foucault, M. (1980). The history of sexuality – Volume 1: An introduction. New York: Vintage.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy: Sexuality, Love and Eroticism*. Oxford: Polity Press.
- Hall, G. C. N. & Hirschmann, R. (1991). Toward a theory of sexual aggression: A quadripartite model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 662–669.
- Hall, G. C., N. & Hirschman, R. (1992). Sexual aggression against children. *Criminal Justice and Behavior*, 19, 8–23.
- Hegna, K. og Mossige, S. (2000). *Older adolescents with a sexual interest in children – prevalence and correlates. A population – based study*. Upublisert manuskript. Oslo: NOVA.
- Herman, J. L. (1988). Sex offenders. A feminist perspective. *Signs: Journal of women in culture and society*, 13, 695 – 724.
- Holland, J., Ramazanoglu, C., Sharpe, S. & Thompson, R. (1998). *The Male in the Head. Young people, heterosexuality and power*. London: The Tufnell Press.
- Jakobsen, R. (1998). *Empiriske studier av kunnskap og holdninger om hiv/aids og den normative seksuelle utvikling i ungdomsårene*. Hemil-senteret, Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- James, A. C. & Neil, P. (1996) .Juvenile sexual offending: One-Year period prevalence study within Oxfordshire. *Child Abuse & Neglect*, 20, 477–485.

- Jamieson, L. (1996). The social construction of consent revisited. I Lisa Adkins og Vicki Merchant (Eds.), *Sexualizing the social*. London: MacMillan Press Ltd.
- Kahn, T. J. & Chambers, H. J. (1991) Assessing reoffense risk with juvenile sexual offenders. *Child Welfare*, Vol. LXX, 333–345.
- Kanin, E. J. (1985). Date rapists: Differential sexual socialization and relative deprivation. *Archives of Sexual Behavior*, 14, 219–231.
- Kempe, R. S. & Kempe, C. H. (1984). *The common secret: sexual abuse of children and adolescents*. New York: W- H. Freeman.
- Kraft, Pål (1990). Seksuell debutalder blant norsk ungdom. *Tidsskrift for den norske lægeforening (90)*, 23, 3021–3024.
- Krange, O. & Pedersen, W. (1999). Å angre på sex. *Sosiologisk tidsskrift*, 1, 45–70.
- Leahy, T. (1994). Takung up a position: Discourses of femininity and adolescence in the context of man/girl relationships. *Gender & Society*, 8, 48–72.
- Lerner, R. M. & Barton, C. E. (2000). Adolescents as agents in the promotion of their positive development: The role of youth actions in effective programs. I W. J. Perrig & A. Grob (Eds.). *Control of human behavior, mental processes and consciousness*. New Jersey: Lawrence Erlbaum associates, Publishers.
- Lerner, R. M. (1991). Changing organism-context relations as the basic process of development: A developmental-contextual perspective. *Developmental Psychology*, 27, 27–32.
- Magnusson, D. & Stattin, H. (1998). Person-context interaction theories. In W. Damon (Series Ed.) & R. M. Lerner (Vol Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (5th edition, s. 685–759). New York: John Wiley.
- Marshall, W. L., Anderson, D. & Fernandez, Y. (1999). Empathy. I W. L. Marshall, D. Anderson & Y. Fernandez (Eds.), *Cognitive behavioural treatment of sexual offenders*. New York: Wiley and Sons, Ltd.
- Maynard, C. & Wiederman, M. (1997). Undergraduate students' perceptions of child sexual abuse: Effects of age, sex, and gender-role attitudes. *Child Abuse & Neglect*, 21, 833–844.
- Moore, S. (1999). Sexuality in adolescence: a suitable case for coping? I E. Frydenberg (Ed.). *Learning to cope. Developing as a person in complex societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Mossige, S. (1997). Barneovergriperen. Legning eller handling? AdNotam. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Nøttestad, J. Aa. & Waage, L. (2000). Kognitiv atferdsmodifikasjon i behandling av seksualovergripere – behandlingsmål og teoretisk rasjonal. I S. Mossige (Red.), *Personer som begår seksuelle overgrep mot barn. Forståelse, behandling og straff*. TeamNord: 547. Nordisk Ministerråd.
- Pape, H., Isachsen, T. og Jessen, J. (1998). Ungdom og vold i bildemediene. NOVA rapport 1/98. Oslo: NOVA.

- Pedersen, W. & Skrondal, A. (1996) Alcohol and sexual victimization: a longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 91(4), 565–581.
- Pithers, W.D. (1990). Relaps prevention with sexual aggressors: A method for maintaining therapeutic gain and enhancing external supervision. S. 343–362. I W. L. Marshall, D.R. Laws & H. E. Barbaree (Eds.), *The handbook of sexual assault*. New York: Pergamon Press.
- Prieur, Annick (1987) Mannsrollen og seksuelle overgrep. *Materialisten*, No 3/4, 101–114.
- Quinsey, V. L. & Earls, Chr. M. (1990). The modification of sexual preferences. I W. L. Marshall, D.R. Laws & H. E. Barbaree (Eds.), *The handbook of sexual assault*. New York: Pergamon Press.
- Richardson, G., Kelly, T. P., Bhate, S. R. & Graham, F. (1997). Group differences in Abuser and Abuse Characteristics in a British Sample of Sexually Abusive Adolescents. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 9, 239–257.
- Rosenthal, D., A. & Smith, A., M., A. (1997). Adolescent sexual timetable. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 619–636.
- Ryan, G. I. (1991). Incidences and prevalence of sexual offenses committed by juveniles. I G. Ryan & S. Lane (Eds.), *Juvenile sexual offending: Causes, consequences and correction*. Boston, MA: Lexington Books.
- Segal, Z. & Stermac, L. E. (1984). A measure of rapists' attitudes towards women. *International Journal of Law and Psychiatry*, 7, 437–440.
- Sipe, R., Jensen, E.,L. & Everett, R. S. (1998). Adolescent sexual offenders grown up: Recidivism in young adulthood. *Criminal Justice and Behavior*, 25, 109–124.
- Stein, E. (1992). Forms of desire. Sexual orientation and the social constructionist controversy.
- Stille, R. G., Malamuth, N. & Schallow, J. R. (1987). *Prediction of rape proclivity by rape myth attitudes, and hostility towards women*. Paper presented to the annual meeting of the American Psychological Association, New York.
- Tiefer, L. (1995). *Sex is not a natural act and other essays*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Træen, B. (1993). *Norwegian adolescents' sexuality in the era of AIDS: empirical studies on heterosexual behaviour*. Universitetet i Oslo: National Institute for Alcohol and Drug Research.
- Træen, B., Lewin, B. & Sundet, J. M. (1992). The real and the ideal: Gender differences in heterosexual behavior among Norwegian Adolescents. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 2, 227–237.
- Von Feilitzen, C. (Red.) (1989). *Barn och unga i medieåldern*. Kristianstad: Raben & Sjögren.
- Ward, C. A. (1995). *Attitudes toward rape. Feminist and social psychological perspectives*. London: Sage Publications.

Ward, T., Hudson, S. M., Johnston, L., & Marshall, W. L. (1997). Cognitive distortions in sex offenders: An integrative review. *Clinical Psychology Review, 17*, 479–597.

Zgourides, G., Monto, M., & Harris, R. (1997). Correlates of Adolescent Male Sexual Offense: Prior Adult Sexual Contact, Sexual Attitudes, and use of sexually explicit materials. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 41*, 272–283.

Vedlegg 1

Background factors and independent variables used in the analysis, by gender. N=713.

Variables		Males	Females	Test of significance
<i>Background variables</i>				
Age	Mean	18.33	18.37	Ns
Parents not living together	%	31.0	33.9	Ns
<i>Parental Bonding</i>				
Parental overprotection (1–6)	Mean	2.75	2.51	F=9.86, p<0.01
Parental lack of care (1–6)	Mean	2.42	2.36	Ns
<i>Use of intoxicants</i>				
Frequency of drinking	%			
No drinking		7.8	8.7	Chisq=18.30, p<0.001
5–12 times/year		18.2	29.6	
2–3 times/month		26.4	27.9	
Once/week		35.5	26.6	
More than twice/week		12.1	7.2	
Alcohol Problem Index (RAPI)	%			
No problems		38.6	39.9	Ns
Moderate problems		46.8	50.7	
Severe problems		14.7	9.4	
Cannabis use previous 12 months	%			
0 times per 12 months		63.8	67.2	Chisq=13.85, p<0.001
Experimental use (1–4 per 12 months)		10.4	16.9	
Regular use (5+ per 12 months)		25.7	15.9	
Other illegal drugs (0,1)	%	12.4	9.9	Ns
<i>Non-sexual antisocial behavior</i>				
Conduct problems (0=ref)	%	83.1	97.0	Chisq=41.41, p<0.001
Mild problems		14.3	2.5	
Moderate/severe problems		2.6	0.5	
<i>Sexual antisocial behavior</i>				
Life prevalence of sex-partners > 5 (0,1)	%	10.3	9.5	Ns
Sexual favors by coercion (0,1)	%	7.1	1.0	Chisq=17.77, p<0.001
Buying/selling sexual favors (0,1)	%	2.6	0.7	
<i>Pornography</i>				
Use of pornography (magazines/video/internet) (0-10)	mean	4.71	0.92	F=566.0, p<0.001
Use of child pornography (magazines/video/internet) (0,1)	%	17.3	2.5	Chisq=47.09, p<0.001
Friends use of and interest in pornographic material (1-6)	mean	2.94	1.76	

<i>Child sexual abuse</i>					
Unwanted, involuntary sexual contact before 16 yrs (0,1)	%	1.7	14.0	Chisq=32.59, p<0.001	
<i>Psychosocial adjustment</i>					
Relational skills satisfaction (1-7)	mean	5.01	5.42	F=28.55, p<0.001	
Depression (1-4)	mean	2.20	2.58	F=47.68, p<0.001	
Loneliness (0,1)	%	10.5	16.5	Chisq=5.05, p<0.05	

Vedlegg 2

Bivariate logistic regression analysis predicting hypothetical likelihood of having sex with a child < 12 yrs/13-14 years. Coefficient, standard error, crude odds ratios and 95% confidence interval presented. Males. N=301

Variable	n	Coeff.	S. E.	cOR	CI 95%
<u>Background variables</u>					
Age (18-20)		-0.98	0.37	0.37	0.18-0.77, p<0.007
Parents not living together	92	-0.06	0.32	0.94	0.50-1.77, ns
<u>Parental Bonding</u>					
Parental overprotection (1-6)		0.13	0.15	1.14	0.84-1.53, ns
Parental lack of care (1-6)		0.28	0.16	1.33	0.97-1.82, ns
<u>Use of intoxicants</u>					
Frequency of drinking (0 =ref)	23				
5-12 times/year	53	-0,84	0,62	0,43	0.12-1.43, ns
2-3 times/month	81	-1,32	0,62	0,27	0.08-0.90, p<0.03
Once/week	109	-0,02	0,52	0,98	0.35-2.73, ns
More than twice/week	37	0,18	0,60	1,20	0.37-3.85, ns
Alcohol Problem Index (RAPI) (no prob=ref)	113				
Moderate problems	137	0.05	0.34	1.05	0.54-2.04, ns
Severe problems	41	0.94	0.41	2.56	1.14-5.78, p<0.02
Cannabis (0=ref)	193				
Experimental use (1-4 per 12 months)	32	0.03	0.49	1.04	0.40-2.72, ns
Regular use (5+ per 12 months)	79	0.28	0.33	1.32	0.70-2.53, ns
Other illegal drugs (0,1)	38	0.61	0.39	1.84	0.86-3.99, ns
<u>Non-sexual antisocial behavior</u>					
Conduct problems (0=ref)	253				
Mild problems	43	0.88	0.37	2.41	1.18-4.98, p<0.016
Moderate/severe problems	8	1.10	0.75	3.00	0.69-13.10, ns
<u>Sexual antisocial behavior</u>					
Life prevalence of sex-partners > 5 (0,1)	30	0.68	0.43	1.97	0.85-4.57, ns
Sexual favours by coercion (0,1)	21	1.06	0.48	2.88	1.14-7.37, p<0.026
Buying/selling sexual favours (0,1)	8	1.47	0.72	4.36	1.06-18.06, p<0.04
<u>Pornography</u>					
Use of pornography (magazines/video/internet) (0-10)		0.10	0.05	1.10	0.99-1.22, ns
Use of child pornography (magazines/video/internet) (0,1)	53	0.73	0.34	2.08	1.07-4.10, p<0.03
Friends use of and interest in pornographic material (1-6)		0.35	0.13	1.41	1.10-1.83, p<0.008
<u>Child sexual abuse</u>					

Unwanted, involuntary sexual contact before 16 yrs (0,1)	5	1.87	0.93	6.49	1.06-39.9, p<0.04
Psychosocial adjustment					
Relational skills satisfaction (1-7)		-0.31	0.14	0.73	0.55-0.97, p<0.03
Depression (1-4)		0.43	0.21	1.54	1.01-2.34, p<0.04
Loneliness (0,1)	32	0.88	0.40	2.42	1.10-5.38, p<0.03

Vedlegg 3

Holdningsskalaer	Faktorer	Antall ledd	Gj.snitt sumskåre	SD	Reliabilitet
Stereotypier		9	21,53	8,7	,79
Personlige egenskaper					
	Tilslutning til maskuline egenskaper	9	39,56	6,5	,79
	Tilslutning til feminine egenskaper	8	36,35	6,4	,79
Ikke attribuering av skyld til tenkt offer		4	33,46	3,9	,71
Aksepterende holdninger til sex med barn		15	28,96	8,3	,77
	Troverdighet	3	7,17	2,4	,52
	Barnet som forfører	3	6,73	2,7	,61
	Neglisjering av skade	3	4,69	2,2	,46
	Autonomi	6	10,50	3,9	,65
Aksepterende holdninger til voldtekt		6	14,81	6,5	,74